

ਮੁਮਤਾਜ਼ ਹੁਸੈਨ

ਦੀਆਂ ਚੋਣਵੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ

ਅਨੁਵਾਦ ਤੇ ਸੰਪਾਦਨਾ
ਸੁਰਿੰਦਰ ਸੋਹਲ

ਮੁਮਤਾਜ਼ ਹੁਸੈਨ ਦੀਆਂ ਚੋਣਵੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ

ਸੁਰਿੰਦਰ ਸੋਹਲ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ

ਮੌਲਿਕ:

ਖੰਡਰ, ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਤੇ ਰਾਤ (ਗਜ਼ਲ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ: 2002, 2012), ਕਿਤਾਬ ਆਸਮਾਨ ਦੀ (ਗਜ਼ਲ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ: 2015, 2016, 2020), ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ (ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ: 2006), ਸਾਖੀਓਂ ਨੂਰ ਝਰੇ (ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ: 2020), ਇਬਾਰਤ ਚੁੱਪ ਕਿਉਂ ਹੈ? (ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ: 2020) ਟੁਕੜਾ ਟੁਕੜਾ ਵਰਤਮਾਨ (ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ: 2007), ਸ਼ੀਸ਼ੇ 'ਤੇ ਖਿੜਦੇ ਫੁੱਲ (ਚੋਣਵੀਆਂ ਗਜ਼ਲਾਂ ਸ਼ਾਹਮੁਖੀ ਵਿਚ: 2013), ਚਿਤੁ ਲੇਖਾਰੀ (ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਚਿੱਤਰ ਤੇ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ: 2015), ਸਿੰਘਾਸਣ (ਨਾਵਲ: 2019), ਬਹਾਦਰ ਬਾਂਦਰ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮੇ (ਬਾਲ-ਨਾਵਲੈੱਟ), ਜਾਸੂਸ ਲੁੰਬੜੀ (ਜਾਸੂਸੀ ਬਾਲ-ਕਹਾਣੀਆਂ), ਜਾਸੂਸ ਲੁੰਬੜੀ ਤੇ ਭਾਲੂ ਦੀ ਚਾਲ (ਜਾਸੂਸੀ ਬਾਲ-ਕਹਾਣੀਆਂ: ਛਪਾਈ ਅਧੀਨ), ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਦਾ ਭੋਤ (ਬਾਲ-ਨਾਵਲੈੱਟ: ਛਪਾਈ ਅਧੀਨ), ਸੁਨਹਿਰੀ ਮਹਿਲ ਦਾ ਰਹੱਸ (ਬਾਲ-ਨਾਵਲੈੱਟ: ਛਪਾਈ ਅਧੀਨ), ਮਿਸਟਰੀ ਆਫ਼ ਗੋਲਡਨ ਪੈਲੇਸ (ਬਾਲ-ਨਾਵਲੈੱਟ (ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ) ਛਪਾਈ ਅਧੀਨ)

ਅਨੁਵਾਦ ਤੇ ਲਿਪੀਅੰਤਰ:

ਤਿੰਨ ਚਿਹਰਿਆਂ ਵਾਲਾ ਰੱਕਾਸ (ਇਫ਼ਤਿਖ਼ਾਰ ਨਸੀਮ: ਉਰਦੂ ਕਵਿਤਾ: 2001), ਸ਼ਬਰੀ (ਇਫ਼ਤਿਖ਼ਾਰ ਨਸੀਮ: ਉਰਦੂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ: 2005), ਰੋਤ ਕਾ ਆਦਮੀ (ਇਫ਼ਤਿਖ਼ਾਰ ਨਸੀਮ: ਉਰਦੂ ਗਜ਼ਲਾਂ: 2007), ਧੂਪ ਛਾਓਂ (ਮਨਮੋਹਨ ਆਲਮ: ਉਰਦੂ ਗਜ਼ਲਾਂ: 2009), ਤਸਲਸੁਲ ਜ਼ਾਤ ਕਾ (ਵਾਸਿਫ਼ ਹੁਸੈਨ ਵਾਸਿਫ਼: ਉਰਦੂ ਗਜ਼ਲਾਂ: 2014), ਜ਼ਮੀਨ ਚਲਨੇ ਲਗੀ (ਸ਼ਕੋਬ ਜਲਾਲੀ ਦੀ ਚੋਣਵੀਂ ਉਰਦੂ ਸ਼ਾਇਰੀ: 2016), ਬਾਤ ਕਰ ਕੇ ਦੇਖਤੇ ਹੈਂ (ਅਹਿਮਦ ਫ਼ਰਾਜ਼ ਦੀ ਚੋਣਵੀਂ ਉਰਦੂ ਸ਼ਾਇਰੀ: 2017), ਚਰਾਗ਼ੋਂ ਕਾ ਕਾਰਵਾਂ (ਮਨਮੋਹਨ ਆਲਮ ਦੀ ਉਰਦੂ ਸ਼ਾਇਰੀ: 2019)

ਸੰਪਾਦਨਾ ਤੇ ਸਹਿ-ਸੰਪਾਦਨਾ:

ਗਰੀਨ ਕਾਰਡ (ਸਵ: ਗੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਬੈਦਵਾਨ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ: 2008), ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਚੋਣਵੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਗਜ਼ਲ (2013), ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਆਵਾਸ ਵੱਲ (ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ: 2013), ਜਾਗਦੇ ਪਲ (ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਨਿਊਯਾਰਕ ਦੀ ਆਖ਼ਰੀ ਕਿਤਾਬ: 2014), ਦਿਸਹੱਦਿਆਂ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ (ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ: 2016), ਜਿਊਣਾ: ਦਲਜੀਤ ਮੋਖਾ: ਕਾਵਿ ਤੇ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ (2017), ਸਮਕਾਲ ਤੇ ਪਰਵਾਸ (ਅਮਰੀਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ: 2019), ਦਲਜੀਤ ਮੋਖਾ ਦੀਆਂ 25 ਕਵਿਤਾਵਾਂ (2019)

ਸੁਰਿੰਦਰ ਸੋਹਲ ਬਾਰੇ:

ਅਸਤਿਤਵੀ ਸੰਕਟ ਦੇ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਚ ਸੋਹਲ-ਕਾਵਿ (ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ: 2016)
ਸੁਰਿੰਦਰ ਸੋਹਲ ਦੀ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਣਾ: ਵਿਭਿੰਨ ਪਾਸਾਰ (ਸੰਪਾ. ਡਾ. ਦਵਿੰਦਰ ਮੰਡ: 2018)

ਮਾਣ-ਸਨਮਾਨ:

- ਦਵਿੰਦਰ ਜੋਸ਼ ਗਜ਼ਲ-ਐਵਾਰਡ
- ਕੰਵਰ ਚੌਹਾਨ ਗਜ਼ਲ-ਪੁਰਸਕਾਰ

ਵਿਸ਼ੇਸ਼:

ਪੀ. ਟੀ. ਸੀ. ਪੰਜਾਬੀ ਵਲੋਂ ਸ. ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਨਾ ਹੇਠ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਸੋਹਲ ਦੀ ਬਹੁ-ਚਰਚਿਤ ਕਹਾਣੀ 'ਸੂਰਜ ਵੱਲ ਦੇਖਦਾ ਆਦਮੀ' 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਟੈਲੀ-ਫਿਲਮ 'ਹਾਸਿਲ' (2018) ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।

ਮੁਮਤਾਜ਼ ਹੁਸੈਨ ਦੀਆਂ ਚੋਣਵੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ

(ਉਰਦੂ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ)

ਅਨੁਵਾਦ ਤੇ ਸੰਪਾਦਨ
ਸੁਰਿੰਦਰ ਸੋਹਲ

ਕੁਕਨੁਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ
ਜਲੰਧਰ

Mumtaaz Hussain

diaN chonviaN kahaaniaN

(Urdu Short Stories)

Ph: 001-917 855 6434

Translated & Edited By:

Surinder Sohal

15 Remsen Ave

Valley Stream

NY 11580

Contact: (646) 220-2586

Email: surindersohal@hotmail.com

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 2019

ਸਭ ਹੱਕ ਲੇਖਕ ਦੇ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ

ਟਾਈਟਲ ਪੇਂਟਿੰਗ : ਅੰਦਾਜ਼-ਏ-ਕਮਾਂਦਾਰੀ (ਮੁਮਤਾਜ਼ ਹੁਸੈਨ)

ਸਰਵਰਕ : ਵਿ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਾ

ਫੋਨ :

ਸ਼ਬਦ ਜੜਤ : ਸੁਰਿੰਦਰ ਸੋਹਲ

ਮੁੱਲ : 100 ਰੁਪਏ (ਪੇਪਰ ਬੈਕ)

ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ
ਸੁਹਿਰਦ ਸੂਝਵਾਨ ਮਿੱਤਰਾਂ
ਜਾਵੇਦ ਬੂਟਾ
ਅਤੇ
ਸਫੀਰ ਰਾਮਾਹ
ਵਾਸਤੇ

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧੰਨਵਾਦ

- ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਤੇ ਉੱਕਾਰਪ੍ਰੀਤ (ਕੈਨੇਡਾ) ਦਾ, ਜਿਹਨਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਠੇਠ ਸ਼ਬਦ ਲੱਭਣ 'ਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ।

- ਸੁਰਜੀਤ ਸਾਜਨ ਦਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਪਰੂਫ ਪੜ੍ਹਨ 'ਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ।

- ਰਾਜਿੰਦਰ ਬਿਮਲ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਜਿਹਨਾਂ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਰੂਹ ਨਾਲ ਛਾਪਣ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰੀ।

- ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਹੁਸੈਨ ਦਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ।

ਤਤਕਰਾ

- ਹਿਜ਼ ਮਾਸਟਰ'ਜ਼ ਵੋਇਸ/ 09
- ਮੈਂ ਕਿੱਧਰ ਜਾਵਾਂ?/ 15
- ਵਫ਼ਾ ਦੀ ਨੰਗੀ ਚੁੜੇਲ/ 21
- ਘੋਗਾ/ 25
- ਪਾਕੀ/ 34
- ਨੂਹ, ਘੁੱਗੀ ਅਤੇ ਕਬੂਤਰਬਾਜ਼/ 44
- ਕਾਂ ਕਿਉਂ ਭੌਂਕਦਾ ਹੈ?/ 57
- ਬੁੜੀ ਅੱਖ ਦਾ ਗਿਆਨ/ 68
- ਰੱਬ ਦੀ ਵਹੁਟੀ/ 77
- ਗਲੇ 'ਚ ਗੰਢ ਕੰਨ ਵਿਚ ਤੇਲ/ 84
- ਮੁਮਤਾਜ਼ ਹੁਸੈਨ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ/ 94

ਮੁਮਤਾਜ਼ ਹੁਸੈਨ ਕੇ ਅਫ਼ਸਾਨੇ ਖ਼ੂਬ, ਅੰਦਾਜ਼ੇ-ਬਿਆਨ ਮਰਗ਼ੂਬ (ਮਨਭਾਉਂਦਾ), ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੀ ਜ਼ਬਾਨ, ਬਿਆਨ ਰਵਾਂ-ਰਵਾਂ। ਸੀਧੀ-ਸੱਚੀ ਹਕੀਕਤਕਾਰੀ ਪਰ ਕਨਾਅਤ (ਸੰਤੋਖ) ਕਰਤੇ ਤੋਂ ਫਿਰ ਭੀ ਯੇ ਅਫ਼ਸਾਨੇ ਅਪਨਾ ਜਾਦੂ ਜਗਾਤੇ ਮਗਰ ਇਨਹੋਂ ਨੇ ਹਕੀਕਤ ਕੋ ਖ਼ਾਲੀ ਹਕੀਕਤ ਨਹੀਂ ਰਹਨੇ ਦੀਆ। ਇਸ ਮੇਂ ਜਾਦੂ ਕੀ ਏਕ ਔਰ ਪੁੜੀਆ ਡਾਲ ਦੀ- ਉਸੇ ਫ਼ੈਂਟਸੀ ਕਹਿ ਲੀਜੀਏ। ਫਿਰ ਹਕੀਕਤ ਔਰ ਸੇ ਕੁਛ ਔਰ ਹੋ ਜਾਤੀ ਹੈ। ਏਕ ਤਲਿਸਮਾਤ ਕਾ ਆਲਮ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਰੰਗ ਕੋ ਅਪਨਾਅ ਕਰ ਉਨਹੋਂ ਨੇ ਅਪਨੇ ਅਫ਼ਸਾਨੇ ਕੇ ਲੀਏ ਏਕ ਇਮਤਿਆਜ਼ੀ (ਉੱਘਾ) ਮੁਕਾਮ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਲੀਆ ਹੈ।

ਬੀਚ-ਬੀਚ ਮੇਂ ਐਸਾ ਅਫ਼ਸਾਨਾ ਭੀ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਹਾਂ ਸੀਧੀ-ਸੱਚੀ ਹਕੀਕਤ ਅਪਨਾ ਰੰਗ ਦਿਖਾਅ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਗਰ ਤਲਿਸਮਾਤੀ ਅਫ਼ਸਾਨਾ ਲਿਖਨੇ ਵਾਲਾ ਕਲਮ ਜਬ ਸੀਧੀ-ਸੱਚੀ ਹਕੀਕਤ ਕੋ ਬਿਆਨ ਕਰਤਾ ਹੈ ਵੋ ਹਕੀਕਤ ਭੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸੇ ਇਤਨੀ ਲਬਰੇਜ਼ ਨਜ਼ਰ ਆਤੀ ਹੈ ਕਿ ਵੋ ਹਕੀਕਤ ਭੀ ਤਲਿਸਮੀ ਬਨ ਜਾਤੀ ਹੈ।

ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਹੁਸੈਨ
(ਉਰਦੂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗਲਪਕਾਰ)

ਹਿਜ਼ ਮਾਸਟਰ'ਜ਼ ਵੁਆਇਸ

‘ਤੂੰ ਪੀਘ ਤੇ ਮੈਂ ਪਰਛਾਵਾਂ, ਤੇਰੇ ਨਾਲ਼ ਹੁਲਾਰੇ ਖਾਵਾਂ’

ਜਦੋਂ ਜਾਵੇਦ ਨੇ ਇਹ ਰਿਕਾਰਡ ਕਬਾੜੀਏ ਦੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਪਿਆ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਦਿਮਾਗ਼ 'ਚ ਖਿਲਰੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਇਉਂ ਜੁੜ ਗਈਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਗੂੰਦ ਨਾਲ਼ ਜੋੜ ਦਿੱਤੇ ਹੋਣ। ਰਿਕਾਰਡ ਚੁੱਕ ਕੇ ਧੂੜ ਝਾੜੀ ਤੇ ਰਿਕਾਰਡ ਗੱਤੇ ਦੇ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ 'ਚੋਂ ਕੱਢਿਆ। ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣਾ ਪਰ ਉਸ 'ਤੇ ਕੋਈ ਝਰੀਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੋਹਣੀ ਮੁਟਿਆਰ ਦੇ ਚਮਕਦੇ ਕਾਲੇ ਲੰਮੇ ਵਾਲ਼ ਸਿਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇੰਝ ਘੁੰਮਦੇ ਹੋਣ ਜਿਵੇਂ ਰਿਕਾਰਡ 'ਚ ਘੁੰਮਦਾ ਹੋਇਆ ਛੇਕ। ਕਾਲੇ ਚਮਕੀਲੇ ਪਲਾਸਟਿਕ ਤੇ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਰੈਪਰ ਵਿਚਕਾਰ, ਛੇਕ ਦੁਆਲੇ ਇਕ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦਾ ਘੇਰਾ ਸੀ। ਰੈਪਰ 'ਤੇ ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਬੈਠਾ ਗ੍ਰਾਮੋਫੋਨ ਦੇ ਭੌਂਪੂ 'ਚੋਂ ਆਉਂਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ਼ ਅਨੰਦਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਜਾਵੇਦ ਨੇ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿਚਕਾਰਲਾ ਛੇਕ ਆਪਣੀ ਗਭਲੀ ਉਂਗਲੀ 'ਤੇ ਘੁਮਾਇਆ ਤਾਂ ਗ੍ਰਾਮੋਫੋਨ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਕੁੱਤਾ ਵੀ ਘੁੰਮਣ ਲੱਗਾ।

ਰਿਕਾਰਡ ਘੁੰਮਣ ਨਾਲ਼ ਜਾਵੇਦ ਦੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ 'ਚ ਸੁੱਤੀਆਂ ਪਈਆਂ ਉਹ ਸੁਰੀਲੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਜਾਗਣ ਲੱਗੀਆਂ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਜਾਵੇਦ ਦੀ ਮਾਂ ਅਕਸਰ ਗ੍ਰਾਮੋਫੋਨ ਦੇ ਭੌਂਪੂ 'ਚੋਂ ਸੁਣਦੇ ਗਾਣਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਗਾਉਂਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਕਦਮ ਯਾਦਾਂ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ 'ਚ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ। ਆਪਣਾ ਧੁੰਦਲਾ ਅਕਸ ਸਾਰੀਆਂ ਗਵਾਚੀਆਂ ਯਾਦਾਂ 'ਚ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗਾ। ਝੱਟ ਰਿਕਾਰਡ ਗੱਤੇ ਦੇ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ 'ਚ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਬਾੜੀਏ ਨਾਲ਼ ਭਾਅ-ਸ਼ਾਅ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਮੂੰਹ-ਮੰਗੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਲੈ ਆਇਆ। ਗੱਤੇ ਦੇ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਹਾਸਲ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਏਦਾਂ ਲੱਗਾ ਜਿੱਦਾਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਦੌਲਤ ਹੱਥ ਲੱਗ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਹਰ ਦੂਜੇ-ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਗੱਤੇ ਦਾ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ਾ ਚੁੱਕਦਾ। ਬੜੀ ਰੀਝ ਨਾਲ਼ ਚਮਕੀਲਾ ਕਾਲਾ ਰਿਕਾਰਡ ਕੱਢ ਕੇ ਦੇਖਦਾ। ਗੱਤੇ ਦਾ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ਾ ਜਿੱਦਾਂ ਉਸਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਦੀ ਪੁੜੀ ਹੋਵੇ। ਬੇਚੈਨੀ ਨਾਲ਼ ਉਡੀਕ ਕਰਦਾ, ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਉਹ ਰਿਕਾਰਡ ਸੁਣ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਨਾਲ਼ ਏਦਾਂ ਲਾ ਲਵੇਗਾ, ਜਿੱਦਾਂ ਮਾਂ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਲੇਜੇ ਨਾਲ਼ ਲਾ ਲੈਂਦੀ ਸੀ।

ਦਿਨੇ ਤਾਂ ਫਾਰਮਾਸੂਟਿਕਲ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਦਾ, ਤਿਰਕਾਲਾਂ ਨੂੰ ਨਦੀਮ

ਮੈਡੀਕਲ ਹਾਲ 'ਤੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ। ਜਿਹੜੇ ਗੀਤ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਟੇਪ-ਰਿਕਾਰਡਰ ਤੇ ਰੇਡੀਓ 'ਤੇ ਤਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਸੁਣ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਪਰ ਗ੍ਰਾਮੋਫੋਨ 'ਤੇ ਚਾਬੀ ਵਾਲੇ ਹੈਂਡਲ ਨਾਲ ਚਾਬੀ ਭਰ ਕੇ ਗ੍ਰਾਮੋਫੋਨ ਦੀ ਚੁੰਝ ਵਿਚ ਸੂਈ ਕੱਸ ਕੇ ਸੁਣਨ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਨਦੀਮ ਮੈਡੀਕਲ ਹਾਲ ਤੋਂ ਰਤਾ ਛੇਤੀ ਵਿਹਲਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਹਾਲ ਰੋਡ 'ਤੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕਸ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਤੋਂ ਰਿਕਾਰਡ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ ਲੱਭਣ ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ। ਸਾਰੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ 'ਤੇ ਨਵੇਂ ਮਾਡਲ ਦੀਆਂ ਬਿਜਲਈ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਤੋਂ ਮਸ਼ੀਨ ਮੁੱਲ ਲੈਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ, ਰਿਕਾਰਡ ਜ਼ਰੂਰ ਸੁਣਦਾ। ਨਵੀਂ ਤਰਜ਼ ਦੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਤਾਂ ਆਉਂਦੀ ਪਰ ਗ੍ਰਾਮੋਫੋਨ ਦੀ ਚੁੰਝ ਵਿਚ ਟੁੰਗੀ ਹੋਈ ਸੂਈ ਦੀ 'ਚਰ ਚਰ' ਦੀ ਉਹ ਆਵਾਜ਼ ਗਾਣੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ, ਜਾਵੇਦ ਦਾ ਉਸਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਨਾ ਕਰਵਾ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਏਨੇ ਪੈਸੇ ਵੀ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਕਿ ਉਹ ਮਸ਼ੀਨ ਮੁੱਲ ਲੈ ਸਕਦਾ। ਬਸ ਆਪਣੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਦਾ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ਾ ਸੰਭਾਲਦਾ ਹੋਇਆ ਘਰ ਮੁੜ ਆਉਂਦਾ।

ਜਦ ਫਾਰਮਾਸਿਸਟ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਆਖਰੀ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਸੀ ਤਾਂ ਜਾਵੇਦ ਦੇ ਉਸਤਾਦ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਦਿੱਤੀ। ਦਵਾਈਆਂ ਵੇਚਣ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਵੀਜ਼ੇ ਵੰਡੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਾਵੇਦ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਰਾਏ ਸ਼ਹਿਰ 'ਚ ਲੱਭਣ ਲਈ ਲੱਕ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ।

ਅਮਰੀਕਾ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਫ਼ਰਮ 'ਚ ਕੰਮ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਥਾਂ ਲੱਭ ਗਈ। ਨਵੇਂ ਜੱਗ ਦੇ ਨਵੇਂ ਤਰੀਕੇ। ਪੜ੍ਹਿਆ-ਲਿਖਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬੋਲੀ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਬੋਰੀ-ਬਿਸਤਰੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਦਾ ਬੋਰਾ ਉਹ ਰਿਕਾਰਡ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਲੈ ਆਇਆ। ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਉਹ ਗ੍ਰਾਮੋਫੋਨ ਲੱਭ ਜਾਏ ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਰਿਕਾਰਡ 'ਚੋਂ ਓਹੀ ਘਸੀ ਹੋਈ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਾ ਸਕੇ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਫ਼ਰਮ 'ਚ ਜਾਵੇਦ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਸਟੋਰ ਦੇਸ ਭਰ 'ਚ ਸਨ। ਮਿਹਨਤੀ-ਮੁਸ਼ੱਕਤੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਹੈਂਡ ਆਫ਼ਿਸ 'ਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣ ਗਿਆ।

ਜਾਵੇਦ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਉਸ ਫ਼ਰਮ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਮੂਹਰ ਦੀ ਲੰਘਣਾ ਪੈਂਦਾ। ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਮਾਲਕ ਦਾ ਨਾਂ 'ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ' ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਨਾਲ

ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਹੇਠਾਂ ‘ਵਾਈਸ-ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ’ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਤੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਦਾ ਨਾਂ ਪਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਸ ਕਮਰੇ ‘ਚੋਂ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਕੁੱਤੇ ਨਾਲ਼ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਜਾਵੇਦ ਨੇ ਕਦੇ ਵਾਈਸ-ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਖਿਆ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਭਾਲ਼ ਰਹੀ, ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖ ਸਕਦਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਹਾਰ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਨਾਲ਼ ਵਾਲ਼ੇ ਕਾਮੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਹੀ ਲਿਆ। ਜਵਾਬ ਸੁਣ ਕੇ ਜਾਵੇਦ ਗੁੱਸੇ ਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸਮਝ ਨਾ ਸਕਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਫ਼ਰਮ ਦਾ ਵਾਈਸ-ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਮਾਲਕ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਬੜੀ ਟੌਹਰ-ਸ਼ੌਹਰ ਨਾਲ਼ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ ਨਾਲ਼ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਸਲੀਮ ਵਾਂਗ ਬੜੇ ਮਾਣ ਨਾਲ਼ ਕਦਮ ਨਾਲ਼ ਕਦਮ ਮੇਚ ਕੇ ਤੁਰਦਾ। ਮਾਲਕ ਰੁਕਦਾ ਤਾਂ ਕੁੱਤਾ ਵੀ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਤੌਰ-ਚਾਲ ਨਾਲ਼ ਜਾਵੇਦ ਦੇ ਦੁੱਖ ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਤੌਰ-ਚਾਲ ਵੀ ਤੁਰਦੀ। ਜਾਵੇਦ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਸਲ ਜਾਣੀ ਮਨੁੱਖੀ ਨਸਲ ਦੀ ਹੇਠੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਲੱਗਦੀ, ‘ਲਾਅਨਤ ਹੈ ਐਸੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ’ ਤੇ। ਕੁੱਤਿਆਂ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨੀ ਪੈ ਰਹੀ ਐ।’

ਫਿਰ ਜਾਵੇਦ ਨੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਦਿੱਤੀ, ‘ਉਂਝ ਮਾਲਕ ਵੀ ਕੁੱਤੇ ਈ ਹੁੰਦੇ ਐ।’ ਇੰਝ ਉਸਨੂੰ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਨਫ਼ਰਤ ਹੋ ਗਈ। ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ, ‘ਇਹ ਕੁੱਤੇ ਵੀ ਕੀ ਕੁੱਤੇ ਐ, ਮਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ।’ ਬਕੌਲ ਮੁਸ਼ਤਾਕ ਯੂਸਫ਼ੀ¹ ਦੇ-‘ਕੁੱਤੇ ਤਾਂ ਬਣੇ ਈ ਪਿਤਰਸ² ਦਾ ਮਜ਼ਮੂਨ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਲਈ ਸਨ ਜਾਂ ਇਤਾਲਵੀ ਫ਼ਿਲਮ ਅਮਰਤੋ ਡੀ³ ਵਾਸਤੇ।’

ਮਾਲਕ ਤਾਂ ਉਂਝ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਤੇ ਉੱਤੋਂ ਉਹ ਕੁੱਤਾ ਹੋਵੇ? ਬੜਾ ਜੁਲਮ ਹੈ। ਜਾਵੇਦ ਦਾ ਦੁੱਖ ਮਾਲਕ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨਾਲ਼ ਕੁਝ ਮਿਲਦਾ-ਜੁਲਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਵਾਈਸ-ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਕੁੱਤੇ ਨਾਲ਼ ਬਹੁਤ ਨਫ਼ਰਤ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਆਪਣੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨਾਲੋਂ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਕੁੱਤੇ ਨਾਲ਼ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੋਹ ਸੀ। ਜਾਂ ਉਹ ਆਪ ਵਾਈਸ-ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਬਕੌਲ ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ-‘ਰਾਹ ਇਕ ਹੋਣ ਤਾਂ ਸੋਚ ਵੀ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।’

ਮਾਲਕ ਕੁੱਤੇ ਨਾਲ਼ ਨਫ਼ਰਤ ਜਾਵੇਦ ਨੂੰ ਮਾਲਕਣ ਦੇ ਨੇੜੇ, ਹੋਰ ਨੇੜੇ ਲੈ ਆਈ। ਮਾਲਕਣ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਕੋਸਦੀ ਤੇ ਜਾਵੇਦ ਧਰਮ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣਾਂ ਤੋਂ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਫ਼ਰਤ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਉਂਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਕਹਿੰਦਾ, “ਜਿਸ ਘਰ ਕੁੱਤੇ ਹੋਣ, ਉਸ ਘਰ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ਼ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ‘ਵੁਜੂ’ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਸਗੋਂ ਨਮਾਜ਼ ਵੀ ਪੰਜਵੇਂ ਮੁਹੱਲੇ ਦੀ ਮਸੀਤ ’ਚ ਅਦਾ ਕਰਦੇ ਨੇ।

ਹਲਕਿਆ ਕੁੱਤਾ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਵੱਢ ਲਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ, ਪਾਣੀ ਦੀ ਲਿਸਕੋਰ ਜਾਂ ਨੀਲਾ ਰੰਗ ਦੇਖਦੇ ਸਾਰ ਹੀ, ਕਸ਼ਟਮਈ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਪਾ ਸਕਦੈ। ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਮਦਦ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਚੌਦਾਂ ਸੂਏ ਢਿੱਡ 'ਚ ਲੱਗਦੇ ਐ। ਜੇ ਹਲਕਿਆ ਕੁੱਤਾ ਸੂਰ ਨੂੰ ਚੱਕ ਮਾਰ ਲਏ ਤਾਂ ਸੂਰ ਦੇ ਮੱਥੇ 'ਚ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਸਿੰਢ ਤੇ ਕੁੱਲਿਆਂ ਦੇ ਗੱਭੇ ਸ਼ੈਤਾਨੀ ਪੂਛ ਉੱਗ ਆਉਂਦੀ ਐ।”

ਵੇਲਾ ਲੰਘਦਾ ਗਿਆ। ਸਾਂਝੀ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਜਾਣੀ ਜਾਵੇਦ ਤੇ ਮਾਲਕਣ ਦੀ ਨਫਰਤ ਦਾ ਕੌੜਾ ਜ਼ਹਿਰ ਮਿੱਤਰਤਾ ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਸ਼ਹਿਦ ਦੇ ਕਤਰਿਆਂ 'ਚ ਬਦਲਦਾ ਗਿਆ। ਜਾਵੇਦ ਤਰੱਕੀ 'ਤੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰਦਾ ਗਿਆ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਉਸ ਵੱਡੀ ਫਰਮ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਦੁਕਾਨਾਂ 'ਚੋਂ ਇਕ ਦੁਕਾਨ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਜਾਵੇਦ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਿਆ ਤੇ ਹਾਲਾਤ 'ਅੱਛੇ' ਹੋਣ ਲੱਗੇ।

ਗਰੀਬੀ ਦੀਆਂ ਮਾਯੂਸੀਆਂ ਦੀ ਪੂੜ ਝਾੜਦੇ-ਝਾੜਦੇ ਇਕ ਦਿਨ ਜਦ ਆਪਣੇ ਰਿਕਾਰਡ ਤੋਂ ਪੂੜ ਝਾੜੀ ਤਾਂ ਯਾਦਾਂ ਦੀ ਪੰਡ ਦੀਆਂ ਗੰਢਾਂ ਰਤਾ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕੱਸਣ ਨੂੰ ਜੀਅ ਕੀਤਾ। ਨਿਊਯਾਰਕ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਐਵਿਨਿਊ 'ਤੇ ਵੱਡੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਰਿਕਾਰਡ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਫੇਰੇ ਮਾਰਨ ਲੱਗਾ ਪਰ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਏਦਾਂ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਜਾਵੇਦ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਨੱਚਦੀ ਹੋਈ ਗੋਲ ਲਕੀਰਾਂ 'ਚੋਂ ਉਹ ਆਵਾਜ਼ ਕੱਢ ਸਕਦੀ ਜਿਹੜੀ ਉਸਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਦੇ ਟਿਕੇ ਹੋਏ ਪਾਣੀ 'ਚ ਅਜਿਹੀ ਠੀਕਰੀ ਸੁੱਟ ਸਕਦੀ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਬਣੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦੀ ਗੋਲਾਈ ਨਾਲ ਉਸਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਗੂੰਜ ਉੱਠੇ ਪਰ ਜਾਵੇਦ ਨੇ ਹਿੰਮਤ ਨਾ ਹਾਰੀ ਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ।

ਇੰਨਾ ਲਿੱਲਾਹੇ ਵ ਇੰਨਾ ਇਲੈਹੇ ਰਾਜਅਊਨ⁴

ਕੁੱਤੇ ਦਾ ਮਾਲਕ ਮਰ ਗਿਆ। ਫਰਮ ਦਾ ਮਾਲਕ ਜਾਣੀ ਜਾਵੇਦ ਦਾ ਮਾਲਕ ਕੂਚ ਕਰ ਗਿਆ। ਪੂਰੀ ਫਰਮ ਨੇ ਸੋਗੀ ਦਿਨ ਮਨਾਇਆ। ਬੀਵੀ ਨੇ ਕਾਲੇ ਕਪੜੇ ਪਾਏ। ਕੁੱਤੇ ਸਮੇਤ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ। ਕੁੱਤੇ ਤੋਂ ਉਸਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖੁੱਸ ਗਿਆ। ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਮਾਲਕਣ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨ ਤਾਂ ਕੁੱਤਾ ਝੱਲਿਆ ਪਰ ਛਿੱਕਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਜ਼ੋਰ ਫੜਿਆ ਕਿ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਨੀ ਪਈ। ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ, ਕੁੱਤੇ ਤੋਂ ਅਲਰਜੀ ਸੀ। ਕੁੱਤੇ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਹੀ ਛਿੱਕਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰੇ ਦਾ ਨੁਸਖਾ ਸੀ। ਨੁਸਖੇ ਦੇ ਬੰਦੋਬਸਤ ਲਈ ਜਾਵੇਦ ਨੂੰ ਮਾਲਕਣ ਨੇ ਨਾਲ ਤੋਰ ਲਿਆ। ਦੋਵੇਂ ਸਗੋਂ ਤਿੰਨੋਂ 'ਕੁੱਤੇ-ਬਿੱਲੀਆਂ ਦੀ ਕਤਲਗਾਹ' ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਏ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਣ, ਓਥੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਓਥੇ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਟੀਕੇ ਨਾਲ ਜਾਨਵਰਾਂ

ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਪੱਛਮ ਵਿਚ ਕੁੱਤਿਆਂ ਲਈ 'ਮਾਰਨ' ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਸੁਲਾਅ' ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਤਿੰਨੋਂ ਮਾਲਕਣ ਦੀ ਗੱਡੀ 'ਚ ਕਤਲਗਾਹ ਵੱਲ ਗਏ ਤਾਂ ਬਗਾਡਵੇਅ ਤੇ ਉੱਣਤੀ ਸਟਰੀਟ ਥਾਣੀਂ ਲੰਘੇ। ਪੁਰਾਤਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਵੱਲ ਕੁੱਤਾ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਵੇਖਦਾ ਤੇ ਭੌਂਕਦਾ। ਜਾਵੇਦ ਦਾ ਧਿਆਨ ਪਿਆ ਤਾਂ ਸ਼ੋਅ-ਕੇਸ 'ਚ ਸਜੇ ਪਏ ਗ੍ਰਾਮੋਫੋਨ ਨੇ ਉਸਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਦੀ ਤੀਲੀ ਅਣਜਾਣੀ ਜਿਹੀ ਡੱਬੀ 'ਤੇ ਘਸਾਈ।

ਤਿੰਨੋਂ ਕਤਲਗਾਹ ਪਹੁੰਚੇ। ਜਾਵੇਦ ਦੀ ਮਾਲਕਣ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਾਗਜ਼ੀ ਕਾਰਵਾਈ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ। ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਡੋਰੀ 'ਤੇ ਜਾਵੇਦ ਦੀ ਪਕੜ ਪੀਢੀ ਹੋ ਗਈ। ਕੁੱਤੇ ਨੇ ਗੀਝ ਭਰੀਆਂ ਨਿਗਾਹਾਂ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਚੁੱਕ ਕੇ ਜਾਵੇਦ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਪਰਵਾਨੇ 'ਤੇ ਮੋਹਰ ਲੱਗ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਪੂਛ ਹਿਲਾਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਤਲਗਾਹ ਦੇ ਨੌਕਰ ਨੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਕੁੱਤੇ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਜਾਵੇਦ ਵੱਲ ਬੇਵਸ ਹੋ ਕੇ ਦੇਖਿਆ। ਉਸਦੇ ਸੰਘ 'ਚੋਂ ਹਲਕੀ ਜਿਹੀ ਲੇਰ 'ਉ' ਨਿਕਲੀ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਮੁਰਦਾ ਕੁੱਤੇ ਦਾ ਸਰੀਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦੱਬ ਦਿੱਤਾ।

ਪਰ ਜਾਵੇਦ ਦੇ ਮਸਤਕ ਵਿਚ ਕੁੱਤੇ ਵਲੋਂ ਸੁਲਘਾਈ ਯਾਦਾਂ ਦੀ ਚਿੰਗਾੜੀ, ਜਿਹੜੀ ਪੁਰਾਤਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਵੱਲ ਦੇਖਣ ਨਾਲ ਭੜਕੀ ਸੀ, ਨਾ ਬੁਝੀ। ਉਸੇ ਦਿਨ ਉਹ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਪੁੱਜਾ। ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਤੋਂ ਗ੍ਰਾਮੋਫੋਨ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ। ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸੱਤਰ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣਾ ਗ੍ਰਾਮੋਫੋਨ ਅਜੇ ਵੀ ਚੱਲਣ ਵਿਚ ਕਮਾਲ ਦਾ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਚਾਬੀ ਘੁਮਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂਡਲ ਤੇ ਗ੍ਰਾਮੋਫੋਨ ਦੀ ਚੁੰਝ ਵਿਚ ਟੰਗਣ ਵਾਲੀ ਸੂਈ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਸੀ।

ਜਾਵੇਦ ਨੇ ਝਬਦੇ ਹੀ ਮੁੱਲ ਲੈ ਲਿਆ।

ਜਾਵੇਦ ਦੇ ਸ਼ੌਕ ਦਾ ਆਲਮ ਬੇਚੈਨੀ ਦੀ ਹੱਦ ਪਾਰ ਕਰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਝੱਟ ਘਰ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਕੋਈ ਟਿਕਾਣੇ ਸਿਰ ਥਾਂ ਨਾ ਲੱਭੀ ਤਾਂ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਹੀ ਗ੍ਰਾਮੋਫੋਨ ਟਿਕਾ ਲਿਆ। ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਗੁੱਠ 'ਚ ਇਕ ਛੇਕ ਵਿਚ ਭੌਂਪੂ ਕੱਸ ਕੇ ਲਾਇਆ। ਛੋਟੇ ਹੈਂਡਲ ਨਾਲ ਚਾਬੀ ਦੇ ਕੇ ਗ੍ਰਾਮੋਫੋਨ ਦੀ ਧੌਣ ਘੁਮਾ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਪੁੱਠਾ ਕਰ ਕੇ ਉਸਦੀ ਚੁੰਝ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਸੂਈ ਫਸਾਈ ਤੇ ਭੱਜ ਕੇ ਗੱਤੇ ਦੇ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ 'ਚੋਂ ਰਿਕਾਰਡ ਕੱਢਿਆ। ਆਪਣੇ ਝੱਗੇ ਨਾਲ ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ

ਤੇ ਬੜੀ ਬੇਸਬਰੀ ਨਾਲ ਗ੍ਰਾਮੋਫੋਨ ਦੇ ਪਿੰਡੇ ਵਿਚਕਾਰ ਉੱਭਰੇ ਹੋਏ ਮੋਟੇ ਕਿੱਲ 'ਚ ਅੜਾਇਆ। ਗ੍ਰਾਮੋਫੋਨ ਦਾ ਸਿਰ ਘੁਮਾ ਕੇ ਸੂਈ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਤੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਭੌਂਪੂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਦਾ ਇਕ-ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਕੰਨਾਂ 'ਚ ਘੋਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਬੋਲ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਰੂਹ 'ਚ ਰਚਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਰਿਕਾਰਡ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ 'ਤੇ ਬਣੀ ਹੋਈ ਗ੍ਰਾਮੋਫੋਨ ਦੇ ਭੌਂਪੂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠੇ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਤਸਵੀਰ, ਐਨ ਇੰਵ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਆਪ ਕੁੱਤਾ ਬਣਿਆ ਗ੍ਰਾਮੋਫੋਨ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠਾ ਹੋਵੇ। ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਮਰਨ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਘੁੰਮਦੇ ਹੋਏ ਰਿਕਾਰਡ ਵਾਂਗ ਉਸਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਘੁਮੇਟਣੀਆਂ ਲੈਣ ਲੱਗਾ। ਅਚੇਤ ਹੀ ਉਸਦਾ ਹੱਥ ਗ੍ਰਾਮੋਫੋਨ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਵੱਜਾ। ਚੁੰਝ ਵਿਚ ਟੰਗੀ ਸੂਈ ਦੇ ਘੜੀਸ ਹੋਣ ਨਾਲ ਇੰਵ ਆਵਾਜ਼ ਨਿਕਲੀ ਜਿਵੇਂ ਕੁੱਤੇ ਨੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਲਕੀ ਜਿਹੀ ਲੇਰ 'ਉ' ਮਾਰੀ ਸੀ। ਜਾਵੇਦ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਰਿਕਾਰਡ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਗੋਲ ਕਾਗਜ਼ 'ਤੇ ਪਈ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ-

'ਹਿਜ਼ ਮਾਸਟਰ'ਜ਼ ਵੁਆਇਸ'

•••

1. ਉਰਦੂ ਦਾ ਹਾਸ-ਵਿਅੰਗ ਲੇਖਕ
2. ਉਰਦੂ ਦਾ ਹਾਸ-ਵਿਅੰਗ-ਲੇਖਕ
3. ਇਤਾਲਵੀ ਫ਼ਿਲਮ, ਜਿਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਚ ਕੁੱਤੇ ਦਾ ਅਹਿਮ ਕਿਰਦਾਰ ਹੈ
4. ਕੁਰਾਨ ਦੀ ਆਇਤ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ- ਅਸੀਂ ਰੱਬ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਾਂ ਤੇ ਵਾਪਸ ਓਸੇ ਕੋਲ ਪਰਤ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ

ਮੈਂ ਕਿੱਧਰ ਜਾਵਾਂ ?

ਹਾਂ! ਤੇ ਮੈਂ ਕੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ?

ਜੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਕਹਾਣੀ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਓ ਤੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਪਸੰਦ ਆ ਗਈ ਹੈ, ਪੀਲੀ ਪੈਨਸਲ ਨਾਲ, ਜਿਸਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਅੱਖਰ ਮੋਟਣ ਵਾਲੀ ਰਬੜ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ, ਉਸਦੇ ਹੇਠ ਲਕੀਰ ਲਾ ਦੇਣੀ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੁਣ ਰਹੇ ਓ ਤਾਂ 'ਹੂੰ-ਹੂੰ' ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਤਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਰਹੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣ ਰਹੇ ਓ।

ਹਾਂ! ਤੇ ਮੈਂ ਕੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ?

ਹਾਂ, ਯਾਦ ਆਇਆ। ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਐ ਜਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ 'ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਕਹੋਗੇ-ਵਾਹ ਜੀ ਵਾਹ! ਕੀ ਵੇਲਾ ਸੀ! ਜਿੰਨੀ ਤਰੱਕੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਵੇਲੇ ਹੋਈ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਜਿਹੜੇ ਪੁਲ, ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਇਮਾਰਤਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਬਣਾ ਗਿਆ, ਅੱਜ ਤੱਕ ਕੰਮ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਨੇ। ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਐ- ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ, ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ 'ਚ ਖਜ਼ਾਨਾ ਕਿੱਥੇ-ਕਿੱਥੇ ਲੁਕਿਆ ਪਿਆ, ਓਥੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਓਸਨੇ ਸੁਰੰਗਾਂ ਬਣਵਾਈਆਂ, ਓਥੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਸੜਕਾਂ ਬਣਵਾਈਆਂ। ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਲਗਵਾਈਆਂ ਤੇ ਫਿਰ ਹਸਪਤਾਲ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਤਾਂ ਕਿ ਇਲਾਜ ਨਾਲ ਪੈਸਾ ਬਟੋਰ ਸਕੇ। ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਤਾਂ ਕਿ ਗ਼ੁਲਾਮ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਦੇ ਸਕਣ। ਆਪਣੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਕਿ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਦੀ ਵੱਡੀ ਮੰਡੀ 'ਚ ਵੇਚ ਸਕੇ।

ਬੈਠੋ ਬੈਠੋ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ...

ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਉਣ ਲਈ ਮੁੱਢ ਬੰਨ੍ਹਣਾ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦੈ...

ਹਾਂ! ਤੇ ਮੈਂ ਕੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ?

ਸਾਡੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ 'ਚ ਕਾਬਲੀਅਤ ਤੇ ਲਿਆਕਤ ਬਹੁਤ ਹੈ ਪਰ ਸਾਡੇ 'ਚ ਢੰਗ-ਤਰੀਕਾ ਜਾਂ ਜਥੇਬੰਦਕ ਹੋਣ ਦਾ ਸਲੀਕਾ ਨਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੈ। ਕੇਹਾ ਵੇਲਾ ਸੀ, ਲੋਕ ਕਿੱਲਾਂ ਦੇ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਸੌਂ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਜੀਭ 'ਚ ਧਾਗਾ ਪਰੋ ਕੇ ਰੁੱਖ ਦੇ ਤਣੇ ਨਾਲ ਲਟਕ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਮੂੰਹ 'ਚੋਂ ਅੱਗ ਦਾ ਫੁਹਾਰਾ ਕੱਢਦੇ ਸਨ। ਪਟਾਰੀ 'ਚੋਂ ਸੱਪ ਕੱਢ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ 'ਤੇ ਡੰਗ ਮਰਵਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਇਕ ਮਣਕੇ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਵਿੱਸ ਚੂਸ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਦੋ ਵੱਡੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੇ

ਵਿਚਾਲੇ ਰੱਸਾ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ, ਹੱਥ 'ਚ ਬਾਂਸ ਫੜ ਤਵਾਜ਼ਨ ਰੱਖਦੇ ਰੱਸੇ 'ਤੇ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਖ਼ਲਾਅ ਪਾਰ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਅਜਿਹੇ ਕਰਤਬ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਦੇਖੇ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਬਾਜ਼ੀਗਰੀ ਨੂੰ ਸਲੀਕੇ 'ਚ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ 'ਚ ਸਰਕਸ ਲੈ ਆਇਆ।

ਸਾਹਿਬ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਓ। ਅਸਲ ਕਹਾਣੀ ਏਥੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਐ।

ਜਦ ਵੀ 'ਜਾਨ ਨੋਬਲ ਸਰਕਸ' ਇਕ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੂਰੇ ਸ਼ਹਿਰ 'ਚ ਸਰਕਸ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਲਈ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਤੇ ਬਾਜ਼ੀਗਰਾਂ ਦਾ ਜਲੂਸ ਕੱਢਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਹਾਥੀਆਂ ਦੀ ਡਾਰ ਤੇ ਅਖੀਰ 'ਚ ਡੰਬੋ, ਨੰਨ੍ਹਾ ਹਾਥੀ ਹੁੰਦਾ। ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਬੰਦੇ ਪੰਦਰਾਂ ਫੁੱਟ ਬਾਂਸ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਵਾਲੇ। ਲੱਤਾਂ ਫਾਂਟਾਂ ਵਾਲੇ ਪਜ਼ਾਮਿਆਂ 'ਚ ਲੁਕੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸ਼ੇਰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਜਰੇ 'ਚ ਦਹਾੜ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ। ਮਗਰ ਕੁਝ ਮਸਖ਼ਰੇ ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ 'ਤੇ ਚਿੱਟੇ ਤੇ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦਾ ਮੇਕ-ਅਪ ਇੰਝ ਲੱਗਦਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਖਿੜ-ਖਿੜਾ ਕੇ ਹੱਸ ਰਹੇ ਹੋਣ। ਨੱਕ 'ਤੇ ਲੱਗੀ ਲਾਲ ਰਬੜ ਦੀ ਗੋਂਦ, ਪਾਣੀ ਦੀ ਪਿਚਕਾਰੀ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਮਾਰਦੀ। ਉਹ ਸੜਕ ਦੇ ਦੋਹੇਂ ਬੰਨੇ ਡਾਰਾਂ ਬੰਨ੍ਹੀਂ ਖੜ੍ਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾਉਂਦੇ ਤੇ ਅਖੀਰ 'ਚ ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਸੋਹਣੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਚਿਪਕੀ ਏਦਾਂ ਦੀ ਪੌਸ਼ਾਕ ਪਾਈ ਆਉਂਦੀਆਂ, ਲੱਗਦਾ ਜਿਵੇਂ ਨਿਰਵਸਤਰ ਹੋਣ। ਡਾਰਾਂ 'ਚ ਖੜ੍ਹੇ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲ ਹਵਾਈ ਚੁੰਮਣ ਇੰਝ ਉਡਾਉਂਦੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਬੱਚਾ ਸਾਬਣ ਘੁਲੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਬੁਲਬੁਲੇ ਉਡਾ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦੈ।

ਜਦ ਨੌਟੰਕੀ ਜਾਂ ਤੁਰਦਾ-ਫਿਰਦਾ ਸਿਨਮਾਘਰ ਪਿੰਡ 'ਚ ਆਵੇ ਤਾਂ ਕਈ ਬੱਚੇ ਮੌਤ ਦੇ ਖੂਹ 'ਚ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਮੋਟਰ-ਸਾਈਕਲ ਸਵਾਰ ਜਾਂ ਸਵਾਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਬੈਠੀ ਸੁੰਦਰੀ ਬਣਨ ਦੇ ਸ਼ੌਕ 'ਚ, ਘਰੋਂ ਭੱਜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸੁਫਨੇ ਪੂਰੇ ਕਰਨ ਲਈ, ਸਰਕਸ 'ਚ ਝੂਲਦੇ ਉਸ ਆਦਮੀ ਵਾਂਗ, ਜੋ ਹਵਾ 'ਚ ਉੜ ਕੇ ਦੂਸਰੀ ਪੀਂਘ ਦਾ ਡੰਡਾ ਫੜਦਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਦੇ ਕਿਤੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਮੇਰੀ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਹੀ ਕਹਾਣੀ ਐ ਜਿਹੜੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਜਵਾਨ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਘਰੋਂ ਦੌੜ ਗਏ।

ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਬੱਚੇ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ, ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ ਅਤੇ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ ਉਹਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ 'ਚੋਂ ਸਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਦੌੜ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਮਾਪੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਖੋਚਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਸਗੋਂ ਰੱਬ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਮਨਾਉਂਦੇ ਐ, “ਏਸ ਘਰ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਚੰਗੇ ਹੀ ਹੋਣਗੇ। ਉਹ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਹੋਣਗੇ, ਓਥੇ ਰੋਟੀ ਤਾਂ ਲੱਭਦੀ ਈ ਹੋਏਗੀ।”

ਤਿੰਨੇ ਬੱਚੇ 'ਜਾਨ ਨੋਬਲ ਸਰਕਸ' 'ਚ ਉਸ ਵੇਲੇ ਭਰਤੀ ਹੋਏ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸੱਤਾਂ-ਸੱਤਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪਾਉਣ ਤੇ ਨਵਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਤਰੱਕੀ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਪੀਂਘ 'ਤੇ ਝੂਲਣ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀਗਰੀ ਸਿੱਖ ਗਏ। ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਹਾਰਤ ਹੋ ਗਈ। ਇਕ ਪੀਂਘ 'ਤੇ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਹੁੰਦਾ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ ਵਿਚਾਲੇ। ਉਹ ਪੀਂਘ ਝੂਟ ਕੇ ਕਦੇ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਦੀ ਪੀਂਘ 'ਤੇ ਅਤੇ ਕਦੀ ਰਾਮ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਪੀਂਘ 'ਤੇ। ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ ਦਾ ਪੀਂਘ ਝੂਟਣਾ ਅਸਲ 'ਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮੁਹੱਬਤ ਦੀ ਪੀਂਘ ਹੀ ਸੀ। ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਕਹੋਗੇ, ਇਕ ਕੁੜੀ ਦੋ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਕੋਈ ਮਰਦ ਝੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਵੀ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰੇ। ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ।

ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਮੈਂ ਇੰਝ ਦੇਨਾਂ- ਮੁਸਲਮਾਨ ਜੇ ਦੋ ਘਰਵਾਲੀਆਂ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਦੋਵੇਂ ਔਰਤਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸਹਾਰ ਸਕਦੀਆਂ ਨੇ ਮਰਦ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ?

ਭਾਈ ਤੁਸੀਂ ਮੰਨੋ ਜਾਂ ਨਾ ਮੰਨੋ, ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ ਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਨਾਲ ਇਕੋ ਜਿੰਨਾ ਪਿਆਰ ਸੀ। ਕਦੇ ਸੋਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦੀ ਕਿ ਉਹ ਦੋਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰਹਿ ਸਕੇਗੀ।

ਉਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਦੇਖ ਕੇ 'ਜਾਨ ਨੋਬਲ ਸਰਕਸ' ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਦਿਲ 'ਚ ਡਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਤਿੰਨੇ ਇਕ ਦਿਲ-ਇਕ ਜਾਨ ਸਨ। ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਵੱਖਰੇ ਕੀਤਾ ਜਾਏ?

ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਰਕਸ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤਮਾਸ਼ਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਚਲਦਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਘੁੰਮਦੇ ਹੋਏ ਗੋਲ ਛੱਟੇ ਨਾਲ ਬੱਝੇਗੀ। ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ ਉਸ 'ਤੇ ਖੰਜਰ ਦਾ ਵਾਰ ਕਰੇਗਾ, ਜਿਹੜਾ ਉਸਦਾ ਸਰੀਰ ਛੂਹੇ ਬਗ਼ੈਰ ਹੀ ਨਿਸ਼ਾਨੇ 'ਤੇ ਲੱਗੇਗਾ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਡਰ ਗਿਆ। ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ ਇਸ ਕਰਤਬ 'ਚ ਬਿਲਕੁਲ ਮਾਹਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਜੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਉੱਕ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ ਦੀ ਜਾਨ ਖਤਰੇ 'ਚ ਪੈ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਲੱਗਿਆ ਦਿਨ ਰਾਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ। ਉਹ ਇਕ ਹੋਰ ਖ਼ਾਲੀ ਛੱਟੇ 'ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਲਾ-ਲਾ ਕੇ ਖੰਜਰ ਮਾਰਦਾ। ਜਦ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਮੁਹਾਰਤ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਸਰਕਸ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਖੰਜਰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਉਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ।

ਮਾਲਕ ਨੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਵਾਰੀ-ਵਾਰੀ ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ 'ਤੇ

ਖੰਜਰ ਮਾਰਨਗੇ। ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ ਖੁਸ਼ ਸੀ, ਦੋਵੇਂ ਮੇਰੇ ਚਾਹੁਣ ਵਾਲੇ ਨੇ, ਜੇ ਮੌਤ ਆਈ ਵੀ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਹੱਥੋਂ ਆਏਗੀ, ਜਿਹਨਾਂ ਲਈ ਜਾਨ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਸੀ। ਪਰ ਰਾਮ ਪਿਆਰੇ ਤੇ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ 'ਚ ਇਕ ਤਣਾਅ ਜਿਹਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਹਰ ਵਾਰੀ ਆਪਣਾ ਕਰਤਬ ਦਿਖਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਨਿਗਾਹਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖਦੇ, ਜੇ ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ ਨੂੰ ਕੁਛ ਹੋ ਗਿਆ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਜੀਂਦਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ।

ਪਰ ਇਸ ਤਮਾਸ਼ੇ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਹੋਰ ਵੀ ਪੀਢੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਦੀ ਵਾਰੀ ਹੁੰਦੀ, ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ ਉਹ ਰਾਤ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਦੇ ਤੰਬੂ 'ਚ ਕੱਟਦੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਤੋਹਫ਼ਾ ਉਸਨੂੰ ਬਾਹਾਂ 'ਚ ਸਮੋ ਕੇ ਦਿੰਦੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਮ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਦਾ ਇਨਾਮ ਬਖ਼ਸ਼ਦੀ। ਤਿੰਨਾਂ ਦੀ ਮੁਹੱਬਤ ਸਰਕਸ 'ਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਧਦੀ ਗਈ।

ਇਕ ਦਿਨ ਉੱਡੀ ਅਜੀਬ ਹਵਾਈ ਨੇ ਸਰਕਸ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਬਰਾਦਰੀ 'ਚ ਤਹਿਲਕਾ ਮਚਾ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ ਹਾਮਲਾ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਕਾਨਾ-ਫੂਸੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਪਿਉ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਹੈ ਜਾਂ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ। ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ, “ਪਤਾ ਨਹੀਂ! ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਨੇ।”

ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛੋਗੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਡੀ ਐਨ ਏ ਕਰਵਾ ਕੇ ਪਤਾ ਲਗਾ ਲੈਂਦੇ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ! ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਸਾਇੰਸ ਨੇ ਏਨੀ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ। ਕਰ ਵੀ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਕੀ ਫਰਕ ਪੈਂਦਾ! ਪਿਆਰ ਵਿਗਿਆਨ ਨਾਲ ਥੋੜ੍ਹੇ ਪਛਾਣ ਹੁੰਦੇ।

ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ, ਇਹ ਅਣਹੋਣੀ ਹੋ ਗਈ। ਸਰਕਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਮਾਹੌਲ, ਆਪਣਾ ਕਾਨੂੰਨ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਬਾਹਰ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੀ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦਕਿ ਪੂਰੇ ਮੁਲਕ 'ਚ ਬਟਵਾਰੇ ਦੇ ਜਲਸੇ-ਜਲੂਸ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਸਰਕਸ ਆਪਣੇ ਜਲੂਸ ਕੱਢ ਰਹੀ ਸੀ। ਬੱਚਾ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਈਆਂ। ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬੱਚੇ ਦਾ ਨਾਮ 'ਰਾਮ ਅਲੀ' ਕਿਉਂ ਨਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾਏ!

ਰਾਮ ਅਲੀ ਸਰਕਸ ਦੇ ਮਾਹੌਲ 'ਚ ਪਲਣ ਲੱਗਾ। ਛੋਟੇ ਹਾਥੀ ਬੱਚੇ ਡੰਬੋ ਨਾਲ ਰਾਮ ਅਲੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਰਾਮ ਅਲੀ ਭੱਜ ਕੇ ਸਰਕਸ ਦੇ ਪੰਡਾਲ 'ਚ ਜਾ ਬੈਠਦਾ। ਡੰਬੋ ਪੰਡਾਲ 'ਚ ਇਕ ਲੱਤ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਤਿੰਨਾਂ ਲੱਤਾਂ ਨਾਲ ਤੁਰਦਾ। ਫਿਰ ਦੋ ਲੱਤਾਂ ਨਾਲ

ਉੱਛਲ-ਉੱਛਲ ਕੇ ਤੁਰਦਾ ਅਤੇ ਅਖੀਰ 'ਚ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਸਟੂਲ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋ ਲੱਤਾਂ ਟਿਕਾਉਂਦਾ ਤੇ ਫਿਰ ਚਾਰੇ ਲੱਤਾਂ ਨਾਲ ਸਟੂਲ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ।

ਸਰਕਸ ਪੂਰੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ 'ਚ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੁੰਦੀ ਗਈ। ਖੇਡ-ਤਮਾਸ਼ਿਆਂ 'ਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ। ਕੁੱਤੇ ਬਲਦੇ ਹੋਏ ਲੋਹੇ ਦੇ ਕੜੇ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਛਾਲ ਮਾਰਦੇ। ਜਿਮਨਾਸਟਿਕ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਸਰਕਸ ਦੇ ਤੰਬੂ ਦੀ ਛੱਤ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ। ਬਸ ਸਰਕਸ ਕੀ ਸੀ, ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸ਼ਹਿਰ ਸੀ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ਹਿਰ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਇਕੱਠੀ ਕਰ ਲੈਂਦਾ।

'ਜਾਨ ਨੋਬਲ ਸਰਕਸ' ਦੀ ਹਰਮਨ-ਪਿਆਰਤਾ ਦਾ ਭੇਤ ਇਸੇ 'ਚ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਸ ਦੇ ਤਮਾਸ਼ਿਆਂ 'ਚ ਨਿਤ ਨਵੇਂ ਤਮਾਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਨਵਾਂ ਤਮਾਸ਼ਾ ਹੋਰ ਜੁੜਿਆ। ਲੰਬੇ ਹੈਟ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ, ਪੂਛਲ ਕੋਟ ਪਾ ਕੇ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਦੂ ਦਿਖਾਉਂਦਾ। ਕਦੇ ਹੈਟ 'ਚ ਬਿੱਲੀ ਪਾਉਂਦਾ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਖਰਗੋਸ਼ ਨਿਕਲਦਾ। ਰੁਪੱਈਏ ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਤਮਾਸ਼ਬੀਨ ਦੀ ਜੇਬ 'ਚੋਂ ਕੱਢਦਾ। ਉਸਦੀ ਇਕ ਆਈਟਮ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਈ। ਉਹ ਸੰਦੂਕ 'ਚ ਇਕ ਕੁੜੀ ਵਾੜਦਾ। ਉਸ ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਇਕ ਸਿਰੇ 'ਚੋਂ ਕੁੜੀ ਦਾ ਸਿਰ ਬਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਸਿਰੇ 'ਚੋਂ ਲੱਤਾਂ। ਜਾਦੂਗਰ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ- 'ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਹਿਲਾ' ਤਾਂ ਉਹ ਪੈਰ ਹਿਲਾਉਂਦੀ। ਫਿਰ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ- 'ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਹਿਲਾ' ਤਾਂ ਉਹ ਸਿਰ ਹਿਲਾਉਂਦੀ। ਫਿਰ ਵੱਡੇ ਸਾਰੇ ਆਰੇ ਨਾਲ ਸੰਦੂਕ ਵਿਚਾਲਿਓਂ ਕੱਟ ਦਿੰਦਾ ਤੇ ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਟੁਕੜੇ ਖਿੱਚ ਕੇ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਕਰ ਦਿੰਦਾ। ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ- 'ਸਿਰ ਹਿਲਾ' ਉਹ ਹਿਲਾਉਂਦੀ ਤੇ ਫਿਰ ਪੈਰ ਹਿਲਾਉਂਦੀ।

ਇਹ ਕਰਤਬ ਦੇਖਣ ਵਾਸਤੇ ਦੁਨੀਆ ਦੂਰੋਂ-ਦੂਰੋਂ ਆਉਂਦੀ। ਫਿਰ ਓਹੀ ਹੋਇਆ, ਜਾਦੂਗਰ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਸਰਕਸ ਵਾਲਿਆਂ ਵੱਧ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਸਨੇ 'ਜਾਨ ਨੋਬਲ ਸਰਕਸ' ਦੇ ਮਾਲਕ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ ਮੰਗ ਲਈ। ਮਾਲਕ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਏਦਾਂ ਕਰ ਮੇਰੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਬਾਜ਼ੀਗਰ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ-ਦੇ ਤੇ ਫਿਰ ਚਲਿਆ ਜਾਵੀਂ।"

ਜਾਦੂਗਰ ਮੰਨ ਗਿਆ। ਸਰਕਸ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੇ ਸੋਚਿਆ, "ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਕਮਾਲ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਹੈ, ਇਸ 'ਚ ਮੈਂ ਹੀ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਕਰਾਂਗਾ।" ਤੇ ਫਿਰ ਮਾਲਕ ਉਹ ਤਮਾਸ਼ਾ ਬੜੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਸਗੋਂ ਕਈ ਵਾਧੇ ਵੀ ਕਰ ਲਏ। ਕਦੇ ਆਪਣੀ ਜੇਬ 'ਚੋਂ ਕਬੂਤਰ ਕੱਢ ਕੇ ਉਡਾਉਂਦਾ। ਪਾਣੀ

ਦਾ ਭਰਿਆ ਗਲਾਸ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਵੱਲ ਸੁੱਟਦਾ ਤਾਂ ਫੁੱਲ ਡਿੱਗਦੇ।

ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਤੇ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ ਉਸ ਨਾਲ ਹੱਥ ਵਟਾਉਂਦੇ। ਸਰਕਸ ਦਿਨ ਦੁਗਣੀ-ਰਾਤ ਚੌਗੁਣੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨ ਲੱਗੀ। ਡਾਰਾਂ 'ਚ ਲੋਕ ਘੰਟਿਆਂ-ਬੱਧੀ ਟਿਕਟ ਲੈਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ।

ਇਕ ਦਿਨ ਸੰਦੂਕ 'ਚ ਵੜਨ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਬੁਖਾਰ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਰਕਸ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੇ ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਅੱਜ ਤੂੰ ਵੜ ਜਾ।”

ਉਸ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਸੌਖਾ ਕੰਮ ਸੀ।

ਸਰਕਸ ਦਾ ਸ਼ੋਅ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਸੀ। ਦਰਸ਼ਕ ਤਾੜੀਆਂ ਵਜਾ-ਵਜਾ ਕੇ ਤਮਾਸ਼ਾਗਰਾਂ ਨੂੰ ਦਾਦ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਖੀਰ 'ਚ ਸਭ ਤੋਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ। ਸਰਕਸ ਦੇ ਜਾਦੂਗਰ ਮਾਲਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੈਟ 'ਚੋਂ ਕਬੂਤਰ, ਖਰਗੋਸ਼ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ-ਕੀ ਕੱਢਿਆ।

ਸੰਦੂਕ ਵਾਲਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਬਹੁਤ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੀ। ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ ਸੰਦੂਕ 'ਚ ਲੰਮੀ ਪੈ ਗਈ ਤੇ ਜਾਦੂਗਰ ਮਾਲਕ ਨੇ ਆਰੇ ਦਾ ਇਕ ਸਿਰਾ ਰਾਮ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਦੂਜਾ ਸਿਰਾ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਨੂੰ। ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ-‘ਸਿਰ ਹਿਲਾ’ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ। ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ- ‘ਪੈਰ ਹਿਲਾ’ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਪੈਰ ਹਿਲਾਏ।

ਜਾਦੂਗਰ ਨੇ ਰਾਮ ਪਿਆਰੇ ਤੇ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ-ਆਰਾ ਫੇਰੋ। ਆਰਾ ਫਿਰਿਆ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ ਦੀ ਚੀਕ ਨਿਕਲ ਗਈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਜਾਦੂਗਰ ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਖਾਲੀ ਖਾਨੇ 'ਚ ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ ਨੂੰ ਲਿਟਾਉਣਾ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ ਦਾ ਸਰੀਰ ਦੋ ਟੁਕੜਿਆਂ 'ਚ ਕੱਟਿਆ ਗਿਆ। ਲਹੂ ਦੀ ਫੁਹਾਰ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਚਿੱਕੜ-ਚਿੱਕੜ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਦਰਸ਼ਕਾਂ 'ਚ ਭੱਜ-ਦੌੜ ਮਚ ਗਈ। ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ ਦਾ ਸਿਰ ਤੇ ਪੈਰ ਤੜਫਣ ਮਗਰੋਂ ਹਿਲਣੇ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ। ਦੋ-ਟੁਕੜੇ ਹੋਈ ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ ਇਕਦਮ ਓਥੋਂ ਬਾਹਰ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ। ਰਾਮ ਅਲੀ 'ਮਾਂ-ਮਾਂ' ਪੁਕਾਰਦਾ ਘਟਨਾ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਆਇਆ ਤੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦਾ ਲਹੂ ਦੇਖਣ ਲੱਗਾ।

ਮੈਂ ਵੀ ਓਥੇ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਲਹੂ ਦਾ ਚਿੱਕੜ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋਂ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਨਿਕਲ ਗਿਆ, “ਇਹ ਤਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਬਣ ਗਿਐ!”

ਪਰ ਰਾਮ ਅਲੀ ਰੋ-ਰੋ ਕੇ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, “ਮੈਂ ਕਿੱਧਰ ਜਾਵਾਂ?”

ਵਫ਼ਾ ਦੀ ਨੰਗੀ ਚੁੜੇਲ

ਟਿੱਲੂ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਛਿੱਕ ਮਾਰੀ ਤੇ ਨੱਕ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਅਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਫੇਫੜਿਆਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਹਵਾ ਨੱਕ ਦੀਆਂ ਮੋਰੀਆਂ ਥਾਣੀਂ ਕੱਢਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਪਰ ਮੋਰੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਨਾ ਸਕੀਆਂ। ਟਿੱਲੂ ਏਸੇ ਯਤਨ ਨਾਲ ਘੁਲ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਸਤੂਰੀ ਦੀ ਤਿੱਖੀ ਮਹਿਕ ਨਾਲ ਆਈ ਛਿੱਕ ਨੇ ਨੱਕ ਦੀ ਮੋਰੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀਆਂ।

‘ਤੇਰਾ ਸ਼ੁਕਰ ਅਲ ਹਮਦੁਲਿੱਲਾ,’ ਉਸਨੇ ਦਿਲ ’ਚ ਕਿਹਾ ਪਰ ‘ਸ਼ੁਕਰ ਅਲ ਹਮਦੁਲਿੱਲਾ’ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਬਾਹਰੋਂ ਆਈ ਤੇ ਉਸਦੇ ਬੰਦ ਕੰਨ ਵੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਏ।

ਸਿਰ ਉਤਾਂਹ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਦੇਖਿਆ, ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਮਾਂਡੀ ਨਾਲ ਆਕੜੀ ਸਲਵਾਰ-ਕਮੀਜ਼ ਪਾਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਰੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਟੀਨ ਦੇ ਜ਼ਰਾ-ਬਕਤਰ ਵਿਚ ਸਿਪਾਹ-ਸਿਲਾਰ।

ਵਾਹ! ਕੈਸਾ ਨੂਰਾਨੀ ਮੁੱਖੜਾ। ਕੰਨਾਂ ’ਚ ਸਬਜ਼ ਰੰਗ ਦਾ ਫੈਹਾ ਸਾਰੀ ਗਲੀ ਮਹਿਕਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਤੇਲ ਨਾਲ ਚੋਪੜੀ ਦਾਹੜੀ। ਅੱਖਾਂ ’ਚ ਸੁਰਮੇ ਦੀ ਧਾਰ। ਉਸਦੀ ਸ਼ਾਹਾਨਾ ਤੌਰ। ਟਿੱਲੂ ਵੀ ਉੱਠ ਕੇ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਗੁਣਗੁਣਾਉਂਦਾ ਤੁਰ ਪਿਆ-

‘ਚਾਲ ਮੇਂ ਠੁਮਕਾ
ਕਾਨ ਮੇਂ ਝੁਮਕਾ
ਕਮਰ ਪੇ ਚੋਟੀ ਲਟਕੇ
ਹੋ ਗਿਆ ਦਿਲ ਕਾ
ਪੁਰਜ਼ਾ-ਪੁਰਜ਼ਾ
ਲਗੇ ਪਚਾਸੀ ਝਟਕੇ...’

‘ਲਗੇ ਪਚਾਸੀ ਝਟਕੇ’ ’ਤੇ ਮੌਲਾਨਾ ਨੇ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਟਿੱਲੂ ਵੱਲ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਗਲੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ ਹੋ ਕੇ ਤੁਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਮਸੀਤ ’ਚ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਟਿੱਲੂ ਮਸੀਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣਲੇ ਮਕਾਨ ਦੇ ਥੜੇ ’ਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਦੀ ਕੰਧ ’ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ-

ਔਹ ਦੇਖੋ! ਕੁੱਤਾ ਪੇਸ਼ਾਬ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ

ਓਸੇ ਵੇਲੇ ਇਕ ਕੁੱਤਾ ਗਲੀ ਦੀਆਂ ਨੁੱਕਰਾਂ ਸੁੰਘਦਾ-ਸੁੰਘਦਾ ਏਸੇ ਮਕਾਨ

ਦਾ ਖੂੰਜਾ ਸੁੰਘਣ ਲੱਗਾ। ਕੁੱਤੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਿਛਲੀ ਲੱਤ ਏਦਾਂ ਚੁੱਕੀ ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰੈਸ਼ਰ ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਨਲਕੇ ਦੀ ਹੱਥੀ ਉਤਾਂਹ ਚੁੱਕ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਟਿੱਲੂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਆਪ-ਮੁਹਾਰਾ ਹੀ ਨਿਕਲ ਗਿਆ, “ਔਹ ਦੇਖੋ! ਕੁੱਤਾ ਪੇਸ਼ਾਬ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ!”

ਕੁੱਤੇ ਨੇ ਕੰਧ ਦੀ ਕੈਨਵਸ 'ਤੇ 'ਐਬਸਟਰੈਕਟ ਆਰਟ' ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਅਜੇ ਪੂਰਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਟਿੱਲੂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਗੋਦੀ 'ਚ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਤੇ ਵਾਪਸ ਓਸੇ ਥੜੇ 'ਤੇ ਆ ਬੈਠਾ।

ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮਸੀਤ ਦਾ ਲਾਊਡ-ਸਪੀਕਰ ਚਾਲੂ ਕਰ ਕੇ ਮਾਈਕ੍ਰੋਫੋਨ 'ਚ ਪਹਿਲਾਂ ਫੂਕ ਮਾਰੀ। ਫਿਰ ਵੱਡੀ ਉਂਗਲੀ ਦੇ ਜੋੜ ਨਾਲ 'ਠੱਕ-ਠੱਕ' ਕੀਤੀ। ਗਲਾ ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਸਪੀਕਰ 'ਚ ਖੰਘਿਆ। ਏਦਾਂ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ 'ਕੌਬੋਆਏ ਫਿਲਮਾਂ' 'ਚ ਜਾਨ ਵੇਨ¹ ਨੇ ਇੱਕੋ ਗੋਲੀ ਨਾਲ ਤਿੰਨ ਰੈੱਡ-ਇੰਡੀਅਨ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹੋਣ।

ਟਿੱਲੂ ਨੂੰ ਲਾਊਡ-ਸਪੀਕਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗ ਰਹੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਰਤ ਸੁੱਝੀ।

ਉਸ ਨੇ ਮਸੀਤ ਦੇ ਪਿਛਵਾੜੇ 'ਚ ਬਾਂਸ 'ਤੇ ਟੰਗੇ ਲਾਊਡ-ਸਪੀਕਰ ਦਾ ਮੂੰਹ ਧੁੱਪਸੜੀ ਵਾਲੇ ਇਮਾਮਬਾੜੇ² ਵੱਲ ਘੁਮਾ ਦਿੱਤਾ। ਬਸ ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ! ਲਾਊਡ-ਸਪੀਕਰ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਜਿਉਂ ਹੀ ਸੁਪਰ-ਸੌਨਿਕ ਜੈੱਟ ਵਾਂਗ ਇਮਾਮ-ਬਾਰਗਾਹ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ 'ਚ ਵੱਜੀ ਤਾਂ ਇਮਾਮ-ਬਾੜੇ ਦੇ ਜ਼ਾਕਿਰ ਸਾਹਿਬ ਕਲਬ ਅੱਬਾਸ, ਜਿਹੜੇ 'ਮਾਤਮੀ ਜ਼ੰਜੀਰ' ਦੀ ਤਿਆਰੀ 'ਚ ਆਪਣੀਆਂ ਤੇਜ਼ਧਾਰ ਜ਼ੰਜੀਰਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਤਿੱਖੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਗੁੱਸੇ 'ਚ ਉੱਠ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ।

ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਲਾਊਡ-ਸਪੀਕਰ ਦਾ ਮੂੰਹ ਮਸੀਤ ਓਸਮਾਨੀਆ ਵੱਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਬਸ! ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੇ ਲਾਊਡ-ਸਪੀਕਰਾਂ 'ਚੋਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਏਦਾਂ ਨਿਕਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਜਿਵੇਂ 'ਐੱਫ 16' ਜਹਾਜ਼ ਨੇ ਮਿਜ਼ਾਈਲਾਂ ਛੱਡਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਣ।

ਇਸ 'ਬੰਬਾਰੀ' ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਜਦੋਂ ਧੁੱਪਸੜੀ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਚੌਕੀ 'ਚ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਦਰੋਗੇ ਨੇ ਇਕਦਮ ਖ਼ਤਰੇ ਦਾ ਸਾਇਰਨ ਵਜਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਰੀ ਨਫ਼ਰੀ ਨੇ ਝਟਪਟ ਅਲਰਟ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਚੁੱਕੀਆਂ ਤੇ ਇਮਾਮਬਾੜੇ ਤੇ ਮਸੀਤ ਸਾਹਮਣੇ ਮੋਰਚਾ ਗੱਡ ਲਿਆ। ਦੋਹਾਂ ਫ਼ਿਰਕਿਆਂ ਦੇ ਸਪੀਕਰਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਉਲਟੇ ਰੁਖ਼ ਘੁਮਾ ਦਿੱਤੇ।

ਇਸ ਹੰਗਾਮੇ 'ਚ ਟਿੱਲੂ ਵੀ ਆਪਣਾ ਕੁੱਤਾ ਚੁੱਕੀ 'ਮੌਕਾ-ਏ-ਵਾਰਦਾਤ'

’ਤੇ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਕਰਨ ਆ ਪਹੁੰਚਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਮਾਮਬਾੜੇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜ਼ਾਕਿਰ ਕਲਬ ਅੱਬਾਸ ਬੂਹੇ ’ਤੇ ਕਾਲੀ ਸਲਵਾਰ ਦੇ ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੀ ਕਿਸੇ ਸ਼ੈਅ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਹੱਥ ਲਾ ਕੇ ਤਸੱਲੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ੈਅ ਡੱਬ ’ਚੋਂ ਕਿਤੇ ਦੌੜ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਗਈ!

ਟਿੱਲੂ ਨੇੜੇ ਗਿਆ ਤੇ ਕਲਬ ਅੱਬਾਸ ਵੱਲ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਨਾਅਰਾ ਮਾਰ ਅਲੀ ਦੇ ਨਾਂ ਦਾ...।”

ਕਲਬ ਅੱਬਾਸ ਨੇ ਜਵਾਬ ’ਚ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ‘ਯਾ ਅਲੀ’ ਕਿਹਾ।

ਬੜੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਸਲਾਮ ਕਰ ਕੇ ਟਿੱਲੂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਕਿਬਲਾ ਮੁਹਤਰਮ! ਇਕ ਸਵਾਲ ਕਿੰਨੇ ਚਿਰ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ’ਚ ਘੁੰਮ ਰਿਹੈ। ਆਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪੁੱਛ ਲਵਾਂ?”

“ਹਾਂ ‘ਪੰਚਤਨ ਪਾਕਿ’³ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆ! ਪੁੱਛ।”

“ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਂ ਕਲਬੇ-ਅੱਬਾਸ⁴ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ?”

ਜ਼ਾਕਿਰ ਨੇ ਜੋਸ਼ ’ਚ ਆ ਕੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਹੁਸੈਨ ਦੇ ਨਾਂ ’ਤੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਾਂ। ਕਲਬੇ⁵-ਅੱਬਾਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ‘ਅੱਬਾਸ ਦਾ ਕੁੱਤਾ’।”

ਟਿੱਲੂ ਨੇ ਝੱਟ ਕੁੱਤਾ ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾਇਆ ਤੇ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੋਇਆ ਮਸੀਤ ਓਸਮਾਨੀਆ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲੇ ਥੜ੍ਹੇ ’ਤੇ ਆ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ।

ਜ਼ੁਹਰ⁶ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਮੁੱਕੀ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਨਮਾਜ਼ੀ ਇਬਾਦਤ ਤੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਕੇ ਮਸੀਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਏ।

ਮੌਲਾਨਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਤਾਂ ਟਿੱਲੂ ਨੇ ਕੁੱਤਾ ਧਰਤੀ ’ਤੇ ਛੱਡਿਆ। ਅਗਾਂਹ ਹੋ ਕੇ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਝੁਕ ਕੇ ਸਲਾਮ ਕੀਤੀ। ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੜੀ ਮੁਹੱਬਤ ਤੇ ਮੋਹ ਨਾਲ ਟਿੱਲੂ ਦੇ ਸਿਰ ’ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਿਆ, “ਬਰਖੁਰਦਾਰ ਮਸੀਤ ’ਚ ਨਈਂ ਦਿਸਦੇ! ਨਮਾਜ਼ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।” ਟਿੱਲੂ ਨੂੰ ਨਮਾਜ਼ ਦੀ ਨਸੀਹਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਿਰ ’ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਿਆ, “ਰੋਜ਼ੇ ਰੱਖਿਆ ਕਰ।”

“ਜੀ ਹਜ਼ੂਰ,” ਟਿੱਲੂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਨਸੀਹਤਾਂ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਟਿੱਲੂ ਨੇ ਬੜੀ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਜਾਨਵਰਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਛ ਦੱਸੋ!”

“ਦੇਖੋ ਬਰਖੁਰਦਾਰ! ਮਨੁੱਖ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਜੂਨ ਹੈ ਪਰ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਨਬੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਸੀ। ਮੋਹ ਸੀ। ਕੁੱਤੇ

ਤੇ ਘੋੜੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਜਾਨਵਰ ਨੇ। ਮੈਨੂੰ ਜੇ ਉਸ ਮੁਹੱਬਤ ਦਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਨਜ਼ਰਾਨਾ ਵੀ ਮਿਲ ਜਾਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਵਫ਼ਾ ਦਾ ਹੱਕ ਅਦਾ ਕਰ ਦਿਆਂ। ਜੇ ਮੈਂ ਹਜ਼ਰਤ ਉਮਰ' ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਅਖਵਾਵਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਮਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋਏਗੀ,” ਕਹਿ ਕੇ ਮੌਲਾਨਾ ਨੇ ਕੁਰਾਨ ਦੀ ਆਇਤ ਪੜ੍ਹੀ।

ਮੌਲਾਨਾ ਅਜੇ ਗਲੀ ਦਾ ਮੋੜ ਮੁੜੇ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਟਿੱਲੂ ਨੇ ਫਿਰ ਕੁੱਤਾ ਗੋਦੀ ਚੁੱਕ ਲਿਆ। ਉਸ ਨਾਲ ਖੇਡਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਤਿੰਨ ਗਲੀਆਂ ਲੰਘ ਕੇ ਜਦੋਂ ਯੂਸਫ਼ ਠੇਕੇਦਾਰ ਦੇ ਲਕੜੀਆਂ ਦੇ ਟਾਲ ਸਾਹਮਣਿਓਂ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਟਿੱਲੂ ਦੀ ਗੋਦ 'ਚੋਂ ਕੁੱਤਾ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਉੱਤਰ ਗਿਆ। ਯੂਸਫ਼ ਠੇਕੇਦਾਰ ਦੇ ਟਾਲ ਦੇ ਵੱਡੇ ਗੋਟ ਅੰਦਰ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਬੁਲੀ ਕੁੱਤੇ ਵੱਲ ਦੇਖ ਕੇ 'ਗੁਰ...ਰ...ਰ' ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਫਿਰ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਉਸ 'ਤੇ ਝਪਟ ਪਿਆ। ਦੋਵੇਂ ਗੁੱਬਮ-ਗੁੱਬਾ ਹੋ ਗਏ...।

ਟਿੱਲੂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਹੀ ਕਿ ਕੁੱਤਾ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਦਾ ਤਾਂ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਐ ਪਰ ਆਪਣੀ ਨਸਲ ਦਾ ਵੈਰੀ ਕਿਉਂ ਹੈ?

1. 'ਕੌਬੋਆਏ' ਫਿਲਮਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਐਕਟਰ
2. ਜਿੱਥੇ ਸ਼ੀਆ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਜਲਿਸਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ
3. ਸ਼ੀਆ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੇਟੀ ਫ਼ਾਤਮਾ, ਫ਼ਾਤਮਾ ਦੇ ਪਤੀ ਹਜ਼ਰਤ ਅਲੀ ਅਤੇ ਫ਼ਾਤਮਾ ਦੇ ਬੇਟੇ ਹਸਨ ਤੇ ਹੁਸੈਨ, ਪੰਜ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਵਿੱਤਰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸ਼ੀਆ ਮੁਸਲਮਾਨ 'ਪੰਚਤਨ' ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਦੇ ਹਨ।
4. ਹਜ਼ਰਤ ਅਲੀ ਦੇ ਚਾਚੇ ਦਾ ਮੁੰਡਾ
5. ਉਰਦੂ ਵਿਚ 'ਕ' ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ 'ਕਾਫ਼' ਅਤੇ Q ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਲਈ ਨੁਕਤਿਆਂ ਵਾਲਾ 'ਕੁਆਫ਼' (ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ 'ਚ ਪੈਰ 'ਚ ਬਿੰਦੀ ਪਾ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਦੋ ਅੱਖਰ ਹਨ। ਨੁਕਤਿਆਂ ਵਾਲੇ ਕੁਆਫ਼ ਨਾਲ ਲਿਖੇ 'ਕਲਬ' ਦਾ ਅਰਥ ਦਿਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦਕਿ ਸਧਾਰਨ ਕਾਫ਼ ਨਾਲ ਲਿਖੇ 'ਕਲਬ' ਦਾ ਮਤਲਬ ਕੁੱਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਏਥੇ 'ਕਲਬ' ਸਧਾਰਨ ਕਾਫ਼ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।
6. ਦੁਪਹਿਰ ਦੀ ਨਮਾਜ਼
7. ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਦੇ ਚਾਰ ਖ਼ਲੀਫ਼ਿਆਂ 'ਚੋਂ ਇਕ

ਘੋਰਾ

ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਦੀ ਚੀਕ ਨਿਕਲ ਗਈ। ਉਹ 'ਨੇਰੇ 'ਚ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ 'ਚ ਵੱਜਿਆ ਤੇ ਲੜਖੜਾ ਕੇ ਪਰ੍ਹਾਂ ਜਾ ਪਿਆ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਲੋਟੇ ਵਰਗੀ ਚੀਜ਼ ਉਹਦੇ ਢਿੱਡ 'ਚ ਲੱਗੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹੀ ਉਹ ਸ਼ੈਅ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹਦਾ ਪੈਰ ਉੱਖੜਿਆ ਸੀ। 'ਨੇਰੇ 'ਚ ਉਹਨੇ ਲੋਟੇ ਵਰਗੀ ਸ਼ੈਅ 'ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਿਆ। ਹੱਥ ਪਹਿਲਾਂ ਲੋਟੇ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਲ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਏ। ਫੇਰ ਫਿਰਦਾ ਹੋਇਆ ਹੱਥ ਮੱਥੇ ਉੱਤੋਂ ਦੀ ਹੋ ਕੇ ਅੱਖਾਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਉਸਦੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਨੇ ਦੋ ਵੱਡੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ, ਨੱਕ ਅਤੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਛੂਹੇ। ਲੋਟੇ ਵਰਗੀ ਵਸਤ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਦੀ ਗਰਮਾਇਸ਼ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਦਿਮਾਗ ਨੇ ਪੂਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਇਹ ਮਨੁੱਖੀ ਸਿਰ ਹੈ। ਜਦ ਉਸਦੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਨੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਰਮੀ ਤੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਦਾਹੜੀ ਦਾ ਖੁਰਦਰਾਪਨ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਖੋਜ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ, ਇਹ ਮਰਦ ਦਾ ਸਿਰ ਹੈ।

ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਦੇ ਗਲ 'ਚੋਂ ਹਲਕੀ ਜਿਹੀ ਚੀਕ ਏਦਾਂ ਨਿਕਲੀ ਜਿੰਦਾਂ ਕੋਈ ਡਰਿਆ ਹੋਇਆ ਬੰਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ 'ਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਤਾਕਤ ਇਕੱਠੀ ਕਰ ਕੇ ਪੂਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਏਨਾ ਹੀ ਨਿਕਲਿਆ, “ਭੱਜੋ ਏਥੋਂ।”

ਅਜੇ ਉੱਠ ਕੇ ਦੌੜਨ ਹੀ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਇਕ ਪੈਰ ਅਗਾਂਹ, ਦੂਸਰਾ ਪਿਛਾਂਹ। ਪਿਛਲੇ ਪੈਰ ਦੀ ਜੁੱਤੀ ਪੈਰ 'ਚੋਂ ਅੱਧੀ ਨਿਕਲ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਇਸ ਦੋ-ਚਿੱਤੀ ਵਿਚ ਸੀ ਕਿ ਡਰ ਨਾਲ ਕਲਬੂਤ¹ ਬਣੇ ਪੈਰ 'ਚ ਜੁੱਤੀ ਪਾ ਲਵੇ ਕਿ ਉੱਥੇ ਈ ਰਹਿਣ ਦਵੇ, ਪਿੱਛਿਓਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੇ ਉਸਨੂੰ 'ਸਨੇਅ-ਮੈਨ' ਵਾਂਗ ਯਖ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

“ਡਰਦਾ ਕਿਉਂ ਐਂ! ਮੈਂ ਕੋਈ ਓਪਰਾ ਥੋੜ੍ਹਾਂ!”

ਉਸ ਦਾ ਸੱਜਾ-ਖੱਬਾ ਹੱਥ ਪੂਰਾ ਨੱਥੇ ਦਾ ਕੋਣ ਬਣਾਈ ਅੱਗੇ-ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੋਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਹਰਕਤ ਨੂੰ ਜੇ ਦੋ ਵਾਰ ਜਮ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿਉ ਤਾਂ ਹਿਟਲਰ ਦਾ ਨਾਜ਼ੀ ਨਿਸ਼ਾਨ² ਬਣਦਾ ਸੀ।

ਆਵਾਜ਼ ਫਿਰ ਆਈ, “ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਈ ਸਿਰ ਆਂ।”

ਜੰਮੇ ਹੋਏ ਸਿਰ 'ਚ ਕੰਬਣੀ ਛਿੜੀ। ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਗਰਦਨ 'ਤੇ ਲੱਗਿਆ ਸਿਰ ਟੋਹਿਆ। ਸਿਰ ਘੁਮਾ ਕੇ ਲੋਟੇ 'ਤੇ ਨਿਗਾਹ

ਸੁੱਟੀ। ਪਛਾਣ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਸਕਿਆ ਪਰ ਲੋਟਾ ਛੂਹਣ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਇਹ ਤਾਂ ਤੈਅ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਿਰ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਹੀ ਸੀ।

ਬੇ-ਧੜਾ ਸਿਰ ਬੇਧੜਕ ਖੰਘਿਆ। ਉਹ ਖੰਘੂਰਾ ਬਿਲਕੁਲ ਉਸਦੇ ਖੰਘੂਰੇ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ-ਜੁਲਦਾ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੌਣ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਵੜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਬੇਗਮ ਕਿਸੇ ਅਟ-ਪਟੇ ਕੰਮ 'ਚ ਰੁੜੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸ਼ਰਮਿੰਦੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਹੀ ਹਾਲਤ 'ਚ ਆ ਜਾਏ।

ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਨੇ ਘੁੰਮ ਕੇ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ ਸਿਰ ਵੱਲ ਏਦਾਂ ਦੇਖਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਕੁੱਤਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਪਛਾਣਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ- ਜੇ ਮਾਲਕ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਖੱਬੇ-ਸੱਜੇ ਪੂਛ ਹਿਲਾਵਾਂ, ਜੇ ਓਪਰਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਚੌਕੀਦਾਰ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਦੰਦ ਕੱਢ ਕੇ ਭੌਂਕਾਂ।

ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਕੋਈ ਫ਼ੈਸਲਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ ਤਾਂ ਬੇ-ਧੜੇ ਸਿਰ ਦੀ ਦੱਬੀ ਹੋਈ ਮੁਸਕਾਨ ਨੇ ਉਸਦਾ ਹੌਸਲਾ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਦੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਵਲਿਆ ਡਰ ਦਾ ਚੋਗਾ ਏਦਾਂ ਲਾਹ ਸੁੱਟਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਮਾਮੂ ਜਾਨ ਹਮਰਾਹ ਲਾਠੀ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਲੱਕ 'ਤੇ ਥਾਪੀ ਦੇ ਕੇ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, “ਡਰ ਨਾ!”

ਬੇ-ਧੜੇ ਸਿਰ ਨੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤਾੜੀ ਵਜਾ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਨਾ ਡਰ ਯਾਰ!”

ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਦਾ ਦਿਲ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਛਾਤੀ-ਵਿਹੂਣਾ ਸਿਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾ ਲਵੇ। ਪਛਾਣ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣਾ ਵਧਿਆ ਹੋਇਆ ਹੱਥ ਰੋਕ ਲਿਆ- ‘ਇਹ ਅਲਾਮਾ ਇਕਬਾਲ ਵਾਲਾ ਸਿਰ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਜਿਹੜਾ ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਖਾਣਾ ਖਾਣ ਮਗਰੋਂ ਮੁੱਠੀ ਦੀ ਟੇਕ ਲਾ ਕੇ ਨੀਂਦ ਦਾ ਠੌਂਕਾ ਲਾ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦੈ।’ ਜਿਵੇਂ ਦੰਦਾਂ 'ਚ ਹੀ ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਦੀ ਜੀਭ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਰੱਦ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ।

ਉਹ ਬੁੜਬੁੜਾਇਆ, “ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਜਿੰਨ ਐ, ਭੂਤ ਐ ਜਾਂ ਪਰੀ ਐ।”

ਉਸ ਨੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਸੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਹੱਥ 'ਚ ਧਾਤ ਦੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜਿੰਨ, ਭੂਤ ਜਾਂ ਪਰੀ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। ਜੇਬ 'ਚ ਹੱਥ ਪਾਇਆ। ਨੌਟਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਭਾਨ ਵੀ ਹੈ ਸੀ। ਸਿੱਕੇ ਵੀ ਤਾਂ ਧਾਤ ਦੇ ਬਣੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਪਰ ਚੁਆਨੀ, ਅਠਿਆਨੀ ਨਾਲ ਜਿੰਨ ਕਿਉਂ ਪਿੱਛਾ ਛੱਡੇਗਾ? ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੰਗਤਾ ਵੀ ਭਾਨ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਮਾਰਦੈ। ਕੋਲੋਂ ਦਸ ਦਾ ਨੋਟ ਦੇ ਕੇ ਕਹਿੰਦੈ, “ਬਾਬਾ ਮਾਫ਼ ਕਰ।”

ਦੂਜੀ ਜੇਬ 'ਚ ਹੱਥ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਟਿੱਡੀ ਵਰਗੀ ਨਹੁੰ-ਕੱਟਣੀ, ਪਤਾ

ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਗੁਸਲਖਾਨੇ ਦੀ ਮੇਕ-ਅੱਪ ਵਾਲੀ ਅਲਮਾਰੀ ਦੀ ਥਾਂ ਉਸਦੀ ਜੇਬ 'ਚ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਣ ਜਾਏ। ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਨੇ ਨਹੁੰ-ਕੱਟਣੀ ਘੁੱਟ ਕੇ ਫੜ ਲਈ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ, “ਜਿੰਨ ਐਂ, ਭੂਤ ਐਂ ਕਿ ਪਰੀ ਐਂ!”

ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਸੋਹਣੇ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਜਿੰਨ-ਪਰੀਆਂ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ। ਜੇ ਹਜ਼ਰਤ ਸੁਲੇਮਾਨ ਦੀ ਔਲਾਦ 'ਚ ਕੋਈ ਸਮਲਿੰਗੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹਮ-ਜਿਨਸ ਜਿੰਨ ਨਾਲ ਮੇਲ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕੇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੋਵੇ।

ਸਿਰ ਫੇਰ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, “ਯਾਰ! ਮੈਂ ਨਾ ਜਿੰਨ ਆਂ, ਨਾ ਭੂਤ ਆਂ, ਨਾ ਈ ਪਰੀ ਆਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਖੁਦ ਸਰਗੁਣ-ਨਿਰਗੁਣ ਰੱਬ ਅੱਗੇ ਦਿਲੀ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਹੱਥ ਜੋੜੀ ਖੜ੍ਹਾ ਹਾਂ। ਮਦਹੋਸ਼ ਬੰਦੇ! ਤੇਰਾ ਈ ਸਿਰ ਆਂ।”

ਅਹਿਮਦ ਨੇ ਨਹੁੰ-ਕੱਟਣੀ ਏਦਾਂ ਫੜੀ ਹੋਈ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਗਾਲਿਬ ਨੇ ਅੱਲ੍ਹੜ ਉਮਰ 'ਚ ਕਿਸੇ ਵਾਸਤੇ ਪੱਥਰ ਉਠਾਇਆ ਤਾਂ ਸਿਰ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਟੋਹਿਆ, “ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਤਨ 'ਤੇ ਹੈਗਾ।”

“ਅਣਜਾਣ ਬੰਦੇ! ਉਹ ਸਿਰ ਤੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਐ। ਸਿਰਫ਼ ਟੀਪ-ਟਾਪ ਤੇ ਦਿਖਾਵੇ ਵਾਸਤੇ। ਤੇਰਾ ਅਸਲੀ ਸਿਰ ਮੈਂ ਈ ਆਂ।”

ਹਾਥੀ ਦੇ ਦੰਦਾਂ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ- ਖਾਣ ਦੇ ਹੋਰ ਤੇ ਦਿਖਾਉਣ ਦੇ ਹੋਰ ਪਰ ਸਿਰ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁਣਿਆ।

“ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਸਿਰ ਜਿਹੜਾ ਮੇਰੇ ਧੜ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਐ, ਹਾਜ਼ੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗੁਪਤ-ਅੰਗ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਲੋਟੈ,” ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ।

“ਮਦਮਸਤ ਬੰਦੇ! ਜਿਹੜਾ ਸਿਰ ਤੇਰੇ ਤਨ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਐ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਕਰੌਕਲੀ ਟੋਪੀ³ ਐ, ਜਿਹੜੀ ਸਿਰ ਢਕ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰਿਤ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਐ। ਦੂਜਾ ਲਾਭ ਨੰਗੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਚਪੇੜ ਨਾ ਮਾਰ ਸਕੇ। ਨਾਲੇ ਜੇ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰਲਾ ਸ਼ੈਤਾਨ ਜਾਂ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਾ ਪੂਰੇ ਅਮਲ, ਅਕਲ, ਜ਼ਾਬਤੇ ਅਤੇ ਸਲੀਕੇ ਨਾਲ ਤੇਰੇ ਕਹਿਣੇ ਤੇ ਵੱਸ 'ਚ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਇਸ ਕਰੌਕਲੀ ਟੋਪੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਈਂ। ਤੇਰਾ ਸਿਰ, ਜਿਹੜਾ ਤੇਰੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਧੜਕਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦੈ ਤੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਇਕ-ਇਕ ਮਸਾਮ ਨੂੰ ਹਿੱਲਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦੈ, ਮੈਂ ਈ ਆਂ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਬੇਤਾਜ਼ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਮਝ ਲੈ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਛੋਟੀ ਹਸਤੀ ਹੀ ਸਮਝ ਲੈ। ਮਤਲਬ ਤੇਰਾ ਛੋਟਾ, ਜਿਵੇਂ ਚਾਹ ਦੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਕੱਪ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲਾ ਮੁੰਡੂ। ਇਹ ਦੇਖ ਲੈ, ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਛਿੱਕ ਆਈ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਨੱਕ

ਵਗਣ ਲੱਗ ਪੈਣਾ। ਰੱਬ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਚੁੱਕ ਲੈ। ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਸੀਟ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਗੱਡੀ 'ਚ ਬਿਠਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਚੱਲ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਹਾਲਤ ਬਿਨ ਪਾਣੀ ਮੱਛੀ ਵਰਗੀ ਹੋ ਜਾਣੀ ਆਂ ਜਾਂ ਸਿਰ-ਕਟੇ ਉਸ ਕੁੱਕੜ ਵਰਗੀ ਜਿਹੜਾ ਤੜਫਦਾ ਹੋਇਆ ਇੱਕੋ ਥਾਂ 'ਤੇ ਘੁੰਮਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੈ।”

ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਰਤਾ ਕੁ ਮੁਸਕਰਾਇਆ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਮੁਸਕਾਨ ਵਿਚ ਵਿੱਸ ਘੁਲੀ ਹੋਈ ਸੀ-‘ਮੇਰਾ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਤਾਂ ਲੱਠ ਮਾਰ ਸੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਤਾਕਤ ਦੇਣ ਲਈ ਉਰਦੂ ਦਾ ਮੁਰੱਬਾ ਕਿਹਨੇ ਖੁਆ ਦਿੱਤੇ।’ ਇਕਦਮ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਚੁੱਕ ਲਿਆ।

ਲੋਏ ਆਇਆ ਤਾਂ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਓਹੀ ਨੱਕ-ਨਕਸ਼ਾ, ਓਹੀ ਵਾਲ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਵਾਰਨ ਲਈ ਰੋਜ਼ ਕਈ-ਕਈ ਵਾਰ ਸ਼ੀਸ਼ੇ 'ਚ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਦੇਖ-ਦੇਖ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਲ ਜ਼ਬਾਨੀ ਯਾਦ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਗੱਡੀ 'ਚ ਨਾਲ ਵਾਲੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਗੱਡੀ ਚਲਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਸਿਰ ਨੇ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ, “ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਚੁੱਪੀ ਸਾਧ ਲਵੀਂ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾ ਦੱਸੀਂ। ਆਪਣੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾ। ਉਂਵ ਵੀ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਘਰਵਾਲੀ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਈ ਰਹਿਨੈਂ। ਸੌਂਦੇ ਤਾਂ ਇਕ ਹੀ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਹੋ ਪਰ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੌਂਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਾਲੀ ਅਲਮਾਰੀ 'ਚ ਗੱਤੇ ਦੇ ਡੱਬੇ 'ਚ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਰੱਖ ਦੇਵੀਂ। ਧਿਆਨ ਰੱਖੀਂ ਡੱਬੇ 'ਚ ਛੇਕ ਕਰ ਦੇਵੀਂ ਤਾਂ ਕਿ ਸਾਹ ਲੈ ਸਕਾਂ। ਸਵੇਰੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਨਾਲ ਹੀ ਲੈ ਜਾਈਂ।”

ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਗਿਆ, “ਤੈਨੂੰ ਨਾਲ ਕਿੱਦਾਂ ਲਿਜਾ ਸਕਦਾਂ।”

“ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਗੱਡੀ ਦੇ ਟਰੰਕ 'ਚ ਛੱਡ ਜਾਈਂ। ਦਫ਼ਤਰ 'ਚ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਵਰਤਦੈਂ। ਓਹੀ ਮਸ਼ੀਨੀ ਕੰਮ, ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਓਹੀ ਕਰਦੈਂ ਜਿਹੜਾ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹੈਂ। ਜੇ ਤੇਰੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ 'ਚ ਤੇਰੀ ਬੇਗਮ ਸਾਹਿਬਾ ਨੇ ਦੇਖ ਲਿਆ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਸਰਸਾਮ ਹੋ ਜਾਣੈ।”

ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੀ ਅਲਮਾਰੀ ਦੇ ਥੱਲੜੇ ਖ਼ਾਨੇ 'ਚ ਡੱਬੇ 'ਚ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਰੋਜ਼ ਵਾਂਗ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਪਿਆ ਪਾਸੇ ਮਾਰਦਾ ਸੌਂ ਗਿਆ।

ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਸਵੇਰੇ ਨੇਮ ਨਾਲ ਨਹਾ ਕੇ ਨਾਸ਼ਤਾ ਕਰਨ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲੀ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਛੁੱਟੜ ਗੁਆਂਢਣ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਬੈਠਾ ਦੁੱਧ ਪੀ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਸੂਰ ਦੇ ਛੁੱਟੜ ਹੋਈ ਇਸ ਗਵਾਂਢਣ ਦੀ

ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨਾਲ਼ ਬਹੁਤ ਬਣਦੀ ਸੀ। ਨਾਸ਼ਤਾ ਮੁਕਾ ਕੇ ਸਿਰ ਵਾਲ਼ਾ ਡੱਬਾ ਚੁੱਕਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਿਰ ਨੇ ਭਰਵੱਟੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਟਿੱਚਰ ਕੀਤੀ, “ਤੇਰੀ ਔਲਾਦ ਤਾਂ ਹੈ ਨਈਂ। ਬੇਗਮ ਜੇ ਬੱਚੇ ਨਾਲ਼ ਦਿਲ ਪਰਚਾ ਲੈਂਦੀ ਐ ਤਾਂ ਕੀ ਹਰਜ ਐ!”

ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਨਾਲ਼ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ਼ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਗਵਾਂਢਣ ਨਾਲ਼ ਸਾਹਮਣਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਡੱਬੇ 'ਚ ਸਿਰ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਨਾਲ਼ ਖਿੜ ਗਿਆ। ਅਹਿਮਦ ਨੇ ਸਿਰ ਡੱਬੇ 'ਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਅਗਲੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

“ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਬੱਚਾ ਪੈਦਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ?” ਸਿਰ ਨੇ ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ।

ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਨੇ ਇਕਦਮ ਗੱਡੀ ਦੀ ਬਰੇਕ ਲਾਈ। ਸਿਰ ਡੈਸ਼-ਬੋਰਡ ਨਾਲ਼ ਜਾ ਵੱਜਿਆ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਗੱਡੀ ਪਾਰਕ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ, “ਮੈਂ ਸਿਗਰਟ ਲੈ ਆਵਾਂ।”

ਮੁੜ ਕੇ ਆਇਆ, ਸਿਗਰਟ ਦੀ ਡੱਬੀ ਗੱਡੀ ਦੇ ਡੈਸ਼ ਬੋਰਡ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ਼ ਸੁੱਟੀ। ਸਿਰ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਦੇ ਰੌਅ 'ਚ ਮੱਥੇ ਵੱਟ ਪਾ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਦੂਜਾ ਪੈਕਟ ਵੀ ਭੁਆਂ ਕੇ ਸੁੱਟ।”

ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, “ਕਿਹੜਾ ਦੂਜਾ ਪੈਕਟ?”

ਸਿਰ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਟੇਢੀਆਂ ਕਰ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਜਿਹੜਾ ਪੈਕਟ ਤੂੰ ਚੋਰੀ ਕੀਤੈ। ਇਕ ਪੈਕਟ ਦੇ ਤੂੰ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਐ, ਦੂਜਾ ਪੈਕਟ ਤੂੰ ਚੋਰੀ ਕੀਤੈ। ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਸੱਚ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਤੋਂ ਲੁਕੋਨੈਂ ਤਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਲਗਦੈਂ। ਮੀਆਂ ਤੂੰ ਸਦਾ ਟਾਹਲੀ ਦੇ ਰੁੱਖ ਤੋਂ ਬੇਰ ਤੋੜਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਰਿਹੈਂ। ਹੁਣ ਮੂਤ 'ਚੋਂ ਮੱਛੀਆਂ ਫੜਨੀਆਂ ਬੰਦ ਕਰ। ਘਟੋ-ਘੱਟ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਤੋਂ ਤਾਂ ਸੱਚਾ ਹੋ ਜਾ।”

“ਕੀ ਮਤਲਬ ਐ ਤੇਰਾ?” ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਨੂੰ ਝੁਣਝੁਣੀ ਆਈ।

“ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਸਾਫ਼-ਸਾਫ਼ ਦੱਸ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ।”

“ਮ... ਪ... ਮੈਨੂੰ ਔਰਤਾਂ...,” ਅਹਿਮਦ ਨੇ ਹਕਲਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਵਾਕ ਅਧੂਰਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ।

ਸਿਰ ਨੇ ਅਹਿਮਦ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਸਿਗਰਟ ਕੱਢ।”

ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਨੇ ਇਕ ਸਿਗਰਟ ਡੱਬੀ 'ਚੋਂ ਕੱਢੀ।

“ਉਂ ਹੂੰ...,” ਸਿਰ ਨੇ ਔਖ ਨਾਲ਼ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ, “ਦੋ ਸਿਗਰਟਾਂ ਕੱਢ।”

ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਨੇ ਦੋ ਸਿਗਰਟਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਇਕ ਸਿਗਰਟ ਆਪਣੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦੱਬ ਲਈ ਤੇ ਦੂਜੀ ਸਿਗਰਟ ਸਿਰ ਦੇ ਦੰਦਾਂ ਵਿਚ ਫਸਾ ਦਿੱਤੀ। ਸਿਰ ਨੇ ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਨੂੰ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਲਾਈਟਰ ਦਾ ਬਟਣ ਦੱਬਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਨੇ ਉਂਵ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਕੁਝ ਛਿਣਾਂ ਮਗਰੋਂ ਲਾਈਟਰ ਹਲਕੀ ਜਿਹੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ਼ ਔਧਾ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ਼ ਆਇਆ। ਲਾਈਟਰ ਦਾ ਇਕ ਸਿਰ ਮਘ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ਼ ਅਹਿਮਦ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਦੀ ਸਿਗਰਟ ਸੁਲਘਾਈ।

“ਦੇਖ ਇਸ ਲਾਈਟਰ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ 'ਪੌਜ਼ੇਟਿਵ' ਦਾ ਨੁਕਤਾ ਐ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ 'ਨੈਗੇਟਿਵ' ਨੁਕਤੇ ਨਾਲ਼ ਟਕਰਾਊਗਾ ਨਹੀਂ, ਲਾਈਟਰ ਠੰਢਾ ਹੀ ਰਹਿਣੈਂ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਆਪਣਾ ਨੁਕਤਾ ਲੱਭ ਲਊਗਾ ਤਾਂ ਉਸ 'ਚ ਜੀਵਨ ਦੀ ਗਰਮੀ ਆ ਜਾਣੀ ਐਂ। ਔਜ਼ ਆਪਾਂ ਕੰਮ ਮੁਕਾ ਕੇ ਅਨਾਰਕਲੀ ਘੁੰਮਣ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਔਜ਼ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨਾਲ਼ ਸੱਚ ਬੋਲਣਾ ਪਊਗਾ। ਸੱਚ ਇਹ ਐ ਕਿ ਤੂੰ ਘੋਗੈਂ।”

ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, “ਘੋਗਾ? ਤੇਰਾ ਮਤਲਬ ਮੈਂ 'ਸਨੇਲ' ਆਂ। ਹੂੰ! ਮੈਨੂੰ ਕੁਛ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ।”

“ਹਾਂ! ਜਾਹ ਕਿਸੇ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਤੋਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਜੀਵ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਚੋਂ ਲੱਭ। ਘੋਗਾ ਨਰ ਐ ਜਾਂ ਮਾਦਾ ਜਾਂ ਉਹ ਕੀੜਾ-ਮਕੌੜਾ, ਜਿਹੜਾ ਨਰ ਵੀ ਐ ਤੇ ਮਾਦਾ ਵੀ,” ਸਿਰ ਦਾ ਮੂੰਹ ਅਜੀਬ ਜਿਹੀ ਹਾਲਤ 'ਚ ਲਾਲ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਗਲ਼ 'ਚੋਂ ਅਜੀਬ ਜਿਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਿਕਲ਼ੀ, “ਕਿਉਂ? ਤੇਰੇ ਮਰਦਾਨਾ ਵੱਕਾਰ ਨੂੰ ਸੱਟ ਵੱਜੀ ਐ?”

ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵੀ ਭਖਦੇ ਅੰਗਿਆਰ ਵਰਗਾ ਲਾਲ ਹੋ ਗਿਆ।

“ਤੇਰੇ ਅੰਦਰਲੀ ਔਰਤ ਦੀ ਹਯਾ ਦਾ ਪਰਦਾ ਤਾਰ-ਤਾਰ ਹੋ ਗਿਐ ਜਾਂ ਫਿਰ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰਲੇ ਔਰਤ-ਮਰਦ ਨੇ ਸਹਿਵਾਸ ਲਈ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਰਾਹ ਬਣਾ ਲਿਐ? ਔਰਤ ਤੇ ਮਰਦ ਸਭ ਕੀੜੇ-ਮਕੌੜਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਨੇ। ਜਿਸ 'ਚ ਔਰਤ-ਮਰਦ ਦੋਵੇਂ ਹੋਣ ਉਹ ਐ ਘੋਗਾ।”

ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਸਟਪਟਾ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, “ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਕੀੜੇ-ਮਕੌੜੇ ਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਫਲਸਫ਼ੇ ਦੀ ਕੋਈ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ।”

ਦੋਵੇਂ ਦਫ਼ਤਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਨੇ ਸਿਰ ਗੱਡੀ ਦੇ ਟਰੰਕ 'ਚ ਰੱਖਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

ਫਿਰ ਟਰੰਕ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਸਿਰ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਹਲਕੀ ਜਿਹੀ ਮੁਸਕਾਨ ਸੀ। ਅਹਿਮਦ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਫੁੱਲਾਂ ਵਰਗੀ ਮੁਸਕਾਨ ਖਿੜ ਗਈ। ਸਿਰ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਚੱਲ ਘੋਰਾ ਕਿਤੋਂ ਦਾ। ਔਜ ਤੋਂ ਤੇਰਾ ਨਾਂ ਘੋਰਾ ਐ।”

ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਨੇ ਦਫ਼ਤਰ ਦਾ ਕੰਮ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਮੁਕਾਇਆ ਤੇ ਵਾਪਸ ਗੱਡੀ 'ਚ ਆ ਕੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਅਗਲੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ। ਦੋਵੇਂ ਅਨਾਰਕਲੀ ਘੁੰਮਣ ਚੱਲ ਪਏ।

ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਨੇ ਸਿਰ ਵਾਲਾ ਡੱਬਾ ਆਪਣੀ ਬਗਲ 'ਚ ਸੰਭਾਲਿਆ। ਸਿਰ ਨੇ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ, “ਸੁੰਦਰੀਆਂ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਬਜ਼ਾਰ 'ਚ ਆਪਣੀ ਸੁੰਦਰੀ ਲੱਭ।”

ਅਨਾਰਕਲੀ ਜਿਵੇਂ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਚੱਲਦਾ-ਫਿਰਦਾ ਸ਼ੋਅ ਸੀ। ਕਿਤੇ ਕੰਧਾਰੀ ਅਨਾਰ ਦੀਆਂ ਕਲੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਕਿਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਕਲੀਆਂ ਵਾਲ਼ੇ ਛੰਡ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਹੁਣੇ ਖਿੜੀਆਂ ਕਿ ਖਿੜੀਆਂ। ਕਿਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਰ੍ਹੋਂ ਦੇ ਫੁੱਲ ਤੇ ਕਿਤੇ ਕਮਾਦੀ ਕੱਦ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਡਾਂਗ ਟਿਕਾਈ 'ਕੁੜੀਆਂ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਮਾਰਾ' ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਉਸ ਸ਼ੋਅ ਦਾ ਚੌਕੀਦਾਰ ਬਣਿਆ ਫਿਰਦਾ ਸੀ।

‘ਅਨਾਇਤਉੱਲਾ ਐਂਡ ਸੰਨਜ਼’ ਦੇ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟਲ ਸਟੋਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਵਾਲ਼ੇ ਸ਼ੋਅ-ਕੇਸ ਦੇ ਥੱਲੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਖੋਖੇ ਨੇ ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਦੀ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ। ਖੋਖਾ ਕੀ ਸੀ, ਬਸ ਇਕ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸੀ, ਜਿਸ 'ਚ ਗੁਲੇ-ਲਾਲਾ, ਗੁਲੇ-ਦਾਊਦੀ, ਗੁਲੇ-ਅਸ਼ਰਫ਼ੀ, ਗੁਲੇ-ਬਕਾਉਲੀ, ਗੁਲੇ-ਨੀਲੋਫ਼ਰ, ਗੁਲੇ-ਨਸਰੀਨ ਬਸ ਕੀ ਕਹਿਣੇ! ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਦੇ ਗੁਲਸ਼ਨ ਦਾ ਗੁਲਿਸਤਾਨ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਫੁੱਲ ਵਰਗਾ ਸੁੰਦਰ ਨੌਜਵਾਨ ਫੁੱਲ ਦੀ ਪੰਖੜੀ ਵਾਂਗ ਖੜ੍ਹਾ ਫੁੱਲ ਵੇਚ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਦਾ ਦਿਲ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਧੜਕ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਪਾਨ ਦੀ ਲਾਲੀ ਨਾਲ਼ ਰੰਗੇ ਗੁਲੇ-ਲਾਲਾ ਵਰਗੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਫੁਲਝੜੀਆਂ ਛੱਡਦੇ ਦੰਦ, ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਦੇ ਤਨ 'ਤੇ ਕੀੜੀਆਂ ਤੁਰਨ ਲੱਗੀਆਂ। ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਹ ਫੁੱਲ ਵੇਚਣ ਵਾਲ਼ੇ ਨਾਲ਼ ਗਲੀਂ ਪਿਆ ਰਿਹਾ ਤੇ ਐਵੇਂ ਹੀ ਲੋੜੋਂ ਵੱਧ ਫੁੱਲ ਖਰੀਦ ਲਏ।

ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਵਧਣ ਲੱਗੀ ਤੇ ਨਿੱਤ ਦਿਹਾੜੇ ਦਫ਼ਤਰੋਂ ਸਿੱਧਾ ਗੁਲਤਰਾਸ਼ਾ ਕੋਲ਼ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ। ਇਕ ਵਾਰ ਗੁਲਤਰਾਸ਼ਾ ਨੇ ਡੱਬੇ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਓਹੀ ਜਵਾਬ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਬੇਗਮ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਚੁੱਪ ਕਰਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ

ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਦਫ਼ਤਰ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੇ ਖ਼ੁਫ਼ੀਆਂ ਫ਼ਾਈਲਾਂ ਨੇ। ਕਈ ਵਾਰ ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਗੁਲਤਰਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਰੀਰ ਛੂਹ ਕੇ ਆਪਣੀ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਜਵਾਬ 'ਚ ਗੁਲਤਰਾਸ਼ਾ ਛੂਈ-ਮੂਈ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਸ਼ਰਮਾ ਕੇ ਉਸਦੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਸਮੇਟ ਲੈਂਦਾ।

ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਆਪਣਾ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਗੁਲਤਰਾਸ਼ਾ ਨਾਲ਼ ਬਿਤਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਜਦੋਂ ਬੇਗਮ ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਉਸੇ ਛੁੱਟੜ ਗਵਾਂਢਣ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬੇਟੇ ਨਾਲ਼ ਹੱਸਦਾ-ਖੇਡਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ। ਇੰਝ ਸੋਚਣ ਨਾਲ਼ ਉਸ ਦੇ ਗੁਨਾਹ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਦੀ ਅੱਗ, ਫੁੱਲ ਬਣ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਠੰਢ ਪਾ ਦਿੰਦੀ।

ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਨਾਲ਼ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਸਾਫ਼ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ, “ਤੇਰਾ ਸਿਰ ਕੋਈ ਆਮ ਆਦਮੀ ਦਾ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਐਂ, ਜਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਪਾਦਰੀ ਜਾਂ ਮੌਲਵੀ ਦਾ ਸਿਧਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਸਿਰ ਤੇਰੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦਾ ਸਿਰ ਐ। ਤੇਰੀ ਰੂਹ ਤੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਤਕਾਜ਼ਿਆਂ ਦਾ ਰਾਹ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਸਿੱਧੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲ਼ੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਇਕ ਰਾਹ ਇਹ ਵੀ ਐ।”

ਸੋਚਿਆ, ਬੇਗਮ ਨੂੰ ਦੱਸ ਹੀ ਦਿਆਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰਕ ਤੇ ਰੂਹਾਨੀ ਤਕਾਜ਼ਿਆਂ ਦੇ ਰਾਹਾਂ 'ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਸੜਕ ਬਣ ਕੇ ਲੇਟ ਗਈ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਰਾਹ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਨੇ। ਦਫ਼ਤਰ ਤੋਂ ਇਕ ਘੰਟਾ ਪਹਿਲਾਂ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਬੇਗਮ ਗਵਾਂਢਣ ਦੇ ਬੇਟੇ ਨੂੰ ਸਕੂਲੋਂ ਲੈਣ ਗਈ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਬੱਚੇ ਦੀ ਮਾਂ ਡਬਲ ਸ਼ਿਫਟ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਸੀ।

ਫ਼ਾਈਲਿੰਗ ਟੇਬਲ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਮੁੱਦਾ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਹਿੰਮਤ ਨਾ ਪਈ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਸਵੇਰੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਨਾਲ਼ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਭਲਕੇ ਬੇਗਮ ਨੂੰ ਸਾਫ਼-ਸਾਫ਼ ਦੱਸ ਦਏਗਾ।

‘ਆਪਣੀ ਸਚਾਈ ਦੀ ਤਲਵਾਰ, ਦਿਖਾਵੇ ਦੀ ਮਿਆਨ 'ਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਉਸਦੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖ ਦਿਆਂਗਾ। ਇਸ ਨਾਲ਼ ਭਾਵੇਂ ਮੇਰੀ ਧੌਣ ਵੱਢ ਦੇ ਜਾਂ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਪਈਆਂ ਕੁਦਰਤੀ ਸੰਗਲੀਆਂ ਕੱਟ ਦੇ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰ ਦੇ।’

ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕੰਮ ਚੱਜ ਨਾਲ਼ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਜੀਵਨ ਦਾ ਮਹੱਤਵੀ ਭੇਤ ਸੱਪ ਬਣ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦਾ। ਪੈਂਨ ਚੁੱਕਣ ਲੱਗਦਾ ਤਾਂ ਪੈਂਨ ਸੱਪ ਬਣ ਕੇ ਡੰਗਣ ਦੌੜਦਾ। ਦਫ਼ਤਰ 'ਚ ਇਕ ਘੰਟਾ ਬੜਾ ਔਖਾ ਕੱਢਿਆ। ਝੁੰਜਲਾਹਟ 'ਚ ਉੱਠਿਆ ਕਿ ਬੇਗਮ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਦੱਸ

ਦਿਆਂ।

ਸਿਰ ਬਗਲ 'ਚ ਸੰਭਾਲਿਆ। ਰਸੋਈ 'ਚ, ਦਲਾਨ 'ਚ, ਬੇਗਮ ਭਾਲੀ ਪਰ ਉਹ ਨਾ ਲੱਭੀ। ਡਰਾਇੰਗ ਰੂਮ 'ਚ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਵਾਲਾ ਡੱਬਾ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ। ਬੈਂਡਰੂਮ ਵੱਲ ਗਿਆ। ਬੂਹੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਪਰਦੇ ਓਹਲਿਓਂ ਅੰਦਰ ਦੇਖਿਆ। ਬੇਗਮ ਸਾਹਿਬਾ ਤੇ ਛੁੱਟੜ ਗਵਾਂਢਣ ਨਿਰਵਸਤਰ ਇਕ ਦੂਜੀ ਨਾਲ ਚਿੰਬੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਉਲਟੇ ਪੈਰੀਂ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ।

ਡਰਾਇੰਗ ਰੂਮ ਦੇ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਪਿਆ ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਸੋਫੇ ਥੱਲੇ ਘੂਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸੋਫੇ ਥੱਲੇ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਸਿਰ ਪਿਆ ਸੀ, ਉਹਦੀ ਬੇਗਮ ਦਾ ਸਿਰ।

•••

1. ਲੱਕੜ ਦਾ ਪੈਰ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਚਮੜਾ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਮੋਚੀ ਜੁੱਤੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।
2. ਨਾਜ਼ੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ 'ਸ਼੍ਰਾਤਵਿਕ' ਵਰਗਾ ਹੈ।
3. ਸੈਂਟਰਲ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਿਹੜੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਦੀ ਟੋਪੀ ਪਾਉਂਦੇ ਨੇ। ਜਿਨਾਹ ਵੀ ਓਹੀ ਟੋਪੀ ਪਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇਸਨੂੰ 'ਜਿਨਾਹ ਟੋਪੀ' ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪਾਕੀ

ਫਲਕ ਸ਼ੇਰ ਟਾਇਲਟ ਸੀਟ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਆਪਣਾ ਪਿੰਡ ਯਾਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਟਾਇਲਟ ਸੀਟ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਤੰਦੂਰ 'ਚ ਪੱਕੀ ਸਰੈਮਿਕ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ ਪਰ ਪਿੰਡ 'ਚ ਪੈਰਾਂ ਭਾਰ ਝਾੜੇ ਬਹਿਣਾ ਉਸਦੇ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਤਾਕਤ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਕੁਦਰਤੀ ਨਜ਼ਾਰੇ ਦੇਖ ਉਹ ਗੁਣਗੁਣਾਉਣ ਲੱਗਦਾ। ਸੁਰਾਂ ਦਾ ਉਤਾਰ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਉਸਦੇ ਮਿਹਦੇ ਦੀਆਂ ਪੇਚੀਦਗੀਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਨੋਕੀਲੇ ਘਾਹ ਦੀਆਂ ਕਟਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਐਸੀ ਥਾਂ ਲੱਭਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਜਿੱਥੇ ਘਾਹ-ਫੂਸ ਆਪਣੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਮੂੰਹ ਉਤਾਹ ਨੂੰ ਚੁੱਕਿਆ। ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਅੰਬਰ ਦੀ ਥਾਂ ਛੱਤ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਉਸਦੇ ਖ਼ਿਆਲ ਸੀਮਤ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤੀ ਜੰਗਲ-ਪਾਣੀ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਦੀ ਹੱਦ ਸੱਤ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੱਕ ਫੈਲੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਧਰਤੀ, ਅੰਬਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਗੰਦਗੀ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਸਮੋ ਲੈਂਦੀ ਸੀ। ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਮੁਸ਼ਕ ਮਾਰਦੇ ਤੋਹਫੇ ਬਦਲੇ ਮਹਿਕਦੇ ਗੁਲਾਬ ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ 'ਤੇ ਉਗਾ ਲੈਂਦੀ ਸੀ।

ਫਲਕ ਸ਼ੇਰ ਸਦਾ ਹੀ ਸਿਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਅੰਬਰ ਦੇ ਸ਼ੇਰ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ, “ਯਾਰ ਧਿਆਨ ਰੱਖੀਂ। ਘੱਟ ਤਪਸ਼ ਸੁੱਟੀਂ।” ਪਰ ਹੁਨਾਲ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਸਿਆਲ ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ ਹੀ ਤਾਂ ਅਪਵਿੱਤਰਤਾ ਪਲਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਲੋਟਾ ਫੜਦਾ ਤੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਗੰਦਗੀ ਸਾਫ਼ ਕਰਦਾ।

‘ਕੀ ਖੱਬਾ ਹੱਥ ਨਾਪਾਕ ਹੈ? ਤਾਂਹੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸੱਜਾ ਹੱਥ ਸਲਾਮ ਲਈ ਅੱਗੇ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸੇ ਲਈ ਤਾਂ ਨੋਕੀ ਦਾ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਾ ਸੱਜੇ ਮੋਢੇ ਦੇ ਤਖ਼ਤ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਰਹਿੰਦੈ। ਖੱਬੇ ਮੋਢੇ ਦਾ ਤਖ਼ਤ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਰੱਖਣ ਲਈ ਮੱਲਿਆ ਹੋਇਐ। ਪਰ ਯੂਨਾਨ ਦੀਆਂ ਪਰੀ-ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਚ ਸਲਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਖੱਬਾ ਹੱਥ ਅੱਗੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਸੱਜੇ ਹੱਥ 'ਚ ਖੰਜਰ ਫੜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਕੀ ਇਹ ਮੰਦ-ਭਾਵਨਾ ਨਾਪਾਕੀ ਨਈਂ?’ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ-ਕੀ ਸੋਚਦੇ ਨੇ ਘਰ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਕੀਤੀ। ਗੁਸਲਖ਼ਾਨੇ, ਰਸੋਈ ਅਤੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਹਰ ਖਲ-ਖੁੱਜੇ 'ਚ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਕੂੜਾ ਸੀ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੇ ਬੋਰੇ 'ਚ ਪਾਇਆ। ਪਜਾਮੇ ਦੇ ਨਾਲੇ ਵਾਂਙ ਬੋਰੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਦੀ ਡੋਰੀ ਖਿੱਚ ਕੇ ਬੋਰੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਕੱਸ ਕੇ ਬੰਨ੍ਹਿਆ। ਘਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਗੰਦਗੀ ਦੇ ਬੋਰਿਆਂ ਦੇ ਲੱਗੇ ਢੇਰ ਦਾ ਮੁਨਾਰਾ ਆਪਣੇ ਬੋਰੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਉੱਚਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਮੁਨਾਰਾ ਉਸਦੇ ਇਮਾਨ ਦਾ ਅੱਧਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਬੋਰਾ ਸੁੱਟਣ ਵੇਲੇ ਉਹ ਸਦਾ ਬੁੜਬੁੜਾਉਂਦਾ

ਸੀ, “ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਔਧਾ ਇਮਾਨ ਐ।”

ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਪਵਿੱਤਰ ਜਿਹੇ ਪਵਿੱਤਰ ਘਰ ਵੜਨ ਲਈ ਮੁੜਿਆ ਈ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਖ਼ਾਲੀ ਮੈਦਾਨ ਵਰਗਾ ਸਿਰ, ਬਿਨਾਂ ਵਾਲਾਂ ਦੇ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲ਼ ਕੀਮੋਥਰੈਪੀ ਨਾਲ਼ ਝੜੇ ਹੋਏ ਸਨ ਜਾਂ ਉਸਤਰੇ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਧਾਰ ਨਾਲ਼ ਸਾਫ਼ ਕੀਤੇ ਹੋਏ, ਦਿਸਿਆ। ਸਿਰ ਨਾਲ਼ ਚਿੰਬੜੇ ਕੁੱਤੇ ਵਰਗੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਗੁੱਰਾਏ। ਕੌਕਨੀ¹ ਲਹਿਜੇ 'ਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ 'ਚ ਬੋਲਿਆ, “ਐ ਪਾਕੀ! ਆਪਣਾ ਗੰਦ ਆਪਣੇ ਘਰ ਸਾਹਮਣੇ ਸੁੱਟਿਆ ਕਰ।” ਤੇ ਪੰਸੇਰੀ ਜਿੱਡੀ ਗਾਲ਼ ਕੱਢ ਕੇ ਫ਼ਲਕ ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਕੂੜੇ ਵਾਲ਼ਾ ਬੈਗ ਘੁਮਾਅ ਕੇ ਸੁੱਟਿਆ ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਬਚਪਨ 'ਚ ਵਲਾਂ ਵਾਲ਼ੀ ਲੋਹੇ ਦੀ ਤਾਰ ਨਾਲ਼ ਦੋ ਪਰਾਂ ਵਾਲ਼ਾ ਪੱਖਾ ਹਵਾ 'ਚ ਉਡਾਉਂਦੇ ਸਾਂ। ਲਾਲ ਗਰਦਨ ਦੇ ਵਲ਼ ਬਿਲਕੁਲ ਲੋਹੇ ਦੀ ਤਾਰ ਵਾਲ਼ੇ ਵਲਾਂ ਵਰਗੇ ਸਨ ਤੇ ਸਿਰ ਪੱਖੇ ਵਾਂਗ ਘੁੰਮਿਆ। ਧੜੀ-ਧੜੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕੁ ਗਾਲ਼ਾਂ ਹੋਰ ਦੇ ਕੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਪੈਂਟ ਦੀ ਜ਼ਿੱਪ ਖੋਲ੍ਹੀ ਤੇ ਫ਼ਲਕ ਸ਼ੇਰ ਦੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਪੇਸ਼ਾਬ ਨਾਲ਼ ਅਪਵਿੱਤਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਫ਼ਲਕ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਗਲ਼ੇ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਪਰ ਦੰਦਾਂ ਦੇ ਜੰਗਲ਼ੇ 'ਚ ਵੱਜ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਗਈ, “ਨਾਪਾਕ ਰੈੱਡ ਨੈੱਕ²। ਲਾਲ ਧੌਣਾਂ ਈ ਕਹਾਂਗਾ।”

ਫ਼ਲਕ ਸ਼ੇਰ ਲੰਡਨ 'ਚ ਈਲਿੰਗ ਦੇ ਇਲਾਕੇ 'ਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਥੇ ਬੰਗਲਾ ਦੇਸੀ, ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ਼-ਨਾਲ਼ ਹਰ ਗਲ਼ੀ 'ਚ ਇਕ-ਔਧਾ ਘਰ 'ਲਾਲ ਧੌਣਿਆਂ' ਦਾ ਵੀ ਸੀ।

“ਲਾਲ ਧੌਣੇ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ 'ਪਾਕੀ' ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਐ,” ਫ਼ਲਕ ਸ਼ੇਰ ਬੁੜਬੁੜਾਇਆ, “ਕਿੰਨੇ ਜਾਹਲ ਤੇ ਨਾਪਾਕ ਨੇ ਇਹ ਲਾਲ ਧੌਣੇ। ਇੰਡੀਆ ਤੇ ਬੰਗਲਾ ਦੇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਈ ਸਮਝਦੇ ਐ! ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਜੁਗਰਾਫੀਏ ਦਾ ਕੁਛ ਪਤਾ ਨਈਂ। ਇਹ ਸਾਰੇ 'ਪਾਕ' ਬੋੜ੍ਹੋਂ ਨੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਰਾ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ 'ਪਾਕ' ਸੀ। ਫਿਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਪੂਰਬੀ ਤੇ ਪੱਛਮੀ 'ਪਾਕ' ਹੋਇਆ। ਜਦੋਂ ਪੂਰਬੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਬੰਗਲਾ ਦੇਸ ਬਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿੱਥੋਂ ਦਾ 'ਪਾਕੀ' ਹੋਇਆ!”

ਫ਼ਲਕ ਸ਼ੇਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪੇਚੀਦਾ ਮਸਲੇ 'ਚ ਉਲਝਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਕੰਮ ਲੱਭਣ 'ਚ ਗਵਾਉਂਦਾ। ਕੰਮ ਘੱਟ, ਕੰਮ ਦੀ ਭਾਲ਼ 'ਚ ਭੱਜ-ਦੌੜ ਵੱਧ ਕਰਦਾ। ਹਰ ਕੰਮ 'ਚ ਪਵਿੱਤਰ-ਅਪਵਿੱਤਰ ਦੇ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ 'ਚ ਉਲਝਿਆ ਰਹਿੰਦਾ।

ਉਸਦਾ ਪਿਉ ਪੰਜਾਹਵਿਆਂ 'ਚ ਮੀਰਪੁਰ ਤੋਂ ਲੰਡਨ ਕਪੜੇ ਦੀ ਫੈਕਟਰੀ

’ਚ ਕੰਮ ਲੱਭਣ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਚਲੋ ਫਲਕ ਸ਼ੇਰ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕੰਮ ਹੀ ਲੱਭਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਮਜ਼ਦੂਰ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਉਸਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਏਨਾ ਹੀ ਯਾਦ ਸੀ, ਇਕ ਕੰਨਟੇਨਰ ’ਚ ਲੁਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਲੰਡਨ ਪੁੱਜਿਆ ਸੀ। ਮਾਪੇ ਤਾਂ ਕਦੋਂ ਦੇ ਤੁਰ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਈਲਿੰਗ ’ਚ ਮੌਲਾਨਾ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਗਏ ਸਨ।

ਮੌਲਾਨਾ ਸਭ ਪਾਕੀਆਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਸੌਣ ਦੀ ਥਾਂ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਮਸਜਿਦ ’ਚ ਉਸਦੇ ਸੌਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦਿੰਦਾ। ਨਸ਼ੇ ’ਚ ਟੁੰਨ ਕਿਸੇ ਪਾਕੀ ਨੂੰ ਉਹਦੀ ਪਤਨੀ ਘਰੋਂ ਕੱਢ ਦਿੰਦੀ ਤਾਂ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਉਸਨੂੰ ਮਸਜਿਦ ’ਚ ਵਾੜ ਲੈਂਦੇ। ਉਹ ਪਾਕੀਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਇਨਸਾਨ ਸੀ।

ਮਸਜਿਦ ਨਾਲ ਇਕ ਨੀਲੇ ਬੂਹੇ ਵਾਲਾ ਘਰ ਸੀ। ਉਸ ਘਰ ’ਚ ਰਹਿੰਦੀ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਨੀਲੀਆਂ ਆਸਮਾਨੀ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੀ ਔਰਤ ਦਾ ਤਾਂ ਬੜਾ ਹੀ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਸੁਣਨ ’ਚ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਔਰਤ ਧੰਦਾ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਸੀ। ਉਹ ਪਾਕੀ ਔਰਤ ਸਦਾ ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਕਲਾਮ ਗੁਣਗੁਣਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ।

ਮੌਲਾਨਾ ਮਸਜਿਦ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਏਧਰ-ਓਧਰ ਦੇਖਦਾ। ਜਦੋਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਰਿਹਾ, ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਨੀਲੇ ਬੂਹੇ ’ਚ ਵੜ ਜਾਂਦਾ। ਬੂਹਾ ਵੀ ਐਨ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਾਹੀ ਮਸੀਤ ਦੀ ਛਾਂਵੇਂ ਸ਼ਾਹੀ ਮੁਹੱਲਾ। ਸ਼ਾਹੀ ਲੋਕ ‘ਵੁਜੂ’ ਤਾਂ ਸ਼ਾਹੀ ਮੁਹੱਲੇ ’ਚ ਕਰਦੇ ਤੇ ਨਮਾਜ਼ ਸ਼ਾਹੀ ਮਸੀਤ ’ਚ ਜਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹਦੇ। ਏਥੇ ਵੀ ਕੁਝ ਓਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਸਿਲਸਿਲਾ ਸੀ। ਮੌਲਾਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਨੀਲੇ ਬੂਹੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਪਵਿੱਤਰ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਫਿਰ ਮਸਜਿਦ ’ਚ ਜਾ ਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਕ-ਪਵਿੱਤਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰਵਚਨ ਕਰਦਾ।

ਫਲਕ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਸਦਾ ਉਹ ਖੱਬੀ ਅੱਖ ਮਾਰ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ, “ਨੀਲਾ ਬੂਹਾ ਪਾਕੀਆਂ ਲਈ ਜੰਗਲ-ਪਾਣੀ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਗੁਸਲਖ਼ਾਨਾ ਐ।”

ਮੌਲਾਨਾ ਜਦ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨਾਪਾਕੀ ਬਾਰੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਖੱਬੀ ਅੱਖ ਦੱਬਦਾ। ਜਦੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਸੱਜੀ ਅੱਖ ਦਾ ਸ਼ਟਰ ਬੰਦ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹਦਾ। ਫਲਕ ਸ਼ੇਰ ਸਮਝ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਨੇਕੀ ਤੇ ਬਦੀ ਦੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਲ ਅੱਖ ਮਿਲਾਈ ਜਾਂ ਚੁਰਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਐ। ਮੌਲਾਨਾ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ’ਤੇ ਬੈਠੇ ਨੇਕੀ ਤੇ ਬਦੀ ਦੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਅਪਵਿੱਤਰ ਦਾ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਆਪਣੇ ਲੈਪਟਾਪ ’ਤੇ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ।

ਵਾਹਵਾ ਭਾਲ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਕਸਾਈ ਦੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਕੰਮ ਲੱਭ ਗਿਆ। ਦੁਕਾਨ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ 'ਪਾਕੀ', ਕਾਲਾ 'ਨਿਗਰ' ਤੇ ਉਹ ਬਰਤਾਨਵੀ 'ਬ੍ਰਿਟ'।

ਉਸ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੀਟ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। ਮੀਟ-ਮਾਰਕਿਟ 'ਚ ਉਸਦੀ ਦੁਕਾਨ ਬਹੁਤ ਚਲਦੀ ਸੀ। ਜਾਨਵਰ ਕੱਟਣ ਵਾਸਤੇ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਸਨ। ਔਖ ਦੇ ਫੋਰ 'ਚ ਇੱਕੋ ਝਟਕੇ ਨਾਲ ਵੀਹ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀਆਂ ਧੌਣਾਂ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਬਿਲਕੁਲ ਇੰਝ ਹੀ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਵਾਰੀ 'ਤੁਹਾਡੀ ਟਿਊਬ' ਜਾਣੀ 'ਯੂ ਟਿਊਬ' 'ਤੇ ਮੱਕੇ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਾਫ਼ਰ ਦੀ ਅਪਵਿੱਤਰ ਧੌਣ ਕੱਟ ਕੇ ਲੋਕ ਸਿਰ ਨਾਲ ਫੁਟਬਾਲ ਖੇਡ ਰਹੇ ਸਨ।

ਫਲਕ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਏਨਾ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਏਥੇ ਸਾਰਾ ਮੀਟ 'ਝਟਕੇ' ਦਾ ਹੀ ਵਿਕਦਾ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਉਸਨੇ ਵੀ ਕਿਸਮਤ ਦੇ ਝਟਕੇ ਹੀ ਖਾਧੇ ਸਨ ਪਰ ਉਸਨੇ ਕਦੇ ਝਟਕੇ ਦਾ ਮੀਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖਾਧਾ। ਉਹ ਸਦਾ ਜਾਨਵਰ ਝਟਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਾਰਦਾ ਸੀ।

ਇਕ ਦਿਨ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਝਟਕੇ ਦਾ ਮੀਟ ਖਾਣ ਨਾਲ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਝਟਕਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਪਵਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ?

ਇਕ ਦਿਨ ਕਸਾਈ ਦੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਕਾਮਿਆਂ ਦੀ ਘਾਟ ਸੀ। ਉਸ ਦਿਨ ਉਸਨੂੰ ਸੂਰ ਝਟਕਾਉਣੇ ਪਏ। ਭਾਵੇਂ ਉਸਨੇ ਕਸਾਈਆਂ ਵਾਲਾ ਚਿੱਟਾ ਕੋਟ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਸੂਰ ਦੇ ਲਹੂ ਦੇ ਛਿੱਟੇ ਉਸਦੇ ਸਿਰ-ਮੂੰਹ, ਧੌਣ ਅਤੇ ਬਾਹਾਂ 'ਤੇ ਪੈ ਗਏ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਅਪਵਿੱਤਰ ਕਰ ਗਏ। ਝੱਟ ਘਰ ਆ ਕੇ ਸੱਤ ਵਾਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਦੂਰ ਨਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸੂਰਾਂ ਦੇ ਲਹੂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਏਨਾ ਅਪਵਿੱਤਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਜਿੰਨੇ ਮਰਜ਼ੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਲਵੇ, ਪਵਿੱਤਰ ਹੋਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ। ਰੱਬ ਤੋਂ ਡਰਦਿਆਂ ਨਮਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੋ ਗੁਣਾ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀ। ਹਰ ਵੇਲੇ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਬ੍ਰਿਟ ਕਸਾਈ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨ ਤਾਂ ਦੇਖਿਆ। ਇਕ-ਦੋ ਵਾਰੀ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਵੀ ਵਧਾਈਆਂ ਨਮਾਜ਼ਾਂ ਨਾ ਘਟਾਈਆਂ ਤਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਬ੍ਰਿਟ ਕਸਾਈ ਨੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ।

ਕੰਮ ਤੋਂ ਜਵਾਬ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਫਲਕ ਸ਼ੇਰ ਉਦਾਸ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ, 'ਚੱਲੋ ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪ ਈ ਤਿਆਰ ਬੈਠਾ ਸੀ ਨੌਕਰੀ ਨੂੰ

ਲੱਤ ਮਾਰਨ ਲਈ। ਮਾਲਕ ਨੇ ਆਪ ਈ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਸੌਂਪਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼ੁਕਰ ਐ! ਮੈਨੂੰ ਨਾਪਾਕ ਜੀਵਨ ਤਾਂ ਜੀਣਾ ਨਾ ਪਊ।’

ਦਿਮਾਗੀ ਚੈਨ ਤਾਂ ਮਿਲ ਗਈ ਪਰ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ’ਚ ਹੀ ਢਿੱਡ ਦੀ ਬੇਚੈਨੀ ਨੇ ਦਿਮਾਗੀ ਚੈਨ ਦੀਆਂ ਚੂਲਾਂ ਹਿਲਾਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਦਿਲ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਦੇਣ ਲੱਗਾ, ‘ਜੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਿਮਾਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸ਼ਰਾਬ ਜਾਂ ਸੂਰ ਦਾ ਮੀਟ ਦਵਾਈ ਸਮਝ ਕੇ ਪੀ-ਖਾ ਲੈਣਾ ਨਾਪਾਕੀ ਨਹੀਂ।’

ਦੁਬਾਰਾ ਬ੍ਰਿਟ ਕਸਾਈ ਕੋਲ ਨੌਕਰੀ ਲੈਣ ਜਾ ਪਹੁੰਚਾ, “ਸਾਹਬ! ਮੈਂ ਕੰਮ ਵੇਲੇ ਤਿੰਨ ਵੇਲਿਆਂ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਵੀ ਦਿਲ ’ਚ ਈ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ ਕਰਾਂਗਾ ਪਰ ਕੰਮ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।”

ਪਰ ਬ੍ਰਿਟ ਕਸਾਈ ਨੇ ਇਕ ਨਾ ਸੁਣੀ। ਜੇ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਵਚਨ ਸੁਣ ਲੈਂਦਾ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਮੰਨ ਜਾਂਦਾ ਪਰ ਉਹ ਨਾ ਮੰਨਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਕੰਮ ’ਤੇ ਨਾ ਰੱਖਿਆ। ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਤੇ ਬੇਸਮਝੀ ਕਾਰਨ ਕਾਗਜ਼-ਪੱਤਰਾਂ ’ਚ ਗੜਬੜੀ ਕਰਕੇ ਵੈੱਲ-ਫ਼ੇਅਰ ਦਾ ਚੈੱਕ ਵੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਹਾਲਤ ਬਦ ਤੋਂ ਬਦਤਰ ਹੁੰਦੀ ਗਈ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਈਲਿੰਗ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ’ਚ ਕੰਮ ਲੱਭਦਾ ਘੁੰਮਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਦਰ-ਦਰ ਮੰਗਣ ਦੀ ਨੌਬਤ ਆਉਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਤੇ ਮਸੀਤਾਂ ਤੋਂ ਲੰਗਰ ਤੇ ਨਿਆਜ਼ ਖਾ-ਖਾ ਕੇ ਢਿੱਡ ਭਰ ਲੈਂਦਾ ਪਰ ਮਾਇਕ ਤੰਗੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਉਸਦੇ ਘਰ ਦੀ ਨੁੱਕਰ ’ਤੇ ਬ੍ਰਿਟ ਬੁੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਿਵਾਏ ਉਸਦੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਚਾਰਲਸ ਸਟਾਇਲ ਅਸਲੀ ਨਸਲ ਦੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਕੁੱਤੇ ਦੇ। ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਸਰੀਰ ’ਤੇ ਖ਼ਾਕੀ ਧੱਬੇ ਇਉਂ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਬਣਿਆ ਹੋਵੇ। ਉਸਦੇ ਲਟਕਦੇ ਹੋਏ ਲੰਬੇ ਕੰਨ ਏਦਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਜ ਦੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨੀ ਫੌਜੀ ਦੀਆਂ ਗਿੱਲੀਆਂ ਜੁਰਾਬਾਂ ਤਾਰ ’ਤੇ ਚੁੰਢੀ ਨਾਲ ਟੰਗੀਆਂ ਸੁੱਕਣੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਹੋਣ। ਉਸ ਬ੍ਰਿਟ ਬੁੜੀ ਨੇ ਭੁੱਖਮਰੀ ਹੰਢਾਉਂਦੇ ਪਾਕੀ ਵੱਲ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੋ ਪੌਂਡ ਦਿਆਂਗੀ ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਪੱਪੀ ਨੂੰ ਨਵਾ ਦੇਵੇਂ ਤਾਂ।”

ਫਲਕ ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਝੱਟ ਇਹ ਪੇਸ਼ਕਸ਼, ਪਵਿੱਤਰਤਾ-ਅਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦੀ ਜੰਗ ’ਚ ਇਕ-ਤਰਫ਼ਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਸੁਲਾਹ ਦਾ ਦਾਅਵਤਨਾਮਾ ਸਮਝ ਕੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈ। ਉਸਨੇ ਕੁੱਤਾ ਤਨੋਂ-ਮਨੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਵਾਇਆ। ਮਹਿਕਦਾਰ ਸ਼ੈਂਪੂ ਨਾਲ ਕੁੱਤਾ ਨਵਾ-ਧਵਾ ਕੇ ਸੁਕਾਇਆ। ਵਾਲ ਸਵਾਰਨ ’ਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਾ ਛੱਡੀ। ਬ੍ਰਿਟ ਬੁੜੀ ਏਨੀ ਖੁਸ਼ ਹੋਈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਨਵਾਉਣ-

ਧੁਆਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਓਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ। ਪੂਰੇ ਮੁਹੱਲੇ ਦੇ ਬੁੱਢੇ ਬ੍ਰਿਟ ਉਸਨੂੰ ਇੱਜ਼ਤ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਦੇਖਣ ਲੱਗੇ।

ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਇਕ ਹੋਰ ਬੁੱਢੀ ਬ੍ਰਿਟ ਆਪਣੀ ਬਿੱਲੀ ਲੈ ਆਈ। ਬਿੱਲੀ ਵੱਲ ਦੇਖ ਕੇ ਫਲਕ ਸ਼ੇਰ ਦਿਲ 'ਚ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, 'ਮੈਂ ਤਾਂ ਅੰਬਰ ਦਾ ਸ਼ੇਰ ਹਾਂ। ਪਰ ਇਸ ਪਾਪੀ ਪੇਟ ਨੇ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਦੇ ਸ਼ੇਰ ਦੀ 'ਆਂਟੀ' ਨਵ੍ਹਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।'

ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ 'ਆਂਟੀ' ਏਨੀ ਮੁਹਾਰਤ ਨਾਲ ਨਵ੍ਹਾਈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕਿਸੇ ਮੌਲਵੀ ਨੇ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਏਦਾਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਵਾਇਆ ਹੋਵੇ। ਸ਼ੈਂਪੂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੇਅਰ-ਡਰਾਇਰ ਨਾਲ ਵਾਲ ਸੁਕਾ ਕੇ ਚਮਕਦਾਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ। ਬਿੱਲੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬੁੱਢੀ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਦੋ ਪੌਂਡ ਬਿੱਲੀ ਨਵ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਤੇ ਦੋ ਪੌਂਡ ਟਿੱਪ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਤੇਰਾ ਨਾਂ ਕੀ ਐ?"

ਫਲਕ ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਬੜੇ ਫ਼ਖ਼ਰ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਦੱਸਿਆ। ਬੁੱਢੀ ਨੇ ਮਤਲਬ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਫਲਕ ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਉਸਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ, "ਸਕਾਈ ਲਾਇਨ।"

ਪੂਰੇ ਇਲਾਕੇ 'ਚ ਫਲਕ ਸ਼ੇਰ 'ਸਕਾਈ ਲਾਇਨ ਡੌਂਗ ਬੇਦਰ' ਕਰਕੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਗਿਆ।

ਰੋਜ਼ ਦਸ-ਬਾਰਾਂ ਕੁੱਤੇ-ਬਿੱਲੀਆਂ ਨਵ੍ਹਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਟਿੱਪ ਰਲਾ ਕੇ ਦਿਨ ਦੀ ਕਮਾਈ ਸੌ-ਡੇਢ ਸੌ ਪੌਂਡ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਏਨੀ ਕਮਾਈ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਕਦੇ ਹਫ਼ਤੇ 'ਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ। ਕੁੱਤੇ-ਬਿੱਲੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਿਨ-ਬ-ਦਿਨ ਵਧਣ ਲੱਗੀ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਤਾਂ ਰਾਤ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਵੱਜ ਜਾਂਦੇ। ਜਦੋਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਪੈਸੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਦੁਕਾਨ ਲੈ ਲਈ। ਦੋ ਨੌਕਰ ਵੀ ਰੱਖ ਲਏ ਤਾਂ ਜੋ ਕੰਮ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਨਬੇੜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਦੁਕਾਨ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਹੀ 'ਸਕਾਈ ਲਾਇਨ ਡੌਂਗ ਬੇਦਰ' ਰੱਖ ਲਿਆ। ਲੋਕੀਂ ਦੂਰੋਂ-ਦੂਰੋਂ ਕੁੱਤੇ-ਬਿੱਲੀਆਂ ਲਿਆਉਣ ਲੱਗੇ। ਕੰਮ ਵਧਿਆ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਇਲਾਕੇ 'ਚ ਵੀ ਓਸੇ ਨਾਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਖੋਲ੍ਹ ਲਈ।

ਮੌਲਾਨਾ ਨੇ ਜਦ ਫਲਕ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਖਾਂਦਾ-ਪੀਂਦਾ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਗੇੜੇ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਹੱਤਵ ਦੱਸਣ ਲਈ ਯਾਦ ਕਰਾਉਂਦਾ, "ਮੈਂ ਈ ਤੈਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਭੁੱਲਣੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ।"

ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਚੰਦੇ ਬਹਾਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਝਾੜ ਲੈਂਦਾ ਤੇ ਕਿਸੇ

ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਦੇ ਕੰਨੀਂ ਕੱਢਦਾ ਰਹਿੰਦਾ, “ਮੇਰੀ ਲਾਰਡਜ਼ ਨਾਲ਼ ਗੂੜ੍ਹੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਐਂ।”

ਓਧਰ ‘ਲਾਲ਼ ਧੌਣੇ’ ਵੀ ਪਾਕੀ ਨੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ਹਾਲ਼ ਦੇਖ ਕੇ ਲਾਲ਼-ਪੀਲੇ ਹੋਣ ਲੱਗੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਆ ਕੇ ਧਮਕੀ ਦੇ ਗਏ, “ਤੂੰ ਬਿਨਾਂ ਲਾਇਸੈਂਸ ਕੁੱਤੇ-ਬਿੱਲੀਆਂ ਨਵਾਈ ਜਾਨੈ। ਤੇਰੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਬੰਦ ਕਰਵਾ ਦਿਆਂਗੇ।”

ਫ਼ਲਕ ਸ਼ੇਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਤੇ ਅਮਨ ਪਸੰਦ ਆਦਮੀ ਸੀ। ਧਮਕੀ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸਦਾ ਮੱਥਾ ਠਣਕਿਆ। ਝੱਟ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ਼ ਜਾ ਕੇ ਸਮੱਸਿਆ ਦੱਸੀ। ਮੌਲਾਨਾ ਨੇ ਝੱਟ ਹਾਮੀ ਭਰੀ, “ਫ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰ। ਮੇਰੇ ਮੇਅਰ ਤੇ ਲਾਰਡਜ਼ ਨਾਲ਼ ਨਿੱਜੀ ਸੰਬੰਧ ਨੇ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਢੀ ਦੇਣੀ ਪਏਗੀ। ਮੈਂ ਅੱਜ਼ ਈ ਗੱਲ ਕਰ ਲੈਨਾਂ। ਭਲਕੇ ਵੱਢੀ ਦੇ ਪੈਸੇ ਮਸਜਿਦ ਨਾਲ਼ ਲਗਦੇ ਕਮਰੇ ‘ਚ ਲੈ ਆਈਂ।”

ਇਹ ਮੌਲਾਨਾ ਦਾ ਦਫ਼ਤਰ ਸੀ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਫ਼ਲਕ ਸ਼ੇਰ ਵੱਢੀ ਦੇ ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ ਮੌਲਾਨਾ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਮੌਲਾਨਾ ਵੱਡੇ ਸਾਰੇ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਫ਼ਲਕ ਸ਼ੇਰ ਆ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਅਜੇ ਜੇਬ ‘ਚੋਂ ਪੌਂਡਾਂ ਦੀ ਥਹੀ ਮੇਜ਼ ‘ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਉਂਗਲਾਂ ਨਾਲ਼ ਮੌਲਾਨਾ ਵੱਲ ਸਰਕਾ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੌਲਾਨਾ ਦਾ ਹੱਥ ਨੌਟਾਂ ਵੱਲ ਵਧ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਚਾਨਕ, ਐਨ ਓਸੇ ਵੇਲ਼ੇ ਮੁਅੱਜ਼ਨ³ ਨੇ ਅਸਰ⁴ ਦੀ ਅਜ਼ਾਨ ਦੇ ਦਿੱਤੀ।

ਮੌਲਾਨਾ ਬੌਖ਼ਲਾ ਕੇ ਬੁੜਬੁੜਾਇਆ, “ਹਾਏ! ਕੰਬਖ਼ਤ ਮੁਅੱਜ਼ਨ ਨੂੰ ਕਿਹੜੇ ਵੇਲ਼ੇ ਖ਼ੁਦਾ ਯਾਦ ਆਇਆ।” ਅਤੇ ਮੌਲਾਨਾ ਨੇ ਨਾ-ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਨੌਟ ਵਾਪਸ ਫ਼ਲਕ ਸ਼ੇਰ ਵੱਲ ਧੱਕ ਦਿੱਤੇ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਅਜ਼ਾਨ ਮੁੱਕੀ ਨੌਟ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ‘ਚ ਪਾ ਲਏ। ਅਪਵਿੱਤਰ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਪਵਿੱਤਰ ਵੇਲ਼ਾ ਅਨਕੂਲ ਨਹੀਂ। ਕਈ ਹਦੀਸਾਂ⁵ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਦਿੱਤੀ। ਫ਼ਲਕ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਦੇਂਦੇ ਕਿਹਾ, “ਤੂੰ ਫ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰ। ਸਮਝ ਲੈ ਤੇਰਾ ਕੰਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਫ਼ੂਕ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਐ। ਇਸ ਨਾਲ਼ ਤੇਰਾ ਕੰਮ ਛੇਤੀ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।” ਤੇ ਝੱਟ ਨੀਲੇ ਬੂਹੇ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਕੀਤਾ।

ਮੌਲਾਨਾ ਨੇ ਬਸ ਨਿੱਤ-ਨੇਮ ਹੀ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਫ਼ਲਕ ਸ਼ੇਰ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਪੈਸੇ ਲੈਣ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਹ ਪੈਸੇ ਲੈਣ ਜਾਂਦਾ ਉਸਦੀ ਧੌਣ ਲਾਲ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲ਼ ਗ਼ਾਇਬ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਉਹ ਨਾਪਾਕ, ਭਿਆਨਕ ‘ਲਾਲ਼ ਧੌਣਾਂ’ ‘ਰੈਂਡ ਨੈੱਕ’ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਪਰ ਮਾਸੂਮ ਫ਼ਲਕ ਸ਼ੇਰ ਹਰ ਵਾਰੀ ਉਸਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ‘ਚ ਆ ਜਾਂਦਾ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਂਗ

ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦਾ।

ਅੱਜ ਵੀ ਨੇਮ ਵਾਂਗ ਮੌਲਾਨਾ 'ਸਕਾਈ ਲਾਇਨ ਡੌਰ ਬੇਦਰ' ਦੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਖਾਣਾ ਖਾਣ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਹੁਣੇ-ਹੁਣੇ ਨਹਾਤਾ ਇਕ ਬਰਤਾਨਵੀ ਬੁੱਲ ਡੌਰ ਅਜੇ ਗਿੱਲਾ ਹੀ ਸੀ। ਮੌਲਾਨਾ ਨੂੰ ਸੁੰਘਦੇ-ਸੁੰਘਦੇ ਨੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਏਦਾਂ ਛੰਡਿਆ ਕਿ ਸਰੀਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਾਣੀ ਮੌਲਾਨਾ 'ਤੇ ਛਿੜਕਾ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਭਿਉਂ ਦਿੱਤਾ। ਮੌਲਾਨਾ 'ਲਾ ਹੌਲ' ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੋਇਆ ਫਲਕ ਸ਼ੇਰ 'ਤੇ ਵਰ੍ਹ ਪਿਆ, "ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਪਾਕ ਹੋ ਗਿਆਂ। ਤੇਰੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਮੈਂ ਨਾਪਾਕ ਹੋਇਆਂ। ਕੁੱਤਾ ਨਾਪਾਕ ਹੁੰਦੈ। ਮੈਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਵੁਜੂ 'ਚ ਰਹਿਨਾਂ। ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਰੱਬ ਦਾ ਕਹਿਰ ਟੁੱਟਣੈ। ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਜ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਨਮਾਜ਼ਾਂ ਦਾ ਗੁਨਾਹ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਪੈਣਾ।" ਉਸ ਨੇ ਫਲਕ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਫਲਕ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਹੀ, "ਮੌਲਾਨਾ ਮੈਂ ਤਾਂ ਨਾਪਾਕ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਨਵ੍ਹਾਉਂਦਾ ਆਂ।"

ਮੌਲਾਨਾ ਉਸ 'ਤੇ ਹੋਰ ਵਰ੍ਹ ਪਿਆ, "ਕੁੱਤਾ ਨਾਪਾਕ ਐ। ਉਹਨੂੰ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰ ਲੈ। ਚਾਹੇ ਜ਼ਮਜ਼ਮ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਨਵ੍ਹਾ ਦੇ ਉਹ ਨਾਪਾਕ ਈ ਰਹਿਣੈ। ਕਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ।"

ਫਲਕ ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਮਾਸੂਮੀਅਤ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, "ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋਣ ਲਈ ਤਾਂ ਜ਼ਮਜ਼ਮ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਗੁਸਲਖਾਨੇ ਦਾ ਸਾਦਾ ਪਾਣੀ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰ ਦਏਗਾ।" ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ, ਇਨਸਾਨ ਤੇ ਕੁੱਤੇ 'ਚ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ?

ਫਲਕ ਸ਼ੇਰ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਸੌਂ ਨਾ ਸਕਿਆ। ਉਸਦਾ ਧੰਦਾ ਹੀ ਨਾਪਾਕ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਨਵ੍ਹਾਉਣ ਦਾ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਉਸਦੀ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਨਾਪਾਕ ਧੰਦਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਏਗਾ। ਉਹ ਪਾਕ-ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ ਤੇ ਪਾਕ-ਪਵਿੱਤਰ ਬਣ ਕੇ ਦਿਖਾਏਗਾ। ਪਵਿੱਤਰ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰੇਗਾ। ਉਸ ਕੋਲ ਕਾਫੀ ਪੂੰਜੀ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਕੋਈ ਹੋਰ ਕੰਮ ਕਰ ਲਵੇਗਾ ਜੋ ਪਲੀਤ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਪਹੁ ਫੁੱਟਦੇ ਹੀ ਮੌਲਾਨਾ ਕੋਲ ਜਾ ਪਹੁੰਚਿਆ, "ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਨਾਪਾਕ ਧੰਦਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ। ਕੋਈ ਹੋਰ ਕੰਮ ਕਰ ਲਵਾਂਗਾ।"

ਪਰ ਮੌਲਾਨਾ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਡਰਾਇਆ, "ਤੂੰ ਏਨੇ ਦਿਨ ਨਾਪਾਕ ਕੁੱਤਿਆਂ

ਨਾਲ਼ ਰਿਹੈਂ। ਤੂੰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕੁਝ ਸਾਲ ਨਾਪਾਕੀ ਦੇ ਕੱਟੇ ਐ। ਤੈਨੂੰ ਪਾਕ ਹੋਣਾ ਪੈਣਾ।”

ਫਲਕ ਸ਼ੇਰ ਹੋਰ ਡਰ ਗਿਆ।

“ਤੂੰ ਨਾਪਾਕ ਐਂ। ਤੈਨੂੰ ਪਾਕ ਹੋਣਾ ਪਏਗਾ।”

ਫਲਕ ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਉਹ ਕਿੱਦਾਂ?”

“ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ-ਬਾਹਰ ਜਿਹੜੀ ਨਾਪਾਕੀ ਰਚ ਗਈ ਐ ਉਹ ਸਰੀਰ 'ਚੋਂ ਕੱਢਣੀ ਪੈਣੀ ਆਂ। ਤੂੰ ਪਾਕ ਹੋ ਕੇ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਦੁਨੀਆ 'ਚ ਪੈਰ ਰੱਖੇਂਗਾ। ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਕੁਛ ਨਜ਼ਰਾਨਾ ਦੇਵੇਂਗਾ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਨਾਲ਼ ਵਾਲੇ ਨੀਲੇ ਬੂਹੇ 'ਚ ਘੱਲਦਾਂ। ਉਹ ਪਾਕੀਆਂ ਦਾ ਗੁਸਲਖ਼ਾਨਾ ਐ। ਛੇਤੀ ਓਥੇ ਜਾਹ।”

ਫਲਕ ਸ਼ੇਰ ਝੱਟ ਨਾਲ਼ ਵਾਲੇ ਨੀਲੇ ਬੂਹੇ 'ਚ ਵੜ ਗਿਆ। ਓਥੇ ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਕਲਾਮ ਵੱਜ ਰਿਹਾ ਸੀ- ‘ਨ੍ਹਾਤਿਆਂ-ਧੋਤਿਆਂ ਜੇ ਰੱਬ ਮਿਲਦਾ ਤੇ ਮਿਲਦਾ ਮੱਛੀਆਂ-ਡੱਭੂਆਂ ਨੂੰ...।’ ਇਕ ਬੇਹੱਦ ਸੋਹਣੀ ਨੀਲੀਆਂ ਅਸਮਾਨੀ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੀ ਦਰਮਿਆਨੀ ਉਮਰ ਦੀ ਔਰਤ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਬੈਠਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਤੇਰੀ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਆਂ?”

ਫਲਕ ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਨਜ਼ਰਾਨਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮਾਸੂਮੀਅਤ ਨਾਲ਼ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਆਂ ਮੈਂ ਨਾਪਾਕ ਹੋ ਗਿਆਂ।”

ਨੀਲੀਆਂ ਅਸਮਾਨੀ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਮਾਸੂਮੀਅਤ 'ਤੇ ਤਰਸ ਆ ਗਿਆ। ਨਜ਼ਰਾਨਾ ਮੋੜਦੀ, ਸ਼ੇਰਨੀ ਵਾਂਗ ਸੀਨਾ ਤਾਣਦੀ ਹੋਈ ਹੱਸ ਕੇ ਬੋਲੀ, “ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ। ਮੈਂ ਔਰਤ ਆਂ। ਬਿਲਕੁਲ ਧਰਤੀ ਵਾਂਞੂੰ, ਜਿਹੜੀ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਗੰਦ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਸਮੋ ਲੈਂਦੀ ਐ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਮਹਿਕਦੇ ਗੁਲਾਬ ਖਿੜਾ ਲੈਂਦੀ ਐ। ਤੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਨਾ ਹੋ। ਹਾਂ... ਮੌਲਾਨਾ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਬੰਦ ਕਰ ਰਿਹੈਂ!”

ਫਲਕ ਸ਼ੇਰ ਉਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, “ਹਾਂ! ਮੈਂ ਹੁਣ ਨਾਪਾਕ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ।”

ਨੀਲੀ ਅਸਮਾਨੀ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੀ ਔਰਤ ਹੱਸ ਕੇ ਬੋਲੀ, “ਨਾਪਾਕ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਨਾਪਾਕ ਤਾਂ ਉਹ ਖ਼ਿਆਲ ਹੁੰਦੇ ਐ, ਜਿਹੜੇ ਕੁਝ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਮੁਫ਼ਾਦ ਵਾਸਤੇ ਮਾਸੂਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ 'ਚ ਭਰ ਦਿੰਦੇ ਐ। ਕੋਈ ਵੀ ਸਰੀਰ ਨਾਪਾਕ ਜਾਨਵਰ ਨੂੰ ਨਵ੍ਹਾਉਣ ਨਾਲ਼ ਨਾਪਾਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਨਾਪਾਕ ਤਾਂ ਸੋਚ ਹੁੰਦੀ ਐ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪਾਕ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਤੂੰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਨਮਾਜ਼ ਨੀਅਤੀ ਏ- ਤੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ‘ਮੈਂ’ ਪਲੀਤੀ ਏ।

ਨਾਪਾਕ ਤਾਂ ਮਸਜਿਦ ਅੰਦਰ ਵੀ ਹੋਏਂਗਾ ਜੇ ਤੇਰੀ ਨੀਅਤ ਪਾਕ ਨਹੀਂ ਤਾਂ।
 ਤੇਰਾ ਚਿਹਰਾ ਜਿਹੜਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚਮਕਦਾ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਦਿਸਦਾ ਐ, ਜੇ ਤੇਰੇ
 ਮਨ 'ਚ ਪਲੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਅੰਦਰ ਲੁਕਿਆ
 ਹੋਇਆ, ਨਾਪਾਕ ਈ ਐ।”

ਫਲਕ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੌਣ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਲੈ ਗਈ। ਫਲਕ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ
 ਕੱਪੜੇ ਲਾਹੁਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਕੱਪੜੇ ਲਾਹ ਰਿਹਾ ਸੀ,
 ਉਸਦੀਆਂ ਕੱਛਾਂ ਦੇ ਵਾਲ ਦੇਖ ਕੇ ਬੋਲੀ, “ਤੇਰਾ ਮੂੰਹ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ
 ਦੀਹਦੈ। ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਉਜਲਾ ਐ ਤੇ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰਾ ਐ। ਸਰੀਰ ਦਾ ਜਿਹੜਾ
 ਹਿੱਸਾ ਬਾਹਰ ਤੇ ਲੱਤਾਂ 'ਚ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਐ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੀਹਦਾ। ਉਹ
 ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰਾ ਨਹੀਂ।”

ਆਪਣੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰ-ਮੇਜ਼ ਦੇ ਦਰਾਜ਼ 'ਚੋਂ ਉਸਤਰਾ ਕੱਢਿਆ ਤੇ ਫਲਕ ਸ਼ੇਰ
 ਨੂੰ ਫੜਾਉਂਦੀ ਬੋਲੀ, “ਆਪਣੇ ਈ ਹੱਥੀਂ ਆਪ ਹੀ ਪਾਕ-ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਕੇ ਆ।
 ਪਾਕੀ-ਨਾਪਾਕੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਐ। ਮੈਂ ਜਾਂ ਮੌਲਾਨਾ ਕੌਣ ਹੁੰਨੇ ਆਂ ਤੈਨੂੰ
 ਪਾਕ ਜਾਂ ਨਾਪਾਕ ਕਰਨ ਵਾਲੇ...।”

1. ਗਲੀਆਂ ਦੀ ਬੋਲੀ, ਸਲੈਂਗ
2. ਨਸਲਵਾਦੀ ਲੋਕ
3. ਅਜ਼ਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ
4. ਲੋਢੇ ਵੇਲੇ ਦੀ ਨਮਾਜ਼
5. ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਪੈਰੋਬਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਵਚਨ
6. ਖਾਨਾ ਕਾਅਬਾ 'ਚ ਚਸ਼ਮਾ

ਨੂਹ, ਘੁੱਗੀ ਅਤੇ ਕਬੂਤਰਬਾਜ਼

ਰੱਬ ਨੇ ਬੱਦਲ ਪਰ੍ਹੇ ਪੱਕ ਕੇ ਅੰਬਰ ਤੇ ਧਰਤੀ ਵਿਚਲਾ ਰਾਹ ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ। ਰੱਬ ਦੇ ਬੋਲ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਨਾਲ਼ ਪੈਂਡਾ ਮਾਰਦੇ ਹਜ਼ਰਤ ਨੂਹ ਅਲੈ ਸਲਾਮ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ਼ ਜਾ ਟਕਰਾਏ। ਉਹ ਬੋਲ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਮਸ਼ਵਰਾ ਸਨ, ਰੱਬ ਦੇ ਕਹਿਰ ਤੋਂ ਬੇਗੁਨਾਹਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦਾ। ਇਹ ਧਰਤੀ ਧੋ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ। ਗੁਨਾਹਾਂ ਦੀ ਮੈਲ਼ ਨਿਚੋੜ ਕੇ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ। ਇਹ ਰੱਬ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਸੀ। ਹਜ਼ਰਤ ਨੂਹ ਅਲੈ ਸਲਾਮ ਸਜਦੇ 'ਚ ਡਿੱਗ ਪਏ ਤੇ ਰੱਬ ਦੇ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਦਾ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਮੁਲਕ ਦਾ ਖ਼ੁਰਾਕ ਮੰਤਰੀ, ਵੱਡੀ ਆਫ਼ਤ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਣਸ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਥਾਂ 'ਤੇ ਇਕੱਠੀ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਰੱਬ ਨੇ ਮਸ਼ਵਰਾ ਦਿੱਤਾ, “ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ। ਇਕ ਵੱਡੀ ਬੇੜੀ ਬਣਾ।”

ਹਜ਼ਰਤ ਨੂਹ ਅਲੈ ਸਲਾਮ ਸ਼ਸ਼ੋਪੰਜ 'ਚ ਪੈ ਗਏ, “ਏਡੀ ਵੱਡੀ ਬੇੜੀ ਕਿੱਦਾਂ ਬਣਾਵਾਂਗਾ?”

ਰੱਬ ਨੇ ਹਜ਼ਰਤ ਨੂਹ ਦੀ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਜਿਸ ਕੰਮ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਵਸੀਲਾ ਵੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾ ਦਿਆਂਗਾ। ਇਹ ਬੇੜੀ ਸਾਗਵਾਨ ਦੇ ਰੁੱਖ ਦੀ ਬਣਾਉਣੀ ਐਂ।”

ਸਾਗਵਾਨ ਤੇ ਧਰਤੀ ਨੇ ਕੰਨ ਚੁੱਕੇ। ਓਸੇ ਵੇਲੇ, ਅੱਖ ਦੇ ਫੋਰ 'ਚ ਹੀ, ਧਰਤੀ ਨੇ ਹਜ਼ਰਤ ਨੂਹ ਦੇ ਦੁਆਲੇ, ਘਾਹ-ਕਪਾਹ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਸਾਗਵਾਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਜੰਗਲ਼ ਉਗਾ ਦਿੱਤਾ।

ਰੱਬ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਸਾਗਵਾਨ ਦੀ ਲੱਕੜੀ ਨਾਲ਼ ਪੰਛੀ ਦਾ ਢਿੱਡ ਬਣਾ ਲੈਣਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਢਿੱਡ ਸਭ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਜਗ੍ਹਾ ਬਣਾਈ ਗਈ ਐ। ਮਾਂ ਢਿੱਡ 'ਚ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਜਾਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖਦੀ ਐ। ਬਿਲਕੁਲ ਏਦਾਂ ਹੀ ਹਜ਼ਰਤ ਯੂਨਸ ਅਲੈ ਸਲਾਮ ਨੂੰ ਮੱਛੀ ਦੇ ਢਿੱਡ 'ਚ ਰੱਖਣ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਦੰਡ ਮਾਸੂਮ ਜਾਨਵਰ-ਪਰਿੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਮਿਲੇ? ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਲਾਲਚ ਕੀਤਾ, ਤਮ੍ਹਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਭੁੱਖ ਮਿਟਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਹੀ ਜਣੇ ਬੱਚੇ ਚੱਬਣ ਲੱਗਾ। ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦੈ। ਤਬਾਹੀ! ਐਸੀ ਤਬਾਹੀ ਜੋ ਜਨਮ ਦੇਵੇ ਸਾਂਝ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਉਹ ਮਾਂ ਫਿਰ ਪਿਆਰ, ਅਮਨ, ਸ਼ਾਂਤੀ, ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ, ਸੁਲਾਹ, ਪਨਾਹ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਵੇ।”

ਹਜ਼ਰਤ ਨੂਹ ਨੇ ਕਾਲੇ ਪਹਾੜੀ ਕਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ੈਤੂਨ ਦੀ ਟਾਹਣੀ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਅਮਨ ਦਾ ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਲਿਜਾ ਤੇ ਜੱਗ ਵੈਲਾਅ। ਜੱਗ ’ਚੋਂ ਪਾਪ ਤੇ ਪਾਪੀ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਜਨਮੇਗਾ।”

ਹਜ਼ਰਤ ਨੂਹ ਰੱਬ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਬੇੜੀ ਬਣਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਏਨੀ ਵੱਡੀ ਜਿਸ ’ਚ ਸਾਰੇ ਚਰਿੰਦ, ਪਰਿੰਦ, ਮਨੁੱਖ, ਹੈਵਾਨ ਸਮਾ ਸਕਣ ਤੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦੇ ਕਹਿਰ ਤੋਂ ਬਚਾ ਸਕਣ।

ਉਹ ਪੰਛੀ ਦੇ ਢਿੱਡ ਵਰਗੀ ਸ਼ਕਲ ਦੀ ਬੇੜੀ ਬਣਾਉਣ ’ਚ ਰੁਝ ਗਏ ਤਾਂ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਕਹਿਰੀ ਤੂਫ਼ਾਨ ਨਾਲ ਲੜ ਸਕਣ। ਪੰਛੀ ਦੇ ਢਿੱਡ-ਨੁਮਾ ਬੇੜੀ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ ’ਚ ਵੰਡੀ ਗਈ।

ਉਸ ਤ੍ਰੈ-ਇਮਾਰਤੀ ਸ਼ਕਲ ਵਰਗੀ ਬੇੜੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਦਾ ਇਕ ਪਾਸਾ ਜੰਗਲੀ ਤੇ ਖੂੰਖਾਰ ਜਾਨਵਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਦੂਜੇ ਹਿੱਸੇ ’ਚ ਪਾਲਤੂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਹਜ਼ਰਤ ਆਦਮ ਨੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਾਸਤੇ ਦੂਜੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਚੁਣੀ। ਇਹ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ’ਚ ਵੰਡੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਔਰਤਾਂ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮਰਦ। ਔਰਤਾਂ ਤੇ ਮਰਦਾਂ ਨੇ ਵਿਚਾਲੇ ਰਾਹ ਬਣਾ ਲਿਆ।

ਤੀਸਰੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਹਿੱਸੇ ’ਚ ਪੰਛੀਆਂ ਦਾ ਬਸੋਰਾ। ਅਗਲੇ ਪਾਸੇ ਹਜ਼ਰਤ ਨੂਹ ਦੇ ਬੇਟੇ ਓਜ ਨੂੰ ਥਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਓਜ ਇੱਕੋ-ਇਕ ਜਿੰਨ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਨੂਹ ਦੀ ਬੇੜੀ ’ਚ ਪਨਾਹ ਮਿਲੀ।

ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਂ ’ਤੇ ਹੀ ਨੂਹ ਦੀ ਬੇੜੀ ਜੀਵਨ-ਯਾਤਰਾ ਆਰੰਭ ਕਰੇਗੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਸਮਾਪਤ।

ਹਜ਼ਰਤ ਨੂਹ ਨੇ ਪੰਜ-ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਉਸ ਜੀਵਨ-ਬੇੜੀ ’ਚ ਕੱਟੇ।

ਇਹ ਯਾਤਰਾ ਮੁੱਕਣ ਵੇਲੇ ਹਜ਼ਰਤ ਨੂਹ ਨੇ ਕਾਂ ਵਾਪਸ ਬੇੜੀ ਵੱਲ ਆਉਂਦਾ ਦੇਖਿਆ। ਉਸਦੀ ਚੁੰਝ ’ਚ ਜ਼ੈਤੂਨ ਦੀ ਟਾਹਣੀ ਦੀ ਥਾਂ ਮੁਰਦਾਰ ਗਿੱਦੜ ਦੇ ਮਾਸ ਦਾ ਟੁਕੜਾ ਸੀ। ਨੂਹ ਗੁੱਸੇ ’ਚ ਅੱਗ-ਬਗੂਲਾ ਹੋ ਗਿਆ, “ਲਾਹਨਤ ਐ ਤੇਰੇ ’ਤੇ। ਤੂੰ ਲਾਲਚੀ ਐਂ। ਹਿਰਸੀ ਐਂ। ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਸ਼ਾਂਤੀ-ਸੰਦੇਸ਼ ਜੱਗ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ’ਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹੈਂ। ਤੂੰ ਰਾਹ ’ਚ ਮਰਿਆ ਗਿੱਦੜ ਦੇਖਿਆ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ, ਜ਼ੈਤੂਨ ਦੀ ਟਾਹਣੀ ਛੱਡ ਕੇ ਢਿੱਡ ਦੀ ਭੁੱਖ ਮਿਟਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।”

ਹਜ਼ਰਤ ਨੂਹ ਅਲੈ ਸਲਾਮ ਨੇ ਘੁੱਗੀ ਸੱਦੀ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਤੂੰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪੰਛੀ ਐਂ। ਆਹ ਲੈ...।” ਉਸ ਨੇ ਜੈਤੂਨ ਦੀ ਟਾਹਣੀ ਪੱਤਿਆਂ ਸਮੇਤ ਤੋੜ ਕੇ ਘੁੱਗੀ ਦਿੱਤੀ, “ਜਾਹ! ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਜੱਗ ’ਚ ਪਹੁੰਚਾਏ। ਰੱਬ ਤੇਰਾ ਮਦਦਗਾਰ ਤੇ ਰਖਵਾਲਾ ਹੋਏਗਾ।”

ਘੁੱਗੀ ਵਾਸਤੇ ਨੂਹ ਦੀ ਬੇੜੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਤਾਂ ਅਸਲ ’ਚ ਹੁਣ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਦੁਨੀਆ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਸੰਦੇਸ਼ ਸੀ। ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਉਸ ਲਈ ਉਸਦੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਵੀ ਅਹਿਮ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ‘ਮੈਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਸਦੀਵੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵਾਂ ਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਦਾ ਹੱਕ ਅਦਾ ਕਰਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪੰਛੀਆਂ ’ਚੋਂ ਉੱਤਮ ਸਮਝ ਕੇ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਸਰਵੋਤਮ ਕਾਰਜ ਪੂਰਾ ਕਰਾਂ।’

ਘੁੱਗੀ ਨੂੰ ਏਦਾਂ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਸੰਸਾਰ ’ਚ ਸਾਰੇ ਸੂਫੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਰਬਾਰਾਂ ਦੇ ਬੂਹੇ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਹੋਣ। ਆਪਣੇ ਗੁੰਬਦਾਂ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਸਦਾ ‘ਘੁੱਗੀ ਰੰਗ’ ਆਪਣੇ ਹਰੇ ਰੰਗ ਰਾਹੀਂ ਹੋਰ ਨੁਮਾਇਆ ਕਰਨ।

ਨੰਨ੍ਹੀ ਘੁੱਗੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਜੈਤੂਨੀ ਝੰਡਾ ਚੁੰਝ ’ਚ ਫੜੀ ਫੜਫੜਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਉੱਡਦੀ ਗਈ। ਸਮੁੰਦਰੀ ਤੂਫ਼ਾਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ-ਜ਼ੋਰ ਥਪੇੜੇ ਉਸਦੀ ਹਿੰਮਤ ਸਾਹਮਣੇ ਕੱਖ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਉਹ ਉੱਡਦੀ ਰਹੀ, ਉੱਡਦੀ ਰਹੀ।

ਤੂਫ਼ਾਨ ਤੇ ਤੇਜ਼ ਹਵਾ ਦੀ ਐਸੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਚੋਟ ਲੱਗੀ, ਉਹ ਯੂਰਪ ਦੇ ਉਸ ਹਿੱਸੇ ’ਚ ਜਾ ਪਹੁੰਚੀ ਜਿੱਥੇ ਫ਼ੌਜੀ ਵਰਦੀ ’ਚ, ਮੱਧਰਾ ਜਿਹਾ ਬੰਦਾ ਅਸੀਮ ਰੱਬ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ’ਤੇ ਤੁਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਟੈਂਕ ਤੇ ਫ਼ੌਜੀ ਮਸ਼ਕਾਂ ਉਸਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਉਡੀਕ ’ਚ ਸਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨਾ-ਪਸੰਦ ਕੌਮ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਪੁੱਟਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਮੌਤੇ ਆਪ ਹੀ ਮਰ ਗਿਆ।

ਘੁੱਗੀ ਉੱਡਦੀ-ਉੱਡਦੀ ਜਪਾਨ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਇੱਥੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਇਕ ਵੱਡੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੇ ਦੂਜੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਸਬਕ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ ਐਟਮ ਬੰਬ ਸੁੱਟੇ ਸਨ। ਘੁੱਗੀ ਦੇਖ ਰਹੀ ਸੀ ਅਕਾਸ਼ੀ ਬਿਜਲੀ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਵਰਗਾ ਇਕ ਤੂਫ਼ਾਨ ਉੱਠਿਆ ਸੀ। ਚੁੰਬਕੀ ਲਹਿਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ਼ ਮਾਦੇ ਨੂੰ ਕਣ-ਕਣ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮਨੁੱਖਾਂ, ਪੰਛੀਆਂ, ਜਾਨਵਰਾਂ, ਬਨਸਪਤੀ ਆਦਿ ਦੇ ਬੇਜਾਨ

ਟੁਕੜੇ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਲਾਂ 'ਚ ਹੀ ਐਟਮੀ ਕਿਰਨਾਂ ਦੀ ਬੁਛਾੜ ਤੇ ਵੱਡੇ ਝੱਖੜ ਨੇ ਗਗਨ-ਚੁੰਭੀ ਇਮਾਰਤਾਂ ਐਨ ਪੱਧਰਾ ਮੈਦਾਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਤੂਫਾਨ ਨੂਹ ਦੇ ਤੂਫਾਨ ਵਰਗਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਫਿਰ ਵੀ ਬਚ ਗਏ ਸਨ।

ਫਿਰ ਘੁੱਗੀ ਜ਼ੈਤੂਨ ਦੀ ਟਾਹਣੀ ਚੁੰਝ 'ਚ ਫੜੀ ਉੱਡਦੀ-ਉੱਡਦੀ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਖਿੱਤੇ 'ਚ ਪਹੁੰਚ ਗਈ, ਜਿੱਥੇ ਸੈਂਕੜੇ-ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ, ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਛੱਡੇ ਹੋਏ ਘਰਾਂ 'ਚ ਵੱਸਣ ਵਾਸਤੇ ਹਿਜਰਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਲਹੂ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਵਗ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਸਰਹੱਦ ਦੀ ਖਿੱਚੀ ਹੋਈ ਕੰਡੇਦਾਰ ਤਾਰ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਘੁੱਗੀ ਦਾ ਜੀਅ ਰੋਣ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਉਦੇਸ਼ ਚੇਤੇ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਅਰਸ਼ ਵੱਲ ਉਡਾਰੀ ਭਰੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਵਰਗਾ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਝੰਡਾ ਲਹਿਰਾਉਂਦਾ ਦਿਸਿਆ। ਉਸਨੇ ਝੰਡੇ ਦੇ ਡੰਡੇ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ 'ਘੂੰ ਘੂੰ ਘੂੰ' ਕਰ ਕੇ ਹਜ਼ਰਤ ਨੂਹ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਉਹ ਅਜੇ ਝੰਡੇ ਵੱਲ ਉੱਡ ਹੀ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਵਾਛੜ ਨਾਲ ਝੰਡਾ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ। ਛੁਰੀਆਂ ਤੇ ਬਰਛੀਆਂ ਨੇ ਝੰਡਾ ਲੀਰੋ-ਲੀਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ, ਜ਼ੈਤੂਨ ਦੀ ਟਾਹਣੀ ਕਦੇ ਚੁੰਝ 'ਚ ਤੇ ਕਦੇ ਪੰਜਿਆਂ 'ਚ ਦੱਬਦੀ ਘੁੱਗੀ ਸਕੂਨ, ਪਨਾਹ, ਸੁਲਾਹ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਸਾਂਭੀ ਅੰਬਰ 'ਚ ਤੈਰਦੇ ਬੱਦਲਾਂ ਨਾਲ ਤੈਰਦੀ ਕਿਤੇ ਦੀ ਕਿਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ।

ਹਵਾਵਾਂ ਉਸਨੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਓਧਰ ਧੱਕ ਦੋਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਉਸ ਥਾਂ ਜਾ ਪਹੁੰਚੀ ਜਿੱਥੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਜੁਲਮ ਦੀ ਤੇਜ਼-ਧਾਰ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਨੋਕ 'ਤੇ ਦਮ ਤੋੜਦੀ ਪਈ ਸੀ। ਜਿੱਥੇ ਗਰਭਵਤੀ ਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਟੈਂਕਾਂ ਦੇ ਲੋਹ-ਤੇਸੇ ਕੁਚਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਲਸਤੀਨ ਦੇ ਘਰ ਦਰੜਦੇ ਇਸਰਾਈਲੀ ਟੈਂਕਾਂ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਜਹਾਨ ਤਾਂ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਘੁੱਗੀ ਤੋਂ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇਖਿਆ ਨਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਗੋਲੇ ਵਰ੍ਹਾਉਂਦੀਆਂ ਟੈਂਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾਲੀਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਪੰਜੇ ਰੱਖ ਦੇਵੇ। ਘੁੱਗੀ ਇਕ ਟੈਂਕ ਦੀ ਨਾਲੀ 'ਤੇ ਜਾ ਬੈਠੀ। ਜਦੋਂ ਟੈਂਕ ਨੇ ਗੋਲਾ ਦਾਗਿਆ ਤਾਂ ਨਾਲੀ ਬਾਰੂਦ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਨਾਲ ਕੋਇਲੇ ਵਾਂਗ ਮਘ ਕੇ ਲਾਲ ਹੋ ਗਈ। ਘੁੱਗੀ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪੰਜੇ ਸੜ ਗਏ। ਚੀਕ ਮਾਰਨ ਨਾਲ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਟਾਹਣੀ ਉਸਦੇ ਮੂੰਹ 'ਚੋਂ ਡਿੱਗ ਪਈ। ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਮਰ ਜਾਣਾ ਤਾਂ ਸੌਖਾ ਸੀ ਪਰ ਜਾਨ ਬਚਾ ਕੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਵੱਧ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ।

ਉਹ ਓਥੋਂ ਉੱਡਦੀ ਹੋਈ ਮਿਡਲ ਈਸਟ ਦੀ ਕਿਸੇ ਅਰਬ ਇਮਰਾਤ ਦੀ ਰਿਆਸਤ 'ਚ, ਆਪਣੇ ਸੜੇ ਹੋਏ ਪੰਜੇ ਠੰਢੇ ਪਾਣੀ 'ਚ ਡੁਬੋਣ ਲਈ, ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਮਸੀਤ ਦੇ ਤਲਾਅ ਦੇ ਪਾਣੀ 'ਚ ਉੱਤਰੀ ਤੇ ਤੈਰਨ ਲੱਗ ਪਈ।

ਖੱਲੂ ਉਸ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਘੁੰਗੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸਮਝ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਫੌਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਖੱਲੂ ਦਾ ਅਸਲੀ ਨਾਂ ਖ਼ਾਲਿਦ ਸੀ। ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਇਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਕਸਬੇ 'ਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਪਤਨੀ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਪੇਟ ਪਾਲਣ ਲਈ ਮਿਹਨਤ-ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਏਥੇ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕੰਮ ਤੋਂ ਵਿਹਲਾ ਹੋ ਕੇ ਮਸੀਤ ਦੇ ਤਲਾਅ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਕਬੂਤਰਾਂ ਨੂੰ ਚੋਗਾ ਪਾਉਂਦਾ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਕਰਦਾ। ਖੱਲੂ ਆਪਣੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਬੂਤਰਬਾਜ਼ ਸੀ। ਕਬੂਤਰਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਸ਼ੌਕ ਕਰਕੇ ਉਹ ਪੜ੍ਹ ਨਾ ਸਕਿਆ। ਇਕੱਲਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕੋਠੇ ਦੀ ਛੱਤ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਾਲਤੂ ਕਬੂਤਰਾਂ ਦਾ ਝੁੰਡ ਅੰਬਰ 'ਚ ਉਡਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਉਸਦੇ ਕਬੂਤਰਾਂ ਦਾ ਝੁੰਡ ਦੂਜੇ ਕਬੂਤਰਾਂ ਨਾਲ ਘੁਲ-ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਕਈ ਕਬੂਤਰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਆਉਂਦਾ। ਖੱਲੂ ਝਪਟ ਕੇ ਓਪਰੇ ਕਬੂਤਰ ਫੜ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖੰਭ ਧਾਗੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੰਦਾ। ਸਦਾ ਹੀ ਮਾਣ ਨਾਲ ਦੂਜੇ ਕਬੂਤਰਬਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨੁਸਖ਼ਾ ਦੱਸਦਾ, “ਜੇ ਕਬੂਤਰ ਕਾਬੂ 'ਚ ਰੱਖਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਮੋਤੀ ਚੂਰ ਦੇ ਲੱਛੂ ਦੇ ਮੋਤੀ ਖੁਆਓ। ਤੁਹਾਡਾ ਘਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡੇਗਾ।”

ਉਹ ਬਿਮਾਰ ਕਬੂਤਰਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਵੀ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ, ਜਿਹੜਾ ਕਬੂਤਰ ਉਸਦੀ ਟੋਲੀ 'ਚ ਆ ਰਲਦਾ ਕਦੇ ਮੁੜ ਕੇ ਨਾ ਜਾਂਦਾ। ਉਸਦੇ ਘਰ, ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਬਣੇ ਖੁੱਡਿਆਂ 'ਚ ਜੰਗਲੀ ਕਬੂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਝੌਂਸੇ, ਚੀਨੇ, ਲਕੇ, ਕਲਸਰੇ, ਟੈਂਡੀ ਕਸੂਰੀ ਸਭ ਕਬੂਤਰ ਸਨ। ਕਬੂਤਰਾਂ ਨਾਲ ਉਹਨੂੰ ਇਸ਼ਕ ਸੀ। ਕਬੂਤਰਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ 'ਚ ਸੋਨੇ-ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਘੁੰਗਰੂ ਬੰਨ੍ਹਦਾ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਕਬੂਤਰ ਖ਼ਰੀਦਣ ਲਈ ਘਰਵਾਲੀ ਦੇ ਗਹਿਣੇ ਤਕ ਵੇਚ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਏਸੇ ਇਸ਼ਕ 'ਚ ਹੀ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਫ਼ੈਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਕਬੂਤਰਬਾਜ਼ੀ ਦੀ ਆਮਦਨ ਏਨੀ ਕੁ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਡੰਗ ਟਪਾ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਕਬੂਤਰ ਵੇਚਦਾ, ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਉਹਦੇ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਂਦਾ।

ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਘੁੰਗੀ ਦੇਖੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਝੱਟ ਪਿੱਛਿਓਂ ਦੀ ਜਾ ਕੇ ਫੜ ਲਈ। ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਦੀ ਲਾਰ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਪੰਜਿਆਂ 'ਤੇ ਲਾਈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਆਇਆ। ਕਮਰੇ ਦਾ ਬੂਹਾ ਬੰਦ ਕੀਤਾ। ਹਲਦੀ ਤੇ ਸ਼ਹਿਦ ਰਲਾ ਕੇ ਮਲ੍ਹਮ ਬਣਾਈ। ਘੁੰਗੀ ਦੇ ਪੰਜਿਆਂ 'ਤੇ ਲਾਈ। ਪੁਰਾਣੀ ਕਮੀਜ਼

ਦੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਪੱਟੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਪੰਜਿਆਂ 'ਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਇਲਾਜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਆਪਣੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ, “ਤੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਘੁੱਗੀ ਵਰਗੀਆਂ ਨੇ। ਤੂੰ ਜਦੋਂ ਤੁਰਦੀ ਐਂ ਤਾਂ ਲਗਦੈ ਜਿਵੇਂ ਘੁੱਗੀ ਗੁਣਗੁਣਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਘੁੱਗੀ ਜਿਹੜੀ ਗੁੱਸੇ ਤੇ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਆਰੀ ਐ। ਮੁਹੱਬਤ ਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਐ। ਜਿਹੜੀ ਮੈਨੂੰ ਮੁਹੱਬਤ ਤੇ ਮਸ਼ੂਮੀਅਤ ਨਾਲ ਦੇਖਦੀ ਹੈ। ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਐ।”

ਉਹ ਆਪਣੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਰਦਾ, “ਤੂੰ ਘੁੱਗੀ ਵਾਂਗ ਸ਼ਰਮੀਲੀ ਐਂ। ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਬੋਲਦੀ ਐਂ ਤਾਂ ਲੱਗਦੈ, ਘੁੱਗੀ ਜੰਗਲ ਦੀ ਛਾਂਵੇਂ ‘ਘੁੰ ਘੁੰ’ ਕਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। ਤੇਰੇ ਬੋਲ ਠੰਢ ਬਖਸ਼ਦੇ ਐ।”

ਉਹ ਨੰਨ੍ਹੀ ਘੁੱਗੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਤੇ ਘੁੱਗੀ ਵੀ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਹੈਰਾਨ ਹੋਈ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਿਰ ਹਿਲਾਉਂਦੀ ਦੇਖਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਘੁੱਗੀ ਖੱਲੂ ਤੋਂ ਰਤਾ ਵੀ ਡਰਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਮਿਹਰਬਾਨ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਗਰਮਾਇਸ਼ 'ਚੋਂ ਉਹਨੂੰ ਚੈਨ ਮਿਲਦੀ ਸੀ।

ਉਹ ਖੱਲੂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਦੇਖਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਖੱਲੂ ਉਸਦੀ ਮੁਸਕਾਨ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਖੱਲੂ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ, “ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਐ। ਮੈਂ ਹਰ ਹਾਲ 'ਚ ਉਹ ਫਰਜ਼ ਪੂਰਾ ਕਰਨੈ।”

ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਤੈਰਦੇ ਹੰਝੂ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਖੱਲੂ ਨੂੰ ਏਨਾ ਕੁ ਸਮਝਾ ਸਕਦੇ ਸਨ ਕਿ ਘੁੱਗੀ ਏਥੇ ਰਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਖੱਲੂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ, “ਤੇਰੇ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਪੰਜੇ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਣ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਤਲਾਅ 'ਤੇ ਛੱਡ ਆਵਾਂਗਾ।”

ਪਰ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਖੱਲੂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਉਸੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਤਲਾਅ 'ਤੇ ਲੈ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ ਪੱਟੀਆਂ ਸਣੇ ਘੁੱਗੀ ਨੂੰ ਤਲਾਅ 'ਤੇ ਲੈ ਗਿਆ ਤੇ ਓਥੇ ਛੱਡ ਆਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨੌਕਰੀ ਵੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਘੁੱਗੀ ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਕਰਦਾ। ਤਲਾਅ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਬੂਤਰ ਖੱਲੂ ਦੇ ਇਰਦ-ਗਿਰਦ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਰਹਿੰਦੇ। ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਮਿੱਤਰ ਹੋਵੇ।

ਮਾਲਿਕ ਸ਼ੇਖ ਨੇ ਖੱਲੂ ਦਾ ਬੇਤਹਾਸ਼ਾ ਪਿਆਰ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਮਸੀਤ 'ਚ ਕਬੂਤਰਾਂ ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਲਈ ਨੌਕਰ ਰੱਖ ਲਿਆ।

ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਕਬੂਤਰ ਘੁੱਗੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ, ਵਿਚਾਰੀ

ਤੁਰ-ਫਿਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਇਕੋ ਜਗ੍ਹਾ ਬੈਠੀ ਰਹਿੰਦੀ ਆ। ਉਹ ਰੋਜ਼ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਕਬੂਤਰ ਨੇ ਘੁੱਗੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਹੀ ਦਿੱਤਾ, “ਕੁਝ ਸੁੰਦਰ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਲਟਕ ਕੇ ਥੱਲੇ ਉੱਤਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਨੇ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਝੱਲਣ ਦੀ ਕਿਸੇ 'ਚ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਚ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਕੀ ਧਰਤੀ ਨੇ ਤੇਰੇ ਹੁਸਨ ਦੀ ਗਰਮਾਇਸ਼ ਨਾਲ ਤੇਰੇ ਹੀ ਪੰਜੇ ਸਾੜ ਦਿੱਤੇ?”

ਘੁੱਗੀ ਸ਼ਰਮਾਅ ਕੇ ਹੱਸਣ ਲੱਗੀ। ਹੱਸਦੇ-ਹੱਸਦੇ ਬੋਲੀ, “ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪ ਬਰਫਜ਼ਾਦੀ ਘੁੱਗੀ ਕਾਂਵਾਂ ਦੇ ਝੁੰਡ 'ਚ ਫਸ ਗਈ ਆਂ। ਤਪਦੀ ਧਰਤੀ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਠੰਢੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਐ। ਮਸ਼ਾਲ ਦੀ ਅੱਗ ਬਲੇ ਵੀ ਤਾਂ ਲੋਅ ਈ ਦਿੰਦੀ ਐ। ਨਫਰਤ ਫੈਲਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਕਿੰਨਾ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦੈ। ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਵੀ ਕੁਝ ਕੀਤੈ?”

ਕਬੂਤਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੇਰੇ ਪੰਜਿਆਂ ਨੂੰ ਬੁੱਲ੍ਹ ਸਮਝ।” ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੰਜੇ ਘੁੱਗੀ ਦੇ ਪੱਟੀਆਂ 'ਚ ਲਪੇਟੇ ਪੰਜਿਆਂ 'ਤੇ ਟਿਕਾਅ ਦਿੱਤੇ। ਦੋਵੇਂ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਨਿਹਾਰਦੇ ਰਹੇ। ਸਿਰ ਮਟਕਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੋਣਾਂ ਤੋਂ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਰਹੇ।

ਘੁੱਗੀ ਭਰੀ ਗਲੇ ਨਾਲ ਬੋਲੀ, “ਮੇਰੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਾਂਗ ਜ਼ਖਮੀ ਨੇ। ਇਹ ਜੱਗ ਨਿੱਤ ਹੀ ਆਪਣੇ ਜ਼ੁਲਮ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਜ਼ਖਮੀ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦੈ।”

ਕਬੂਤਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਚੁੰਝ ਘੁੱਗੀ ਦੀ ਚੁੰਝ ਨਾਲ ਮਿਲਾਈ। ਜਿਵੇਂ ਦੋਵੇਂ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਛੂਹ ਰਹੇ ਹੋਣ।

“ਅੱਜ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੁੱਖ 'ਚ ਸ਼ਰੀਕ ਸਮਝਣਾ।”

ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਪ੍ਰਣ ਕੀਤਾ-‘ਆਪਾਂ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼, ਜਿਹੜਾ ਹਜ਼ਰਤ ਨੂਹ ਅਲੈ ਸਲਾਮ ਨੇ ਸੌਂਪਿਆ ਸੀ, ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ 'ਚ ਫੈਲਾਵਾਂਗੇ।’

ਪਰ ਘੁੱਗੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਫਿਰ ਤਰ ਹੋ ਗਈਆਂ, “ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਝੰਡਾ ਜੈਤੂਨ ਦੀ ਟਾਹਣੀ ਮੈਥੋਂ ਗਵਾਚ ਗਈ ਆ।”

ਕਬੂਤਰ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਦਿੱਤੀ, “ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰ। ਮੈਂ ਲੱਭ ਲਿਆਵਾਂਗਾ।”

ਘੁੱਗੀ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ, ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਕਬੂਤਰ ਉਸਦੀ ਰੂਹ ਦਾ ਸਾਥੀ ਹੋਵੇ।

ਕਬੂਤਰ ਤੇ ਖੱਲੂ ਉਸਦਾ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦੇ। ਖੱਲੂ ਬਾਕਾਇਦਾ ਉਸਦੀ ਪੱਟੀ ਬਦਲਦਾ। ਹੱਥੀਂ ਬਣਾਈ ਮੱਲ੍ਹਮ ਉਸਦੇ ਸੜੇ ਹੋਏ ਪੰਜਿਆਂ 'ਤੇ ਲਾਉਂਦਾ।

ਖੱਲੂ ਜਿਉਂ ਹੀ ਮਸੀਤ ਅੰਦਰ ਜਾਂਦਾ, ਸਾਰੇ ਕਬੂਤਰ ਉਸ ਦੁਆਲੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਕੋਈ ਉਸਦੇ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ, ਕੋਈ ਉਸਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ। ਖੱਲੂ ਵੀ ਮੂੰਹ ਫੁਲਾ ਕੇ 'ਉਂ ਉਂ' ਕਰਦਾ, ਕਬੂਤਰਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ। ਕਬੂਤਰਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ 'ਚ ਗੰਦਮ ਦੇ ਦਾਣੇ ਭਰ ਕੇ ਮਾਂ ਵਾਂਗ ਚੋਗ ਚੁਗਾਉਂਦਾ। ਘੁੱਗੀ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਸੀ। ਉਸ ਵੱਲ ਇੰਝ ਦੇਖਦਾ ਜਿਵੇਂ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੋਵੇ।

ਇਕ ਦਿਨ ਉਸ ਨੇ ਦੇਖਿਆ, ਘੁੱਗੀ ਆਪਣੀ ਚੁੰਝ ਨਾਲ ਪੰਜਿਆਂ 'ਤੇ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ ਪੱਟੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਖੱਲੂ ਨੇ ਦੌੜ ਕੇ ਪੱਟੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਉਸਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਹੱਦ ਨਾ ਰਹੀ। ਘੁੱਗੀ ਦੇ ਪੰਜੇ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਉਹ ਚੌਕੜੀ ਭਰਦੀ, ਛਮ ਛਮ ਕਰਦੀ ਮੋਰਨੀ ਵਾਂਗ ਨੱਚ ਰਹੀ ਸੀ। ਗਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਬੂਤਰ ਇਕਦਮ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਫੁਲਾਈ, ਛਾਤੀਆਂ ਤਾਣੀ ਘੁੱਗੀ ਦੁਆਲੇ ਟਹਿਲਣ ਲੱਗੇ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ, ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਦੇਣ ਲੱਗੇ ਪਰ ਘੁੱਗੀ ਸਭ ਦੇ ਪਿਆਰ-ਸੁਨੇਹੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੰਦੀ।

ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਚਲਾਕ ਕਬੂਤਰ ਘੁੱਗੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਤਾਉਂਦਾ ਤਾਂ ਖੱਲੂ ਕਬੂਤਰ ਨੂੰ ਉੜਾ ਦਿੰਦਾ, “ਬਦਮਾਸ਼ ਕਿਤੋਂ ਦਾ! ਜਦ ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਪਸੰਦ ਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਕਿਉਂ ਤੰਗ ਕਰਦੈਂ! ਉਂਝ ਵੀ ਉਹ ਘੁੱਗੀ ਐ, ਕਬੂਤਰੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਐ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਐ, ਤੇਰੀ ਚਚੇਰੀ ਐ। ਤੁਹਾਡਾ ਸੰਬੰਧ ਜਾਇਜ਼ ਐ ਪਰ ਇਸ 'ਚ ਘੁੱਗੀ ਦੀ ਰਜ਼ਾਮੰਦੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਐ।”

ਪਰ ਘੁੱਗੀ ਨੂੰ ਚੀਨਾ ਕਬੂਤਰ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਸੀ। ਖੱਲੂ ਸਮਝ ਗਿਆ। ਘੁੱਗੀ ਉਸ ਚੀਨੇ ਕਬੂਤਰ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਖੱਲੂ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਆਪਣੀ ਗੋਦੀ 'ਚ ਬਿਠਾ ਲਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗੋਦੀ 'ਚ ਬਿਠਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਪਲੋਸਣ ਲੱਗਾ। ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ 'ਉਂ ਉਂ' ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਜਿਵੇਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਨਿਕਾਹ ਪੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

ਖੱਲੂ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਹਵਾ 'ਚ ਉੜਾ ਦਿੱਤਾ। ਦੋਵੇਂ ਉੜ ਕੇ ਕੰਧ ਦੀ ਛਾਂਵੇਂ ਬੈਠ ਗਏ। ਕਬੂਤਰ ਨੇ ਦੂਜੇ ਕਬੂਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸੀਨਾ ਫੈਲਾ ਕੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਇਆ। ਘੁੱਗੀ ਨੇ ਰਜ਼ਾਮੰਦੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਦੋਵੇਂ ਬੜੇ ਖੁਸ਼ ਸਨ।

ਦੋਵੇਂ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਵਾਂਗ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਦੇ। ਖੱਲੂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਸਮਝ ਗਿਆ ਕਿ ਘੁੱਗੀ ਨੂੰ ਉਸਦਾ ਸਾਥੀ ਲੱਭ ਗਿਆ ਹੈ।

ਖੱਲੂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਬੱਚੇ ਬਹੁਤ ਯਾਦ ਆਉਂਦੇ। ਜਿਵੇਂ ਰੱਬ ਨੇ ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਸੁਣ ਲਈ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਹੀ ਦਿਨ ਮਸੀਤ ਦੇ ਸ਼ੇਖ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਤੇਰੀ ਨੌਕਰੀ ਦਾ ਇਕਰਾਰਨਾਮਾ ਮੁੱਕ ਗਿਆ। ਤੈਨੂੰ ਵਾਪਸ ਜਾਣਾ ਪੈਣਾ।”

ਪਰ ਖੱਲੂ ਨੇ ਸ਼ੇਖ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਘੁੱਗੀ ਤੇ ਕਬੂਤਰ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦੇਵੇ। ਸ਼ੇਖ ਮੰਨ ਗਿਆ।

ਕਬੂਤਰ ਨੂੰ ਘੁੱਗੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਵਾਅਦਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਸੀ। ਉਹ ਰੋਜ਼ ਜੈਤੂਨ ਦੇ ਰੁੱਖ ਲੱਭਦਾ ਪਰ ਉਸ ਮਾਰੂਥਲ 'ਚ ਪੱਥਰਾਂ ਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦਾ ਜੰਗਲ ਤਾਂ ਸੀ, ਜੈਤੂਨ ਦੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦਾ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤਕ ਨਾਂ-ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਇਕ ਪਰਚੂਨ ਦੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਗੋਦਾਮ 'ਚ ਜੈਤੂਨ ਦੇ ਬੀਆਂ ਦੀ ਬੋਰੀ ਦੀ ਮਹਿਕ ਨੇ ਕਬੂਤਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ। ਉਹ ਉੱਡਦਾ-ਉੱਡਦਾ ਗੋਦਾਮ 'ਚ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਆਪਣੀ ਚੁੰਝ ਨਾਲ ਬੋਰੀ ਪਾੜਨ ਲੱਗਾ। ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਚੁੰਝ ਦੇ ਠੂੰਗੇ, ਪਟਸਨ ਦੇ ਮੋਟੇ ਧਾਗਿਆਂ ਨਾਲ ਬਣੀ ਬੋਰੀ ਦਾ ਕੀ ਵਿਗਾੜ ਸਕਦੇ ਸਨ? ਫਿਰ ਵੀ ਘੁੱਗੀ ਦੇ ਇਸ਼ਕ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਕਤਵਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਲਗਾਤਾਰ ਚੁੰਝ ਦੇ ਵਾਰ ਕਰਦਾ, ਬੋਰੀ ਪਾੜਨ 'ਚ ਲੱਗਿਆ ਰਿਹਾ। ਥੱਕ-ਹਾਰ ਕੇ ਹਫ਼ਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਦਮ ਮਾਰ ਕੇ, ਚੁੰਝ ਨੂੰ ਹਥੋੜਾ ਬਣਾ ਕੇ ਠੂੰਗਿਆਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਬੋਰੀ 'ਚ ਛੇਕ ਕਰਨ 'ਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਚਿਰ ਬੈਠਾ ਸਾਹ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਜੈਤੂਨ ਦੇ ਬੀਜ ਚੁਗਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਜੈਤੂਨ ਦੇ ਬੀਜ ਉਸਦੀ ਚੁੰਝ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਸਨ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਚੁੰਝ ਨਾਲ ਬੀਜ ਪਰਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਕ ਬੀਜ ਰਤਾ ਛੋਟਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਨਿਗਲ ਲਿਆ ਤੇ ਪੌਣ ਹੇਠਲਾ ਪੌਟਾ ਫੁਲਾ ਲਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਉਸਦਾ ਸਾਹ ਬੰਦ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਓਥੋਂ ਉੱਡਿਆ ਤੇ ਘੁੱਗੀ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ। ਉਸਦੀ ਫੁੱਲੀ ਹੋਈ ਪੌਣ ਦੇਖ ਕੇ ਘੁੱਗੀ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਈ, “ਤੂੰ ਕਿਥੇ ਸੀ?”

“ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ, ਬਸ ਜੈਤੂਨ ਦੇ ਰੁੱਖ ਲੱਭ ਰਿਹਾ ਸੀ।”

ਘੁੱਗੀ ਹੱਸਣ ਲੱਗ ਪਈ, “ਏਥੇ ਮਾਰੂਥਲ 'ਚ ਤੈਨੂੰ ਰੁੱਖ ਕਿੱਥੋਂ ਲੱਭਣਗੇ?”

ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਖੱਲੂ ਦੋਹਾਂ ਕੋਲ ਆਇਆ। ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਪਿਆਰ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਤਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪਿੰਜਰੇ 'ਚ ਬੰਦ ਕਰ ਲਿਆ। ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ, “ਤੂੰ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਰਗਾ ਈ ਏਂ ਜਿਹੜੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਖੋਹ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਐ। ਤੁਹਾਡੇ ਸੁਭਾਅ ਈ

ਏਦਾਂ ਦੇ ਐ।”

ਘੁੱਗੀ ਬੜਾ ਕੁਰਲਾਈ, “ਮੈਂ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆ 'ਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਪਿੰਜਰੇ 'ਚ ਕੈਦ ਨਾ ਕਰ।”

ਪਰ ਖੱਲੂ ਬੇਜ਼ਬਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖੇਗਾ।

ਖੱਲੂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ 'ਚ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਆਇਆ। ਸਫ਼ਰ 'ਚ ਕਬੂਤਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਠੀਕ ਨਾ ਰਹੀ। ਜੈਤੂਨ ਦਾ ਬੀਜ ਉਸਦੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸੀ। ਬੀਜ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਬਿਮਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਖੱਲੂ ਜਿਉਂ ਹੀ ਘਰ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ। ਮਿਹਨਤ-ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰ ਕੇ ਕਮਾਏ ਉਸ ਕੋਲ ਕਾਫ਼ੀ ਪੈਸੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵਧੀਆ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਬੇਟੀ ਨੂੰ ਘੁੱਗੀ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾਉਂਦਾ। ਘੁੱਗੀ ਤੇ ਮੱਖੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣ ਕੇ ਬੇਟੀ ਪੁੱਛਦੀ, “ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੱਚੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ?”

ਖੱਲੂ ਕਹਿੰਦਾ, “ਕਹਾਣੀ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇ, ਸਬਕ ਚੰਗਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦੈ।”

ਉਸ ਨੇ ਘੁੱਗੀ ਤੇ ਕਬੂਤਰ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਿੰਦੇ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਹੁੰਦੇ ਨੇ। ਘੁੱਗੀ ਤੇ ਕਬੂਤਰ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਖੱਲੂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਦੇਖਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਖੱਲੂ ਜਦੋਂ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲੇ ਛੱਡਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ, ਦੋਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਦੇ।

ਸਕੂਲ ਦੀ ਕੰਧ ਦੇ ਨਾਲ ਵੱਡੇ ਸਾਰੇ ਰੁੱਖ 'ਤੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ। ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ, ਕਿਉਂ ਨਾ ਆਪਣਾ ਆਲ੍ਹਣਾ ਇਸੇ ਰੁੱਖ 'ਤੇ ਬਣਾ ਲਈਏ? ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਤੀਲੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਉਸੇ ਰੁੱਖ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਆਲ੍ਹਣਾ ਬਣਾਇਆ ਪਰ ਕਬੂਤਰ ਦੀ ਸਿਹਤ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਖਾਣਾ-ਪੀਣਾ ਵੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਦੀ ਧੌਣ ਦੇ ਪੌਟੇ 'ਚ ਪਿਆ ਜੈਤੂਨ ਦਾ ਬੀਜ ਤਕਲੀਫ਼ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਕਬੂਤਰ ਨੇ ਕੈਅ ਕਰ ਕੇ ਬੀਜ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਬੇਬਸ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਮਹਿਬੂਬਾ ਘੁੱਗੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ-ਦੇਖਦੇ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਲਈਆਂ। ਘੁੱਗੀ ਬਹੁਤ ਰੋਈ। ਉਸਦਾ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ, ਉਸ

ਦੇ ਢਿੱਡ 'ਚ ਉਸਦੇ ਜੀਵਨ-ਸਾਥੀ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਸਾਹ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਈ।

ਘੁੱਗੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਵਰਗਾ ਹੀ ਇਕ ਨੰਨ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਆਂਡਾ ਦਿੱਤਾ।

ਉਹ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਉਹ ਹਰ ਤੂਫਾਨ ਤੇ ਮਾੜੇ ਪੰਛੀਆਂ ਤੋਂ ਉਸਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੀ। ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਤਨ ਦੀ ਗਰਮੀ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਗਰਮੀ ਤੋਂ ਉਸਨੂੰ ਬਚਾ ਕੇ ਰੱਖਦੀ।

ਆਲ੍ਹਣੇ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਦਾ ਛੱਤਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ 'ਚੋਂ ਇਕ ਮੱਖੀ ਘੁੱਗੀ ਦੀ ਸਹੇਲੀ ਬਣ ਗਈ। ਉਹ ਰੋਜ਼ ਫੁੱਲਾਂ 'ਚੋਂ ਸ਼ਹਿਦ ਚੂਸਦੀ, ਆਪਣਾ ਛੱਤਾ ਭਰਦੀ ਤੇ ਘੁੱਗੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆ ਜਾਂਦੀ। ਇਸੇ ਰੁੱਖ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੱਲੂ ਦੀ ਬੇਟੀ ਦਾ ਸਕੂਲ ਸੀ। ਕੁਝ ਮਜ਼ਹਬੀ ਜਨੂੰਨੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਖੱਲੂ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਬੇਟੀ ਸਕੂਲੇ ਨਹੀਂ ਭੇਜ ਸਕਦਾ। ਖੱਲੂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਅਣਗੌਲਿਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕੋਸਣ ਲੱਗਾ, “ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਮਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਕੌਮ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ!”

ਮਜ਼ਹਬੀ ਜਨੂੰਨੀਆਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਬਕ ਸਿਖਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਸਕੂਲੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਖੱਲੂ ਦੀ ਬੇਟੀ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾ ਦੇਣਗੇ ਤਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਜੁਅੱਰਤ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦੂਰ ਇਕ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਨਾਲੀ 'ਤੇ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਦੂਰਬੀਨ ਫੋਕਸ ਕੀਤੀ। ਸਕੂਲ ਦੇ ਬੂਹੇ 'ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬੰਨ੍ਹਿਆ।

ਘੁੱਗੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸੇਧੀ ਬੈਠਾ ਹੈ ਤਾਂ ਘੁੱਗੀ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਗਈ। ਫੜਫੜਾਉਣ ਲੱਗੀ। ਸ਼ਹਿਦ ਦੀ ਮੱਖੀ ਸਾਰਾ ਮਾਜਰਾ ਸਮਝ ਗਈ। ਉਹ ਉੱਡ ਕੇ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦ ਦੇ ਹੱਥ 'ਤੇ ਜਾ ਬੈਠੀ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਖੱਲੂ ਦੀ ਬੇਟੀ ਸਕੂਲੋਂ ਬਾਹਰ ਆਈ, ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦ ਨੇ ਬੰਦੂਕ ਸਿੱਧੀ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਵੱਲ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸੇਧਿਆ। ਉਂਗਲੀ ਟ੍ਰਿਗਰ 'ਤੇ ਰੱਖੀ। ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣ ਹੀ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਮੱਖੀ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ 'ਤੇ ਡੰਗ ਖੋਭ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਦੀ ਚੀਕ ਨਿਕਲ ਗਈ। ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਖੁੰਝ ਗਿਆ ਪਰ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਬੁਛਾੜ ਨਾਲ ਸਕੂਲ ਦੇ ਗੇਟ 'ਤੇ ਲੱਗੇ ਬੋਰਡ 'ਚ ਕਈ ਛੇਕ ਹੋ ਗਏ। ਭੱਜ-ਦੌੜ ਮਚ ਗਈ।

ਖੱਲੂ ਦੀ ਬੇਟੀ ਦੇ ਬਸਤੇ 'ਚੋਂ ਇਕ ਕਿਤਾਬ ਭੁੰਢੇ ਡਿਗ ਪਈ। ਇਸ ਵਿਚ 'ਸ਼ਹਿਦ ਦੀ ਮੱਖੀ ਤੇ ਘੁੱਗੀ' ਦੀ ਕਹਾਣੀ, ਘੁੱਗੀ ਦੇ ਖੰਭਾਂ ਵਾਂਗ ਫੜਫੜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਸਕੂਲ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਖੱਲੂ ਨੇ ਸਿਰ ਉਤਾਂਹ ਕਰ ਕੇ ਰੱਬ ਅੱਗੇ ਦੁਆ ਕੀਤੀ, “ਐ ਰੱਬਾ! ਜਦੋਂ ਜੁਲਮ ਹੱਦਾਂ ਟੱਪ ਜਾਏ, ਬੰਦਾ ਆਪਣੇ ਜਣੇ ਬੱਚੇ ਹੀ ਨਿਗਲਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਬੂਹੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ, ਜੁਲਮ ਧਰਮ ਦਾ ਨਾਂ ਵਰਤ ਕੇ ਜੁਲਮ ਦੀ ਹੱਦ ਕਰ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਧਰਤੀ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਨੀ ਹੀ ਪਏਗੀ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਉਪਰਾਲਾ ਕਾਮਯਾਬ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤੂਫ਼ਾਨ ਲਿਆਉਣਾ ਪਏਗਾ। ਜੁਲਮ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਦੁਨੀਆ ਫਿਰ ਵਸਾਉਣੀ ਪਏਗੀ।”

ਰੱਬ ਨੇ ਜਿੱਦਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸੁਣ ਲਈ।

ਮੀਂਹ ਦੀ ਇਕ ਬੂੰਦ ਜਦੋਂ ਖੱਲੂ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਡਿੱਗੀ ਤਾਂ ਉਹ ਸਮਝ ਗਿਆ। ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਤੂਫ਼ਾਨ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਇਕਦਮ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ 'ਤੇ ਅਮਲ ਕੀਤਾ। ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਰੁੱਖ ਦਾ ਤਣਾ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਕੇ ਬੇੜੀ ਬਣਾਈ। ਬੇੜੀ 'ਚ ਪਤਨੀ ਤੇ ਬੱਚੇ ਬਿਠਾਏ। ਘੁੱਗੀ ਤੇ ਉਸਦਾ ਨੰਨ੍ਹਾ ਬੱਚਾ ਨਾਲ਼ ਲਿਆ। ਮੀਂਹ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਹਿਰ ਦੀ ਗਰਮੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਹਾੜਾਂ 'ਤੇ ਜੰਮੀ ਬਰਫ਼ ਪਾਣੀ ਬਣ ਕੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਬੰਨ੍ਹ ਤੋੜਦੀ ਹੋਈ ਤੂਫ਼ਾਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਗਈ। ਤੂਫ਼ਾਨ ਏਨਾ ਜ਼ੋਰ ਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮਜ਼ਬੂਤ ਇਮਾਰਤਾਂ ਵੀ ਡਿੱਗਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ।

ਖੱਲੂ ਦੀ ਬੇੜੀ ਤੂਫ਼ਾਨ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਤੈਰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਘੁੱਗੀ ਨੇ ਕੀ ਦੇਖਿਆ! ਉਸਦੀ ਸਹੇਲੀ, ਸ਼ਹਿਦ ਦੀ ਮੱਖੀ ਮੀਂਹ 'ਚ ਭਿੱਜੀ ਹੋਈ, ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਥਾਂ ਦੀ ਭਾਲ਼ 'ਚ ਬੇੜੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਘੁੱਗੀ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋਈ ਪਰ ਉਸੇ ਵੇਲ਼ੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਥਪੇੜੇ ਮੱਖੀ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ਼ ਹੀ ਵਹਾਉਣ ਲੱਗੇ। ਘੁੱਗੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ।

ਉਸ ਨੂੰ ਤਰੀਕਾ ਸੁੱਝਿਆ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਚੁੰਝ ਨਾਲ਼ ਰੁੱਖ ਦੀ ਟਾਹਣੀ ਤੋੜਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨ ਲੱਗੀ। ਖੱਲੂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਕੁਝ-ਕੁਝ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਤੈਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਬੇੜੀ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਟਾਹਣੀ ਤੋੜ ਕੇ ਘੁੱਗੀ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ।

ਘੁੱਗੀ ਟਾਹਣੀ ਲੈ ਕੇ ਮੱਖੀ ਕੋਲ਼ ਗਈ ਤੇ ਉਸ ਅੱਗੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ। ਸ਼ਹਿਦ ਦੀ ਮੱਖੀ ਸਿਰ-ਤੋੜ ਯਤਨ ਕਰ ਕੇ ਟਾਹਣੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ 'ਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਈ। ਘੁੱਗੀ ਨੇ ਟਾਹਣੀ ਚੁੱਕੀ ਤੇ ਬੇੜੀ 'ਚ ਆ ਗਈ। ਸ਼ਹਿਦ ਦੀ ਮੱਖੀ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਥਾਂ ਲਿਆ ਕੇ ਘੁੱਗੀ ਨੇ ਖੱਲੂ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ। ਖੱਲੂ ਨੇ ਟਾਹਣੀ ਘੁੱਗੀ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਜਾਓ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਸੰਸਾਰ 'ਚ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿਉ।”

ਪਰ ਘੁੱਗੀ ਨੂੰ ਇਹ ਟਾਹਣੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਟਾਹਣੀ ਜ਼ੈਤੂਨ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਬੇੜੀ 'ਚ ਬੈਠੇ ਘੁੱਗੀ ਦੇ ਨੰਨ੍ਹੇ ਬੱਚੇ, ਸਕੂਲ ਨੂੰ ਲੱਗੇ ਜਿੰਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਲਟਕਦੇ ਸਿਰ ਦੇਖ ਕੇ ਖੱਲੂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, “ਸ਼ਾਇਦ ਸਦੀਆਂ ਦਾ ਨੂਹ ਮਰ ਗਿਆ। ਏਨਾ ਜ਼ੁਲਮ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ 'ਚ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਜਿੰਨਾ ਹੁਣ ਹੋ ਰਿਹੈ। ਹੁਣ ਕਦੇ ਨੂਹ ਦਾ ਤੂਫਾਨ ਨਹੀਂ ਆਏਗਾ?”

ਪੂਰਾ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਘਰ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਨਵੀਂ ਮਿੱਟੀ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਸੀ। ਸਕੂਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੁੱਖ 'ਤੇ ਹੜ੍ਹ ਆਪਣੇ ਕੱਦ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਛੱਡ ਗਿਆ ਸੀ। ਘੁੱਗੀ ਨੂੰ ਸਾਥੀ ਕਬੂਤਰ ਦੀ ਯਾਦ ਆਉਣ ਲੱਗੀ। ਉਹ ਫਿਰ ਓਸੇ ਰੁੱਖ 'ਤੇ ਆਲ੍ਹਣਾ ਬਣਾਉਣ ਲੱਗ ਪਈ।

ਘੁੱਗੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅਤੀਤ ਚੇਤੇ ਆਉਣ ਲੱਗਾ।

ਦਿਲ ਦੇ ਦਰਦ ਨੇ ਦੋ ਮੋਟੇ-ਮੋਟੇ ਹੰਝੂ ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ। ਹੰਝੂ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗਣ ਦੀ ਥਾਂ ਇਕ ਪੱਤੇ 'ਤੇ ਡਿੱਗੇ। ‘ਛਨ’ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੇ ਘੁੱਗੀ ਨੂੰ ਥੱਲੇ ਦੇਖਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਧੌਣ ਇਕ ਪਾਸੇ ਝੁਕਾ ਕੇ ਦੇਖਿਆ, ਰੁੱਖ ਦੇ ਥੱਲੇ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਦੇ ਮਹਿਬੂਬ ਕਬੂਤਰ ਨੇ ਕੈਅ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਇਕ ਨੰਨ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਪੌਦਾ ਸਿਰ ਕੱਢ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਘੁੱਗੀ ਰੁੱਖ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਉੱਤਰੀ। ਪੌਦੇ ਦੇ ਪੱਤੇ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਹੋਰ ਦੋ ਹੰਝੂ ਛਲਕ ਪਏ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਪੌਦਾ ਜ਼ੈਤੂਨ ਦਾ ਸੀ!

•••

ਕਾਂ ਕਿਉਂ ਭੌਂਕਦਾ ਹੈ ?

ਮੈਂ ਤਰੇਹ ਨਾਲ ਮਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਅੰਬਰ ਦੀਆਂ ਉਚਾਈਆਂ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਨਾਂ-ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬੱਦਲ ਮਦਮਸਤ ਹਾਥੀਆਂ ਵਾਂਗ ਝੂਮਦੇ ਮੇਰੇ ਉੱਪਰੋਂ-ਬੱਲਿਓਂ ਦੀ ਡਾਰਾਂ ਬਣਾਈ ਲੰਘ ਰਹੇ ਸਨ। ਬੱਦਲ ਗਹਿਰੀ ਭਾਫ਼ ਦੇ ਗੋਲੇ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਕਲਾਂ ਬਦਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ, ਬੱਦਲਾਂ 'ਚ ਵੜ ਜਾਵਾਂ। ਭਾਫ਼ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਤਾਂ ਉੱਠਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਤਰੇਹ ਬੁਝਾ ਸਕਾਂ!

ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਲੰਬੀ ਚੁੰਝ ਖੋਲ੍ਹੀ ਤੇ ਇਕ ਵੱਡੇ ਕਾਲੇ ਬੱਦਲ 'ਚ ਵੜ ਗਿਆ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਲਈ ਹਲਕਾ ਜਿਹਾ ਅਨ੍ਹੇਰਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਮੈਂ ਨੀਲੇ ਅੰਬਰ ਦੇ ਸੁੱਕੇ ਸਮੁੰਦਰ 'ਚ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਤਹੱਈਆ ਕੀਤਾ, ਚਲੋ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਕਿਸਮਤ ਅਜ਼ਮਾਈ ਜਾਵੇ।

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਖੰਭ ਸਮੇਟ ਕੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਲਪੇਟ ਲਏ। ਮੂੰਹ ਹੇਠਾਂ ਕਰ ਕੇ ਧਰਤੀ ਵੱਲ ਗੌਤਾ ਲਾਇਆ।

ਹੁੱਖਾਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਕੱਚੇ ਮਕਾਨਾਂ ਅੰਦਰ ਇਕ ਘਰ 'ਚੋਂ ਸੰਘਣਾ ਧੂੰਆਂ ਉੱਠਦਾ ਦਿਸਿਆ। ਮੇਰੀਆਂ ਵਾਛਾਂ ਖਿੜੀਆਂ। ਮੈਂ ਚੁੰਝ ਖੋਲ੍ਹੀ। ਲਗਦਾ ਸੀ, ਇਥੇ ਕੋਈ ਸ਼ਾਦੀ-ਵਿਆਹ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਮੋੜਿਆ ਤੇ ਸਿੱਧਾ ਧੂੰਏਂ ਵਾਲੇ ਘਰ ਵੱਲ ਰੁਖ਼ ਕੀਤਾ।

ਸੱਚਮੁੱਚ ਖਾਣੇ ਪੱਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਭੁੱਖਾ ਵੀ ਪਰ ਭੁੱਖ ਨਾਲੋਂ ਤਰੇਹ ਨੇ ਜਾਨ ਲੈਣੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸੁੱਕੀ ਜੀਭ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਦੁਆਲੇ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲਿਆ। ਖਾਣੇ ਦੀਆਂ ਦੇਗਾਂ ਕੋਲ ਇਕ ਵੱਡੀ ਬਾਲਟੀ ਪਈ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਹਲਵਾਈ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਵੱਡੇ ਡੌਂਗੇ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਦੇਗਾਂ 'ਚ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਖੰਭ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢੀਆਂ ਤਾਂ ਕਿ ਬਾਲਟੀ ਦੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਪੰਜੇ ਜਮਾ ਸਕਾਂ। ਮੈਂ ਅਜੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਠ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਿਆ ਕਿ ਹਲਵਾਈ ਦੀ ਜੁੱਤੀ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ 'ਸ਼ੁੱਅ' ਕਰਦੀ ਕੰਨ ਕੋਲ ਦੀ ਲੰਘ ਗਈ।

“ਸਾਲੇ ਭੰਡ ਕਿਤੋਂ ਦੇ। ਆ ਗਏ 'ਕਾਂ ਕਾਂ' ਕਰਨ। ਬੱਚੇ ਦਾ ਖ਼ਤਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ 'ਚ ਅੱਧਾ ਦਿਨ ਬਾਕੀ ਪਿਆ, ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਐ।”

ਪਿੱਛਿਓਂ ਇਕ ਬੱਚੇ ਦੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਆਵਾਜ਼ ਨੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਡਰਾ ਹੀ ਦਿੱਤਾ, “ਦੇਖੋ ਦੇਖੋ ਚਿੱਟਾ ਕਾਂ!”

ਉਹ ਅਜੇ ਆਪਣੀ ਗੁਲੇਲ 'ਚ ਪੱਥਰ ਰੱਖ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਖ਼ਤਰਾ ਭਾਂਪ

ਲਿਆ ਤੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਤਰੇਹ ਨਾਲੋਂ ਜੀਵਨ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਿਆਰੈ।
ਚਲ! ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਜਗ੍ਹਾ ਕਿਸਮਤ ਅਜ਼ਮਾ।'

ਬਚਦਾ-ਬਚਾਉਂਦਾ ਮੈਂ, ਗੁਲੇਲ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ।

ਤਰੇਹ ਨਾਲ ਔਧ-ਮੋਈਆਂ ਔਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ
ਮੱਝਾਂ-ਬਲਦਾਂ ਦੇ ਵਾੜੇ 'ਚ ਪਈ ਘੜਵੰਜੀ 'ਤੇ ਪਿਆ ਇਕਲੌਤਾ ਘੜਾ
ਦਿਸਿਆ। ਤਰੇਹ ਮਾਰੀਆਂ ਮੇਰੀਆਂ ਵਾਛਾਂ ਫਿਰ ਖਿੜਨ ਕਰਕੇ ਮੇਰੀ ਚੁੰਝ ਖੁੱਲ੍ਹ
ਗਈ। ਮੈਂ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ, 'ਬਸ ਜੀਅ ਭਰ ਕੇ ਪਿਆਸ ਬੁਝਾ ਲਵਾਂਗਾ।
ਸਗੋਂ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵੀ ਇਕੱਠਾ ਹੀ ਪੀ ਲਵਾਂਗਾ ਤਾਂ ਕਿ
ਕਮਬਖ਼ਤ ਪਿਆਸ ਦਾ ਝਗੜਾ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਮੁੱਕ ਹੀ ਜਾਏ।'

ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਖੰਭ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਠਹਿਰਾਅ 'ਚ ਲਿਆਂਦੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪੰਜੇ ਬਾਹਰ
ਕੱਢੇ। ਐਨ ਨਿਸ਼ਾਨੇ 'ਤੇ ਘੜੇ ਦੇ ਕੰਢਿਆਂ 'ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਪੰਜੇ ਜਮਾਏ।
ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਜੀਅ ਭਰ ਕੇ ਤਰੇਹ ਮਿਟਾਉਂਦਾ, ਮੈਂ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਦਾ
ਜਾਇਜ਼ਾ ਲਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਖ਼ਤਰਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ। ਸ਼ੁਕਰ ਸੀ, ਸਿਵਾਏ ਕਾਲੀ ਮੱਝ
ਦੀ ਪੂਛ ਦੇ ਓਥੇ ਕੋਈ ਖ਼ਤਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਧੌਣ ਲੰਬੀ ਕਰ ਕੇ ਫਿਰ
ਚੁੰਝ ਲੰਬੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਤੰਗ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਦੀ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਘੜੇ ਦੇ ਢਿੱਡ 'ਚ
ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਘੜੇ ਦੇ ਢਿੱਡ 'ਚ ਡਿਗਦਾ-ਡਿਗਦਾ ਮਸਾਂ
ਬਚਿਆ। ਪਾਣੀ ਸੀ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਸਿਰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਮੋੜ
ਕੇ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਖੱਬੀ ਔਖ ਨਾਲ ਘੜੇ 'ਚ ਦੇਖਿਆ। ਸੂਰਜ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ
ਨਾਲ ਚਮਕਦਾ ਹੋਇਆ ਨਿਰਮਲ ਪਾਣੀ ਝਿਲਮਿਲ-ਝਿਲਮਿਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

'ਹੂੰ! ਪਾਣੀ ਤਾਂ ਹੈ। ਲਗਦੈ ਮੇਰੀ ਚੁੰਝ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਰ੍ਹੇ ਐ। ਹੁਣ
ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਏ?' ਮੈਂ ਦਿਮਾਗ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ, 'ਕੁਝ ਅਕਲ ਲੜਾਈ ਜਾਏ
ਜਾਂ ਕੋਈ ਵਿਗਿਆਨਕ ਫ਼ਾਰਮੂਲਾ ਵਰਤਿਆ ਜਾਏ। ਪਾਣੀ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਘੜੇ
ਦੀ ਤਹਿ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣਾ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਐ। ਜੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਤ੍ਹਾ ਉੱਪਰ ਲੈ
ਆਵਾਂ ਤਾਂ ਚੁੰਝ ਪਾਣੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੀ ਐ।'

ਫਿਰ ਮੈਂ ਖੱਬੇ-ਸੱਜੇ ਦੇਖਿਆ, ਕਿਤੇ ਉਹ ਲੜਕਾ ਗੁਲੇਲ 'ਚ ਪੱਥਰ ...
ਪੱਥਰ ਤੋਂ ਯਾਦ ਆਇਆ, 'ਕਿਉਂ ਨਾ ਜਾਨ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਪੱਥਰ ਨਾਲ ਜਾਨ
ਬਚਾਈ ਜਾਏ! ਜੇ ਪੱਥਰ ਘੜੇ 'ਚ ਸੁੱਟ ਦਿਆਂ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਤ੍ਹਾ ਜ਼ਰੂਰ
ਉੱਪਰ ਆ ਜਾਏਗੀ ਤੇ ਪਿਆਸ ਮਿਟਾਉਣੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਈ ਨਈਂ।'

ਏਧਰ-ਓਧਰ ਘੋਖਿਆ ਤਾਂ ਹਰ ਪਾਸੇ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਡਲੇ ਪਏ ਸਨ, 'ਯਾਰ! ਇਹ
ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਘੁਲ ਜਾਣਗੇ। ਮੈਨੂੰ ਪੱਥਰ ਚਾਹੀਦੇ ਐ ਪੱਥਰ..।'

ਮੈਂ ਕੰਕਰਾਂ ਦੀ ਭਾਲ 'ਚ ਅਕਾਸ਼ ਵੱਲ ਰੁਖ਼ ਕੀਤਾ। ਉੱਡਦਾ-ਉੱਡਦਾ ਅਜਿਹੇ ਤੂਫ਼ਾਨ ਦੀ ਲਪੇਟ 'ਚ ਆਇਆ ਕਿ ਹਵਾ ਦੇ ਥਪੇੜਿਆਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਤੇ ਦਾ ਕਿਤੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ।

ਵਾਹ! ਕਿੰਨੀ ਸੁੰਦਰ ਨਗਰੀ ਸੀ। ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ ਥਮਲੇ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹਾਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਛੱਤ ਦੇ ਤੇ ਉੱਪਰ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਆਸਰੇ ਦੇ ਫ਼ਰਸ਼ ਅਟਕੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਵਾਹ ਬਈ ਵਾਹ! ਥਮਲਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਪੱਥਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ। ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਸੰਗਮਰਮਰ ਦੇ ਤਖ਼ਤ 'ਤੇ ਖ਼ੁਦਾਵੰਦ ਜੂਸ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਥਮਲਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਨੀਲੇ-ਸਫ਼ੈਦ ਪਰਦੇ ਹਵਾ ਨਾਲ਼ ਲਹਿਰਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰਦਿਆਂ ਦੇ ਹਿੱਲਣ ਨਾਲ਼ ਕਛੂਏ ਦੀ ਹੱਡੀ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਦਿਲਰੁਬਾ 'ਚੋਂ ਮਧੁਰ ਰਾਗਣੀਆਂ ਫੁੱਟ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਦੀ ਏਨੀ ਸੁੰਦਰ ਨਗਰੀ 'ਚ ਮੈਂ ਚਿੱਟਾ ਕਾਂ ਏਨਾ ਫੱਬ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਜੇ ਮੌਰ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਦਿਲ ਕੱਢ ਕੇ ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦਾ। ਇਸ ਸਫ਼ੈਦ ਸੁਰਗ 'ਚ ਖੜ੍ਹਾ ਮੈਂ ਚਿੱਟਾ ਕਾਂ ਇਸ ਨਗਰੀ ਦਾ ਹੀ ਵਾਸੀ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸਾਂ।

ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਬੱਸ ਏਥੇ ਹੀ ਵਸ ਜਾਵਾਂ।

ਜਦ ਖ਼ੁਦਾਵੰਦ ਜੂਸ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਪਈ ਤਾਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ।

“ਤੈਨੂੰ ਪੈਗੰਬਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਤੂੰ ਅੱਜ ਤੋਂ ਸਾਡਾ ਸੰਦੇਸ਼-ਵਾਹਕ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਸਾਡੀ ਸਲਤਨਤ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ ਚਮਕੇਂਗਾ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਮੌਸਮ ਤੇ ਤੂਫ਼ਾਨਾਂ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇਵੇਂਗਾ। ਤੂੰ ਇਤਲਾਹ ਕਰੇਂਗਾ ਮੌਤ ਦੀ। ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਤੂੰ ਅੰਦਰੂਨੀ ਤੇ ਬਾਹਰੀ ਭੇਤ ਜਾਣ ਸਕੇਂਗਾ।”

ਏਨੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸਾਂ।

ਹਰਮੀਸ ਖ਼ੁਦਾਵੰਦ ਜੂਸ ਦਾ ਬੇਟਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਦੀਆਂ ਕੁਝ ਆਦਤਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ਼ ਬਹੁਤ ਮਿਲਦੀਆਂ-ਜੁਲਦੀਆਂ ਸਨ। ਜਾਣੀ ਉਹ ਵੀ ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ ਖ਼ੁਦਾਵੰਦ ਜੂਸ ਦੇ ਸੁਨੇਹੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ ਚੋਰੀ ਦੀ ਲਤ ਵੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਦਤ ਤੋਂ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਖ਼ੁਦਾਵੰਦ ਅਪਾਲੋ ਦਾ, ਤੌਹਫ਼ੇ 'ਚ ਮਿਲਿਆ ਗਾਂਵਾਂ ਦਾ ਇੱਜੜ ਚੋਰੀ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਖ਼ੁਦਾਵੰਦ ਅਪਾਲੋ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਸਦੀਆਂ ਗਾਂਵਾਂ ਚੋਰੀ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸੱਦਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਖ਼ੁਦਾਵੰਦ ਜੂਸ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਏਨੀਆਂ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਬਖ਼ਸ਼ੀਆਂ ਨੇ, ਦੱਸ ਮੇਰੀਆਂ ਗਾਂਵਾਂ ਦਾ ਇੱਜੜ ਕਿੱਥੇ ਐ?”

ਮੈਂ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, “ਐ ਖੁਦਾਵੰਦ ਅਪਾਲੋ! ਤੇਰੇ ਇਕ ਦਿਨ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਭਰਾ ਨੇ, ਜੋ ਖੁਦਾਵੰਦ ਉਲੰਪਸ ਦਾ ਬਾਰਵਾਂ ਖੁਦਾ ਹੈ, ਚੋਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਨੇ।”

ਮੇਰਾ ਬਸ ਏਨਾ ਕਹਿਣ ਦੀ ਹੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਖੁਦਾਵੰਦ ਅਪਾਲੋ ਗੁੱਸੇ 'ਚ ਅੱਗ ਬਗ਼ੂਲਾ ਹੋ ਗਿਆ।

“ਤੂੰ ਝੂਠ ਬਕਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹੈਂ ਕਾਂਵਾਂ। ਉਲੰਪਸ ਦੇ ਸਿਰਫ ਗਿਆਰਾਂ ਖੁਦਾ ਨੇ, ਬਾਰਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਤੂੰ ਝੂਠ ਬੋਲ ਰਿਹੈਂ। ਤੂੰ ਝੂਠੈਂ,” ਖੁਦਾਵੰਦ ਅਪਾਲੋ ਗੁੱਸੇ 'ਚ ਪਾਗਲ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਥਰ-ਥਰ ਕੰਬ ਰਿਹਾ ਸਾਂ।

“ਤੂੰ ਹੈਂ ਹੀ ਝੂਠਾ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਏਸ ਝੂਠ ਦੀ ਐਸੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿਆਂਗਾ, ਕਿਆਮਤ ਤੱਕ ਯਾਦ ਰੱਖੇਂਗਾ।”

ਬਸ ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ! ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਕਾਲਾ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੇਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਫੈਦ ਚੁੰਝ ਤੇ ਮੇਰੇ ਖੰਭ ਕਾਲੇ ਹੋ ਗਏ।

ਮੈਂ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ‘ਚਲੋ ਯਾਰ ਉਸ ਨਗਰੀ ‘ਚੋਂ, ਜਿਥੇ ਏਨੇ ਰੱਬ ਹੋਣ। ਕੋਈ ਰੱਬ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋ ਕੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਦੇਵੇ।’

ਮੇਰਾ ਗਲਾ ਸੁੱਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਆਇਆ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਪੱਥਰ ਲੈਣ ਆਇਆ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਸੰਗਮਰਮਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਥਮਲਿਆਂ ਕੋਲ ਇਕ ਕੰਕਰ ਪਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਕੰਕਰ ਚੁੰਝ 'ਚ ਫੜਿਆ ਤੇ ਪੂਛ ਦਬਾਅ ਕੇ ਧਰਤੀ ਵੱਲ ਰੁਖ਼ ਕੀਤਾ।

ਯਾਰ ਆਪਣੀ ਦੁਨੀਆ ਹੀ ਚੰਗੀ।

ਮੈਂ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਗਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਵਾਪਸ ਆ ਰਿਹਾ ਸਾਂ—

ਇਕ ਕਾਂ ਗਮ ਲਈ

ਦੋ ਕਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਲਈ

ਤਿੰਨ ਕਾਂ ਵਿਆਹ ਲਈ

ਚਾਰ ਕਾਂ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਲਈ

ਪੰਜ ਕਾਂ ਚਾਂਦੀ ਲਈ

ਛੇ ਕਾਂ ਸੋਨੇ ਲਈ

ਸੱਤ ਕਾਂ...

ਐਸਾ ਭੇਤ

ਜੋ ਅੱਜ ਤੱਕ ਅਣਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੈ

ਅੱਠ ਕਾਂ ਜੰਨਤ ਲਈ
ਨੌਂ ਕਾਂ ਦੋਜ਼ਖ਼ ਲਈ
ਦਸ ਕਾਂ ਸ਼ੈਤਾਨ ਲਈ

ਮੈਂ ਵਾਪਸ ਓਸੇ ਥਾਂ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਪਾਣੀ ਵਾਲਾ ਘੜਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਕੰਕਰ ਘੜੇ 'ਚ ਸੁੱਟਿਆ। ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਮੋੜ ਕੇ ਖੱਬੀ ਅੱਖ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਤ੍ਹਾ ਭੋਰਾ ਉਤਾਂਹ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਫਿਰ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਘੜੇ 'ਚ ਵਾੜ ਕੇ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਮੇਰੀ ਚੁੰਝ ਪਾਣੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਨਾ ਸਕੀ।

‘ਇਕ ਕੰਕਰ ਨਾਲ਼ ਤਾਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ। ਇਕ ਕੰਕਰ ਹੋਰ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਨਾਂ। ਪਰ ਰਤਾ ਵੱਡਾ ਤਾਂ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰ ਹੀ ਪਾਣੀ ਪੀ ਸਕਾਂ।’

ਮੈਂ ਫਿਰ ਅੰਬਰ ਦਾ ਰਾਹ ਫੜਿਆ। ਮਨ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਣਗੁਣਾਵਾਂ ਪਰ ਤਰੇਹ ਨਾਲ਼ ਮੇਰਾ ਗਲ਼ਾ ਖੁਸ਼ਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਵਾਜ਼ ਨਿਕਲ਼ਣੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਫਿਰ ਹਵਾ ਦੇ ਥਪੇੜਿਆਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬਸਤੀ 'ਚ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ।

ਕਿੰਨੀ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਨਗਰੀ ਸੀ! ਹਰਿਆਵਲ਼ ਹੀ ਹਰਿਆਵਲ਼। ਰੁੱਖ ਰਸੀਲੇ ਫਲ਼ਾਂ ਨਾਲ਼ ਲੱਦੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਧਰਤੀ ਜਿਵੇਂ ਹਰੇ-ਭਰੇ ਮਖ਼ਮਲੀ ਗਲੀਚਿਆਂ 'ਚ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਟਕਰਾਉਂਦੀ ਠੰਢੀ ਹਵਾ ਮਧੁਰ ਰਾਗਣੀਆਂ ਛੇੜ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਹਾੜਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਟਾਨਾਂ ਤੋਂ ਫੁੱਟਦੇ ਦੁੱਧ ਦੇ ਝਰਨੇ ਜਲ-ਤਰੰਗ ਵਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੁਰਗ ਦੀ ਇਸ ਸੁੰਦਰ ਗੋਦੀ 'ਚ ਆਦਮ ਤੇ ਹੱਵਾ ਪੱਤਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਆਪਣੇ ਸੁੰਦਰ ਤਨ ਢਕੀ, ਬੈਠੇ ਸੇਬ ਖਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ, ‘ਚਲੋ ਜੀਅ ਭਰ ਕੇ ਦੁੱਧ ਦੀ ਨਦੀ 'ਚੋਂ ਆਪਣੀ ਤਰੇਹ ਬੁਝਾ ਲਵਾਂ।’

ਐਸੀ ਨਗਰੀ 'ਚ ਜੀਵਨ ਜਿਊਣਾ ਹੀ ਅਸਲੀ ਜੀਵਨ ਹੈ।

ਦੋ ਚੋਟਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਫੁੱਟਦੇ ਦੁੱਧ ਦੇ ਝਰਨੇ ਨੇ ਮੇਰੀ ਤਰੇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਚਮਕਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਝੱਟ ਗੋਤਾ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪੰਜੇ ਪੱਥਰ 'ਤੇ ਜਮਾਏ। ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਸਬਰ ਦੀ ਨਸੀਹਤ ਦਿੱਤੀ, ‘ਸਬਰ ਦਾ ਫਲ ਮਿੱਠਾ ਹੁੰਦੈ। ਜ਼ਰਾ ਆਰਾਮ ਨਾਲ਼ ਰੱਬ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਮਨਾ ਕੇ ਪੇਟ ਭਰ ਕੇ ਦੁੱਧ ਪੀਵੀਂ।’

ਅਜੇ ਧੌਣ ਨੀਵੀਂ ਕੀਤੀ ਹੀ ਸੀ। ਚੁੰਝ ਦੁੱਧ ਦੇ ਐਨ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚਣ ਹੀ ਵਾਲ਼ੀ ਸੀ ਕਿ ‘ਸੁੰਅ’ ਕਰਦਾ ਇਕ ਬਰਛਾ ਮੇਰੀ ਧੌਣ ਕੋਲ਼ ਦੀ ਲੰਘਿਆ। ਮੈਂ

ਝੱਟ ਉੱਡ ਕੇ ਰੁੱਖ ਦੀ ਓਟ 'ਚ ਲੁਕ ਗਿਆ।

ਕੀ ਦੇਖਿਆ! ਹਜ਼ਰਤ ਆਦਮ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਹਾਬੀਲ ਤੇ ਕਾਬੀਲ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੜ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਾਬੀਲ ਦਾ ਬੱਕਰੀਆਂ ਦਾ ਇੱਜੜ ਨੇੜੇ ਘਾਹ ਚਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਾਬੀਲ ਦਾ ਫਲਾਂ ਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦਾ ਟੋਕਰਾ ਘਾਹ ਦੀ ਫ਼ਰਸ਼ 'ਤੇ ਖਿੱਲਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ।

ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਲੜ ਕਿਉਂ ਰਹੇ ਸਨ! ਮੈਂ ਫਲ ਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਖਿਲਰੀਆਂ ਦੇਖੀਆਂ ਤੇ ਫਿਰ ਬੱਕਰੀਆਂ ਦਾ ਚਰਦਾ ਇੱਜੜ ਪਰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਸ਼ਾਇਦ ਰੱਬ ਨੂੰ ਕਾਬੀਲ ਦੀ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਭੇਂਟ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਈ। ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੇ ਹਾਬੀਲ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਬੜੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਕਾਬੀਲ ਈਰਖਾ ਵੱਸ ਹਾਬੀਲ ਦੀ ਜਾਨ ਦਾ ਵੈਰੀ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ।

ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਕਾਬੀਲ ਨੇ ਦਿਲੋਂ ਰੱਬ ਦੇ ਰਾਹ 'ਚ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਮਾਮਲਾ ਤਾਂ ਮੁਹੱਬਤ ਤੇ ਚਾਹਤ ਦਾ ਹੈ। ਜਾਨਵਰਾਂ ਤੇ ਫਲਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਹੈਸੀਅਤ ਹੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ!

ਦੂਜਾ ਕਾਰਨ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਹਾਬੀਲ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਸੁੰਦਰ ਸੀ। ਕਾਬੀਲ ਦੀ ਔਰਤ ਏਨੀ ਸੋਹਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਹਾਂ ਯਾਰ! ਸ਼ਾਇਦ ਔਰਤ ਹੀ ਫ਼ਸਾਦ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ਆਦਮ ਨੇ ਖੁਦਾ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਪੈਗੰਬਰੀ ਹਾਬੀਲ ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਕਾਬੀਲ ਈਰਖਾ ਦੀ ਅੱਗ 'ਚ ਭੁੱਜ ਕੇ ਹਾਬੀਲ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਬੀਲ ਹਾਬੀਲ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੜ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਬਸ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਜਾਨੋਂ ਮਾਰ ਦੇਣਗੇ।

ਆਖ਼ਿਰ ਕਾਬੀਲ ਹੱਥੋਂ ਹਾਬੀਲ ਦਾ ਕਤਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੇਰਾ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ ਦੁਨੀਆ 'ਚ ਕਤਲ ਦੀ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰਦਾਤ ਸੀ। ਮੈਂ ਡਰ ਨਾਲ ਕੰਬਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਲੁਕੋਈ ਬੈਠਾ ਸਾਂ। ਕਾਬੀਲ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਹੋਏ ਭਰਾ ਦਾ ਕੀ ਕਰੇ!

ਜਿਸ ਰੁੱਖ 'ਤੇ ਮੈਂ ਬੈਠਾ ਸਾਂ, ਇਕਦਮ ਉਹ ਰੁੱਖ ਕੰਬਣ ਲੱਗਾ। ਪੱਤੇ ਡਰ ਨਾਲ ਝੜਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਭੂਚਾਲ ਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਡਰ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਕੈਦ ਹੋ ਗਈ। ਉਸੇ ਪਲ ਅੰਬਰ 'ਚੋਂ ਚਿੱਟੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਮੇਰੇ ਤੱਕ ਆਈ।

ਗਰਜਦਾਰ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ, “ਮੈਂ ਖੁਦਾਵੰਦ ਤਾਲਾ,

ਤੈਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੰਨਾਂ ਕਿ ਆਪਣੀ ਚੁੰਝ ਨਾਲ਼ ਟੋਆ ਪੁੱਟ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਦਫ਼ਨ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਸਮਝਾ।”

ਮੈਂ ਕੰਬਦੇ-ਕੰਬਦੇ ਨੇ ਖ਼ੁਦਾ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਲਿਆ। ਕਾਬੀਲ ਨੂੰ ਕਬਰ ਪੁੱਟਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਸਮਝਾਇਆ। ਕਾਬੀਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਆਪਣਾ ਭਰਾ ਕਬਰ 'ਚ ਉਤਾਰਿਆ।

ਮੈਂ ਡਰ ਨਾਲ਼ ਕੰਬ ਰਿਹਾ ਸਾਂ, ਕਿਤੇ ਕਾਬੀਲ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਕਬਰ 'ਚ ਦਫ਼ਨ ਨਾ ਕਰ ਦੇਵੇ।

ਮੈਂ ਖ਼ੌਫ਼ ਨਾਲ਼ ਕੰਬਦਾ ਹੋਇਆ ਓਥੋਂ ਉੜਿਆ ਪਰ ਕਬਰ ਪੁੱਟਣ ਵੇਲ਼ੇ ਕੁਝ ਕੰਕਰੀਆਂ ਮੇਰੇ ਪੈਰੀਂ ਲੱਗ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਸਿੱਧਾ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਵਾਪਸ ਪਰਤਿਆ।

‘ਇਹ ਘੜਾ ਹੀ ਚੰਗਾ, ਇਸ 'ਚੋਂ ਪਾਣੀ ਪੀ ਕੇ ਆਪਣੀ ਤਰੇਹ ਬੁਝਾ। ਤੂੰ ਧਰਤੀ ਦਾ ਵਾਸੀ ਐਂ ਤੇ ਏਥੋਂ ਹੀ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰ।’

ਆਉਂਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਮੈਂ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਕੰਕਰੀਆਂ ਘੜੇ 'ਚ ਸੁੱਟੀਆਂ। ਮੈਂ ਬੜਾ ਖ਼ੁਸ਼ ਸਾਂ। ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਤ੍ਹਾ ਕਾਫ਼ੀ ਉੱਚੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਸੁੱਕੀ ਜੀਭ ਨਾਲ਼ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਚੁੰਝ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤਰ ਕਰਨ ਦੀ ਅਸਫ਼ਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਘੜੇ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਚੁੰਝ ਲੰਬੀ ਕਰਕੇ ਪਾਣੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਦਿਲ ਤਾਂ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅੰਦਰ ਵੜ ਜਾਵਾਂ ਪਰ ਖ਼ਤਰਾ ਸੀ। ਜੇ ਘੜੇ ਵਿਚ ਫਸ ਗਿਆ ਤਾਂ ਘੜੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਹਾਬੀਲ ਵਾਂਗ ਦਫ਼ਨ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ।

ਹਿੰਮਤ ਕਰ ਕੇ ਫਿਰ ਉੱਡਿਆ ਕੰਕਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ। ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਵਾਰੀ ਦੋ-ਚਾਰ ਕੰਕਰੀਆਂ ਨਾਲ਼ ਕੰਮ ਬਣ ਜਾਏਗਾ।

ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਅੱਗ ਵਰ੍ਹਾਉਂਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਬਚਿਆ-ਖੁਚਿਆ ਪਾਣੀ ਵੀ ਹਵਾ 'ਚ ਰਲ਼ਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਤਰੇਹ ਨਾਲ਼ ਹਲਕਾਨ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਨੇ ਥੱਲੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤੰਬੂ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਰਾਤ ਦਾ ਵੇਲ਼ਾ ਸੀ। ਬੁਝੀ ਹੋਈ ਅੱਗ 'ਚੋਂ ਹੂੰਝਾਂ ਉੱਠ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ, ‘ਚਲੋਂ ਕੰਮ ਬਣ ਗਿਆ।’

ਓਥੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਸਨ। ਮੌਕੇ ਦਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਉਠਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਘੋਖ ਲੈਣ ਲਈ ਵੱਡੇ ਸਾਰੇ ਬੋਹੜ ਦੀ ਖੋੜ 'ਚ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਦੇਖਿਆ, ਬੋਹੜ ਦੀਆਂ ਖੋੜਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਟਾਹਣਾਂ 'ਤੇ ਕਾਂਵਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਕਾਂ ਪਛਾਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਕੋਈ ਮੇਰਾ

ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ ਮਿਲ ਜਾਵੇ।

ਮੈਂ ਇਕ ਕਾਂ ਨੂੰ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਪੁੱਛਿਆ, “ਭਾਈ ਮੈਂ ਪਰਦੇਸੀ ਆਂ। ਮੈਂ ਕਿੱਥੇ ਆਂ?”

ਕਾਂ ਨੇ ਨੀਂਦਰਾਈਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਰੁੱਖਾ ਜਿਹਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਯਾਰ ਕਿਉਂ ਤੰਗ ਕਰਦੈਂ? ਸੌਣ ਦੇਂ। ਇਹ ਪਾਂਡਵਾਂ ਦੇ ਤੰਬੂ ਐ। ਫੌਜੀ ਤੇ ਰਾਜੇ ਸਾਰੇ ਈ ਰਾਤ ਭਰ ਦੇ ਨਾਚ-ਗਾਣੇ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਨਸ਼ੇ 'ਚ ਧੁੱਤ ਹੋਏ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਐ। ਬੜਾ ਸਵਾਦਲਾ ਖਾਣਾ ਪਿਆ ਏਥੇ। ਸਵੇਰੇ ਜੀਅ ਭਰ ਕੇ ਖਾ-ਪੀ ਲਵੀਂ। ਹੁਣ ਸੌਂ ਜਾ।”

ਮੈਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਥੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸਾਂ। ਅਜੇ ਮੇਰੀ ਅੱਖ ਲੱਗੀ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉੱਲੂਆਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਝੁੰਡ ਨੇ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਕਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਉੱਲੂਆਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਕਾਂਵਾਂ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਤੇ ਧੌਣਾਂ ਮਰੋੜ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਥੱਚਿਆਂ ਤੇ ਨਰ-ਮਾਦਾ ਕਾਂਵਾਂ ਦੀ ਬੋਟੀ-ਬੋਟੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਮੈਂ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਜਾਨ ਬਚਾ ਕੇ ਓਥੋਂ ਨਿਕਲਿਆ। ਥੱਲੇ ਨੀਝ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਅਸ਼ਵਥਾਮਾ ਕਾਂਵਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਨੱਚਣ ਲੱਗਾ, “ਕੰਮ ਬਣ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਵੀ ਹੁਣੇ ਈ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਪਾਂਡਵਾਂ ਦੇ ਫੌਜੀ ਖੇਮੇ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਨੀਂਦ ਸੁਲਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਦਰੋਣਾਚਾਰੀਆ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲਵਾਂਗਾ।”

ਮੈਂ ਡਰ ਨਾਲ ਥਰ-ਥਰ ਕੰਬਣ ਲੱਗਾ, ‘ਹੁਣ ਏਥੇ ਬਹੁਤ ਘਸਮਾਣ ਦੀ ਜੰਗ ਹੋਣੀ ਐਂ। ਜੇ ਕੋਈ ਤੀਰ ਭੁਲੇਖੇ ਨਾਲ ਏਧਰ ਆ ਨਿਕਲਿਆ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਹੱਥ ਧੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਹੱਥ ਧੋਣੇ ਪੈ ਸਕਦੇ।’

ਜਦ ਅਸ਼ਵਥਾਮਾ ਭਾਰੇ-ਭਾਰੇ ਪੈਰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਮਾਰਦਾ ਤਾਂ ਧਰਤੀ 'ਚ ਟੋਆ ਪੈ ਜਾਂਦਾ। ਮੈਂ ਓਹੀ ਟੋਆ ਪੰਜਿਆਂ ਨਾਲ ਫਰੋਲਿਆ। ਓਥੇ ਬਸ ਮਿੱਟੀ ਹੀ ਮਿੱਟੀ ਸੀ ਪਰ ਚੰਗੇ ਭਾਗੀਂ ਕੁਝ ਕੰਕਰ ਲੱਭ ਹੀ ਪਏ। ਮੈਂ ਕੰਕਰ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ 'ਚ ਫੜੇ ਤੇ ਸਿੱਧਾ ਰੁਖ਼ ਘੜੇ ਦਾ ਕੀਤਾ।

ਦਿਨ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਿਸਾਨ ਖੇਤਾਂ 'ਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਬਲਦ ਹਲੀਂ ਜੁੱਟ ਗਏ ਸਨ। ਵਾੜੇ ਵਿਚ ਬਸ ਮੱਝਾਂ ਤੇ ਗਾਂਵਾਂ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਸਨ।

ਮੈਂ ਮੌਕੇ ਦਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਉਠਾਇਆ। ਸਿੱਧਾ ਘੜਵੰਜੀ 'ਤੇ ਪਏ ਇਕਲੌਤੇ ਘੜੇ ਕੋਲ ਗਿਆ। ਆਪਣੇ ਪੰਜਿਆਂ 'ਚ ਫੜੇ ਸਾਰੇ ਕੰਕਰ ਘੜੇ 'ਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ। ਪਾਣੀ ਵਾਹਵਾ ਉਤਾਹ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ ਸੀ। ਦਿਲ ਡਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ

ਕਿਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਮੇਰੀ ਚੁੰਝ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝੀ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਏ। ਤਰੇਹ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਹਿੰਮਤ ਜਵਾਬ ਦੇ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇੰਝ ਲਗਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਜਾਨ ਨਿਕਲੀ ਕਿ ਨਿਕਲੀ। ਜੇ ਪਾਣੀ ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਸ਼ਾਇਦ ਜਿਸਮ ਦਾ ਸਾਥ ਨਾ ਦੇ ਸਕੇ। ਹਿੰਮਤ ਕਰਕੇ ਡਰਦੇ-ਡਰਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਸਿਰ ਘੁਮਾ ਕੇ ਘੜੇ 'ਚ ਦੇਖਿਆ, ਪਾਣੀ ਕਾਫ਼ੀ ਉੱਪਰ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਲਗਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਅਜੇ ਵੀ ਮੇਰੀ ਚੁੰਝ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਵੇ। ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਸਿਰ ਘੜੇ 'ਚ ਵਾੜ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਪੰਜਿਆਂ ਨਾਲ ਘੜੇ ਦਾ ਗਲ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਫੜ ਲਿਆ। ਸਿਰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਤ੍ਹਾ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਉੱਚਾ ਸੀ। ਇਕ ਹੋਰ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਹੰਭਲਾ ਮਾਰਿਆ ਤਾਂ ਅੱਧੀ ਚੁੰਝ ਪਾਣੀ 'ਚ ਡੁੱਬ ਗਈ।

‘ਹੇ ਮੇਰੇ ਰੱਬਾ! ਤੇਰਾ ਲੱਖ ਲੱਖ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ।’

ਮੈਂ ਜੀਅ ਭਰ ਕੇ ਪਾਣੀ ਪੀਤਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਤਰੇਹ ਬੁਝਾ ਲਈ।

(2)

ਹਾਲ ਤਾੜੀਆਂ ਨਾਲ ਗੂੰਜ ਉੱਠਿਆ। ਉਰਦੂ ਲਿਟਰੇਰੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਕਾਂ ਕਿਉਂ ਭੌਂਕਦਾ?’ ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਆਈ ਸੀ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਾਹਿਬ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਆਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸੀਨੇ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ। ਮੇਰੀ ਛਾਤੀ 'ਤੇ ‘ਪਹਿਲੇ ਇਨਾਮ’ ਦਾ ਤਮਗਾ ਲਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਬਾਜ਼ ਹੈ ਪਰ ਤੇਰੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਕਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਮੌਜੂਦ ਨੇ।”

ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸੋਚਦਾ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਕਾਂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸਾਂ। ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਮਹਿਬੂਬ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਕਾਂ ਹੀ ਲਿਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਕਾਂ ਹੀ ਦੋ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਉਂਦੇ ਸਨ।

ਮੈਂ ਕਾਲਜ ਦੇ ਹਾਲ 'ਚੋਂ ਇਨਾਮ ਫੜੀ ਉਰਦੂ ਬਾਜ਼ਾਰ ਥਾਣੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਪੈਦਲ ਹੀ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਘਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਮਸੀਤ ਦੇ ਪਿਛਵਾੜੇ ਇਕ ਸਸਤਾ ਜਿਹਾ ਕਮਰਾ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦੂਰ ਤਾਂ ਸੀ ਪਰ ਕਾਲਜ ਦੇ ਨੇੜਲੇ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਕਮਰੇ ਬਹੁਤ ਮਹਿੰਗੇ ਸਨ।

ਮਸੀਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਕੇ ਮੈਂ ਦਿਲ 'ਚ ਦੁਆ ਮੰਗੀ, ‘ਹੇ ਮੇਰੇ ਪਰਵਰਦਿਗਾਰ! ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਏਨੀ ਵੱਡੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਇਕ ਹੋਰ ਦਿਲੀ ਤਮੰਨਾ ਵੀ ਪੂਰੀ ਕਰਦੇ। ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਕਾਂ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਹੀ ਦੇਖਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਕਾਂ ਬਣਾ ਦੇ।’

ਮੈਨੂੰ ਜਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਸੂਰਤਾਂ ਤੇ ਨਮਾਜ਼ਾਂ ਯਾਦ ਸਨ, ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ

ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਗਿੜਗਿੜਾ ਕੇ ਮਸੀਤ ਦੀ ਬਾਹਰਲੀ ਗਲੀ ਦੇ ਰੱਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ 'ਚ ਝੁਕ ਗਿਆ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਣ ਦਾ ਹੀ ਵੇਲ਼ਾ ਸੀ। ਰੱਬ ਨੇ ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਮੰਨ ਲਈ। ਮੇਰੇ 'ਚ ਤਬਦੀਲੀ ਆਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਛੋਟਾ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਮੇਰਾ ਨੱਕ ਤੇ ਮੂੰਹ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮਿਲਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਮੇਰਾ ਉਤਲਾ ਤੇ ਹੇਠਲਾ ਜਬਾੜਾ ਅੱਗੇ ਵੱਲ ਵਧਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸੱਜੇ-ਖੱਬੇ ਮੁੜਨ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ਼ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਜਬਾੜਾ ਬਿਲਕੁਲ ਲੰਬੀ ਕਾਲ਼ੀ ਚੁੰਝ 'ਚ ਬਦਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੇਰੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ਼ ਲੱਗਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਮੇਰੇ ਪੈਰ ਛੋਟੇ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਏ ਤੇ ਪੰਜਿਆਂ 'ਚ ਬਦਲਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਮੇਰਾ ਪੂਰਾ ਸਰੀਰ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਕੁਦਰਤੀ ਲਿਬਾਸ ਦੇ ਕਾਲ਼ੇ ਖੰਭਾਂ 'ਚ ਲੁਕ ਗਿਆ।

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਕੀ ਮੈਂ ਕਾਂ ਹਾਂ?” ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਵੀ ‘ਕਾਂਏਂ ਕਾਂਏਂ ਕਾਂਏਂ ਕੂੰ’ ਸੁਣੀ।

ਰੱਬ ਨੇ ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਹਵਾ 'ਚ ਉੱਡ ਸਕਦਾ ਸਾਂ। ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਪੰਛੀਆਨਾ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ਼ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਸਾਂ। ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਪੈਰੰਬਰਾਂ ਵਾਲ਼ੀ ਸਿਫ਼ਤ ਤੇ ਸਿਆਣਪ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਹਿਮ ਦਿਨ ਸੀ।

ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, ‘ਚੱਲ ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਪਰਤ ਚੱਲੀਏ, ਜਿੱਥੇ ਮੋਹ-ਮੁਹੱਬਤ ਐ। ਜਿੱਥੇ ਹੀਰਾਂ, ਰਾਂਝਿਆਂ ਨੂੰ ਉਡੀਕਦੀਆਂ ਨੇ। ਜਿੱਥੇ ਪਿਆਰ ਹੀ ਪਿਆਰ ਐ। ਜਿੱਥੇ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਗਲ਼ ਨਹੀਂ ਵੱਢੇ ਜਾਂਦੇ।’

ਮੈਂ ਗਾਉਂਦਾ-ਗਾਉਂਦਾ ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਵੱਲ ਉੱਡਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਕਾਲ਼ੀ ਸੜਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਦਾ ਸ਼ਾਹ-ਰਾਹ ਬਣਾਈ ਮੰਜ਼ਿਲ ਵੱਲ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਸ਼ਾਹਕੋਟ ਰਾਹ 'ਚ ਪੈਂਦਾ ਸੀ।

ਬੱਸਾਂ-ਟਰੱਕਾਂ ਦੇ ਸਟਾਪ 'ਤੇ ਰੁਕ ਕੇ ਮੈਂ ਸਾਹ ਲਿਆ। ਸੜਕ ਦੇ ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੇ ਕੁਝ ਟੈਂਟ ਦੇਖੇ। ਧੂੰਆਂ ਵੀ ਉੱਠਦਾ ਦਿਸਿਆ। ਸੋਚਿਆ, ‘ਚਲੋ! ਕੁਝ ਖਾ-ਪੀ ਲਿਆ ਜਾਵੇ।’

ਜਦ ਕੋਲ਼ ਗਿਆ ਤਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦਾ ਮਜ਼ਮਾ ਸੀ। ਲੋਕ ਦੋ ਗਰੁੱਪਾਂ 'ਚ ਵੰਡੇ ਹੋਏ ਬੈਠੇ ਸਨ।

ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਲੰਮੀਆਂ ਦਾੜੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਪੱਗਾਂ ਬੰਨ੍ਹੀ ਮੁਹਤਬਰ ਲੋਕ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਇਕ ਵੱਡੀ ਪਲੇਟ 'ਚ ਅੱਧ-ਕਟੀ ਧੌਣ, ਖੂਨ 'ਚ ਲੱਥ-ਪੱਥ ਕਾਂ ਪਿਆ ਸੀ। ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਲਾਉਡ-ਸਪੀਕਰ 'ਤੇ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ, “ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਇਸ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸਲਾਮ ਨੂੰ ਸਹੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨੇ। ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨੇ ਕਿ ਕਾਂ ਹਲਾਲ ਐ ਜਾਂ ਹਰਾਮ। ਜੇ ਇਹ ਹਰਾਮ ਐ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਹਰਾਮ ਖਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਔਲਾਦ ਹਰਾਮੀ ਹੋਏਗੀ।”

ਮੈਂ ਜਦ ਗੌਰ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਮੋਹਰੀ ਮੌਲਾਣੇ ਪਛਾਣ ਲਏ।

ਇਕ ਮੌਲਾਣੇ ਦਾ ਸ਼ਾਹੂ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ 'ਚ ਮਿਰਚਾਂ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰ ਉਹਨੂੰ ਮਿਰਚਾਂ 'ਚ ਪੀਸੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਇੱਟਾਂ ਰਲਾਉਂਦੇ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਹਾਂ! ਦੂਜੇ ਮੌਲਾਣੇ ਦਾ ਤਾਂ ਡੀਜ਼ਲ ਦਾ ਧੰਦਾ ਐ। ਕਈ ਵਾਰ ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਡੀਜ਼ਲ 'ਚ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਤੇਲ ਮਿਲਾਉਂਦੇ ਦੇਖਿਐ। ਹਾਂ! ਔ ਮੌਲਾਣਾ ਤਾਂ ਦਵਾਈਆਂ ਦਾ ਵਿਉਪਾਰ ਕਰਦੈ। ਦਵਾ ਦੀ ਥਾਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਟੀਕੇ ਵੇਚਦੈ।

ਕੀ ਮਿਲਾਵਟ ਦੀ ਕਮਾਈ 'ਚੋਂ ਆਈ ਦੌਲਤ ਹਰਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਕੀ ਇਸ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਰਾਮੀ ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ?

ਕੁਝ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਝਗੜਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਲਾਸ਼ਨੀਕੋਵਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਏ। ਕਈ ਬੇਗੁਨਾਹ ਮਾਰੇ ਗਏ।

ਮੈਂ ਜਾਨ ਬਚਾ ਕੇ ਓਥੋਂ ਉੱਡਿਆ। ਰਾਹ 'ਚ ਮੈਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਜਿਹੀ ਆਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਰੁੱਖ ਦੀ ਡਾਲ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ, ‘ਕੀ ਮੈਂ ਹਲਾਲ ਆਂ ਜਾਂ ਹਰਾਮ?’

ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਦੋ ਮੋਟੇ-ਮੋਟੇ ਹੰਝੂ ਟਪਕੇ। ਹੰਝੂ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ, “ਜੇ ਤੂੰ ਹਲਾਲ ਐ ਤਾਂ ਲੋਕ ਤੈਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਖਾ ਜਾਣਗੇ। ਜੇ ਤੂੰ ਹਰਾਮ ਐ ਤਾਂ ਸੁਰਗ ਦੇ ਬੂਹੇ ਤੇਰੇ ਲਈ ਬੰਦ ਨੇ।”

•••

ਬੁਝੀ ਅੱਖ ਦਾ ਗਿਆਨ

ਰੌਸ਼ਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਡੰਗੋਰੀ ਅੰਦਰ ਲੁਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਤਿੰਨ ਤਹਿਆਂ ਖਿੱਚ ਕੇ ਲੰਬੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਡੰਗੋਰੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ, “ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਲੁਕੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਪਤੈ।” ਤੇ ਜੇਬ ’ਚੋਂ ਰੁਮਾਲ ਕੱਢ ਕੇ ਡੰਗੋਰੀ ਦੇ ਸਿਰੇ ’ਤੇ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਟੇਬਲ ਟੈਨਿਸ-ਨੁਮਾ ਗੋਲ ਗੇਂਦ ਸਾਫ਼ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੂੰ ਏਦਾਂ ਲੱਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਨੀਂਦ ’ਚੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਅੱਖ ਦਾ ਡੇਲਾ ਮਲ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

ਰੌਸ਼ਨ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ, ‘ਕੀ ਮੈਨੂੰ ਨੀਂਦ ਆਉਂਦੀ ਵੀ ਐ? ਨੀਂਦ ... ਨੀਂਦ ਆਉਂਦੀ ਕਿੰਵ ਐ? ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਲੈਣ ਨਾਲ਼ ਕੀ ਨੀਂਦ ਆਉਂਦੀ ਐ? ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਤੇ ਬੰਦ ਪਲਕਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਜੀਵਨ ਤਾਂ ਬਸ ਇਕ ਸੁਫ਼ਨਾ ਐ। ਇਕ ਅਟੁੱਟ ਸੁਫ਼ਨਾ। ਇਕ ਅਨੰਤ ਸੁਫ਼ਨਾ। ਇਸ ਅੰਤਹੀਣ ਸੁਫ਼ਨੇ ਦਾ ਜੀਵਨ ਤਾਂ ਲਾਜਵਾਬ ਐ।’

ਡੰਗੋਰੀ ਦੇ ਸਿਰੇ ’ਤੇ ਲੱਗੇ ਡੇਲੇ ਨੂੰ ਫਿਰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ, “ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਲੋਅ। ਆਪਣੀ ਚਾਨਣੀ ਦੇ ਕਰਤਬ ਨਾਲ਼ ਮੈਨੂੰ ਚੌਂਕਾ ਦੇ।”

ਤੇ ਡੰਗੋਰੀ ਖੱਬੇ-ਸੱਜੇ ਘੁਮਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਅਗਾਂਹ ਤੁਰ ਪਿਆ।

ਅਜੇ ਸੜਕ ਪਾਰ ਕਰ ਕੇ ਬਸ-ਸਟਾਪ ਵੱਲ ਜਾ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਔਰਤ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਕੰਨੀਂ ਪਈ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਰਹੀ ਸੀ, “ਭਲਾ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਕਿੱਧਰ ਐ?”

ਰੌਸ਼ਨ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਨਿਕਲ ਗਿਆ, “ਬੀਬੀ ਤੂੰ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਐਨ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜੀ ਐ।”

ਔਰਤ ਨੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ, ਰੌਸ਼ਨ ਨੂੰ ਝਿਜਕਦੇ ਹੋਏ ਪੁੱਛਿਆ, “ਤੈਨੂੰ ਦੀਹਦੈ?”

ਰੌਸ਼ਨ ਨੇ ਡੰਗੋਰੀ ਦੇ ਸਿਰੇ ’ਤੇ ਲੱਗੀ ਗੇਂਦ ਹੱਥ ਨਾਲ਼ ਟੋਹੀ ਤੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਬੀਬੀ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਦਾ ਪਤਾ ਦੱਸਿਐ। ਜੇ ਗਲਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ਼ ਗਿਲਾ ਕਰੀ।”

ਔਰਤ ਸ਼ਰਮਿੰਦੀ ਹੋ ਕੇ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ’ਚ ਵੜ ਗਈ।

ਰੌਸ਼ਨ ਹਲਕਾ ਜਿਹਾ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦਾ ਬੱਸ ਸਟਾਪ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਝੱਟ ਕੁ ਮਗਰੋਂ ਬੱਸ ਆ ਗਈ ਤੇ ਅਗਲੇ ਬੂਹੇ ਥਾਣੀਂ ਰੌਸ਼ਨ ਬੱਸੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਝੱਟ ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ, “ਖ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਅੱਜ ਤੁਸੀਂ ਪੂਰੇ ਪੰਦਰਾਂ ਮਿੰਟ ਲੇਟ ਓ।”

“ਹਾਂ ਰੌਸ਼ਨ, ਅੱਜ ਟ੍ਰੈਫਿਕ ਈ ਬਹੁਤ ਸੀ ਤੇ ਤੇਰੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਕੋਈ ਸੀਟ

ਵੀ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਐ।”

ਰੌਸ਼ਨ ਨੇ ਪੌਲੀ ਜਿਹੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਕਿਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੀਟ ਹੀ ਨਾ ਦੇ ਦੇਣਾ! ਮੈਨੂੰ ਗੱਡੀ ਚਲਾਉਣੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।”

ਸਵਾਰੀਆਂ ਹੱਸਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਤਿੰਨ ਸਵਾਰੀਆਂ ਨੇ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸੀਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਰੌਸ਼ਨ ਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ‘ਨਾਂਹ’ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਰੌਸ਼ਨ ਆਪਣੇ ਸਟਾਪ ‘ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ‘ਖੁਦਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼’ ਕਹਿ ਕੇ ਉੱਤਰ ਗਿਆ।

ਰੌਸ਼ਨ ਅਜੇ ਕਮਾਲ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਾਰੇ ਬੂਹੇ ‘ਤੇ ਲੱਗੀ ਘੰਟੀ ਵੱਲ ਉਂਗਲੀ ਵਧਾ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਮਾਲ ਨੇ ਉਸਨੂੰ “ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਕਿਉਂ ਮੇਰੇ ਕੰਨ ਦੇ ਪਰਦੇ ਘੰਟੀਆਂ ਦੀ ਬੇਸ਼ੁਰੀ ਤੇ ਕੁਰਖ਼ਤ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਪਾੜਦੇ ਓ” ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ।

ਰੌਸ਼ਨ ਓਥੇ ਹੀ ਰੁਕ ਗਿਆ।

“ਤਾਂ ਮੀਆਂ ਘੰਟੀ ਬਦਲ ਲਵੋ। ਐਸੀ ਘੰਟੀ ਲਵਾਓ ਜਿਦ੍ਹੇ ਨਾਲ ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਪੂਛ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਿਤਾਰ ਦੀ ਰਾਗਣੀ ਛਿੜੇ। ਅੱਖਾਂ ਵਾਲਿਓ! ਕੰਨਾਂ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਬੜੀ ਨਿਆਮਤ ਐ,” ਰੌਸ਼ਨ ਹੱਸਦਾ-ਹੱਸਦਾ ਕਮਾਲ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅੰਦਰ ਵੜ ਗਿਆ।

ਸੋਫ਼ੇ ‘ਤੇ ਬੈਠਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਮਾਲ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਚਾਹ ਤਾਂ ਨਈਂ ਪੀਣੀ?”

ਰੌਸ਼ਨ ਸੋਫ਼ੇ ‘ਤੇ ਬੈਠਦਾ-ਬੈਠਦਾ ਫਿਰ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ।

“ਤੂੰ ਚਾਹ ਨਾ ਪੀਣ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤੈ। ਚਾਹ ਤਾਂ ਨਈਂ ਪੀਣੀ?” ਰੌਸ਼ਨ ਨੇ ਕਮਾਲ ਦੇ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਦੁਹਰਾ ਕੇ ਕਿਹਾ। ਕਮਾਲ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋ ਗਿਆ।

“ਮਾਫ਼ੀ ਚਾਹੁੰਨਾਂ ਹਜ਼ੂਰ। ਚਾਹ ਪੀਓਗੇ? ਇਕ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਚੇਤੰਨ ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦੈ।”

ਰੌਸ਼ਨ ਨੇ ਫਿਰ ਹਲਕਾ ਜਿਹਾ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਭਾਈ ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਰਤੋਗੇ ਤਾਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਓਗੇ। ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੇ ਚੇਤੰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।”

ਕਮਾਲ ਨੇ ਝੁੰਜਲਾ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਛੱਡ। ਕੋਈ ਵਧੀਆ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਸੁਣਾ। ਅੱਜ ਕਿੰਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਠੀਕ ਟਾਈਮ ਦੱਸਿਐ?”

ਰੌਸ਼ਨ ਨੇ ਹੱਥ 'ਚ ਫੜੀ ਡੰਗੋਰੀ ਛੂਹ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਹਾਂ! ਬੱਚੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਐ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਟਾਈਮ ਦੱਸਦਾਂ। ਫਿਰ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਘੜੀਆਂ, ਮੇਰੇ ਦੱਸੇ ਟਾਈਮ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਲੈਂਦੇ ਐ। ਕਮਾਲ ਅੱਜ ਤਾਂ ਬਸ ਕਮਾਲ ਈ ਹੋ ਗਈ। ਇਕ ਔਰਤ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜੀ, ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਪੁੱਛ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਪਤਾ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਕੁਝ ਸ਼ਰਮਿੰਦੀ ਜਿਹੀ ਹੋ ਗਈ। ਕਹਿੰਦੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਇਹ ਵੇਲਾ ਵੀ ਆਉਣਾ ਸੀ, ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਹ ਦੱਸਣਾ ਸੀ!”

ਕਮਾਲ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਲੋਕ ਖੁਸ਼ਬੂ ਦੀ ਅੱਖ ਨਾਲ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੇ ਨਾ!”

ਰੌਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਹਾਂ, ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਬੂਹੇ ਤਾਂ ਬੰਦ ਐ, ਪਰ ਨੱਕ ਦੀ ਸੁਰੰਗ-ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੀ, ਹਰ ਸ਼ੈਅ ਦੀ ਮਹਿਕ ਸੁੰਘ ਕੇ, ਮੇਰੇ ਦਿਮਾਗ-ਮਹਿਲ ਦੇ ਤਖ਼ਤ 'ਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿੰਦੀ ਐ। ਤੂੰ ਦੱਸ ਕਮਾਲ ਤੇਰੀ ਮੈਡੀਕਲ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀ ਕਹਿੰਦੀ ਐ?”

“ਰਿਪੋਰਟ ਤਾਂ ਬਹੁਤੀ ਚੰਗੀ ਨਈਂ,” ਕਮਾਲ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਪਰ ਮੈਂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਫਲਸਫੇ ਬਾਰੇ ਤੇਰਾ ਲੈਕਚਰ ਨਹੀਂ ਸੁਣਨਾ। ਚੱਲ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰੀਏ। ਨਾਵਲ ਦੋ ਤਿਹਾਈ ਨੂੰ ਆਣ ਪਹੁੰਚੈ। ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੁੰਦਾ, ਇਹਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰੀਏ। ਤੇਰਾ ਪਬਲਿਸ਼ਰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕਾਲਾਂ ਕਰ ਰਿਹੈ।”

ਰੌਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਯਾਰ ਏਸ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦੇ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ 'ਚ ਵਿਆਜ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹਰਾਮ ਐ। ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਸੌਦਾਗਰੀ 'ਚ ਅੰਨ੍ਹਾ ਦਿਲ ਰੂਹ ਦੀ ਉਂਗਲੀ ਫੜ ਕੇ ਚਲਦੈ। ਉਹਨੂੰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਚੱਲਣ ਦਿਉ। ਚਲ! ਆਪਾਂ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀਏ। ਸਾਡੀ ਅਸਲ ਪੂੰਜੀ ਤਾਂ ਇਹ ਨਾਵਲ ਐ, ਇਹਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਲੈਨੇਂ ਆਂ।”

ਕਮਾਲ ਨੇ ਕਾਗਜ਼ ਤੇ ਪੈਂਨ ਸੰਭਾਲੇ।

“ਲਿਖੋ...,” ਰੌਸ਼ਨ ਨੇ ਨਾਵਲ ਲਿਖਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ—

ਆਓ ਅੱਜ ਆਪਾਂ ਚੀਕੀਏ ਜਾਂ ਭੁੱਖ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਕਰੀਏ। ਗੁਸਲਖਾਨੇ 'ਚ ਲੱਗੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਟੂਟੀ 'ਚੋਂ ਡਿੱਗਦੇ ਤੁਪਕਿਆਂ ਦੀ ‘ਟਿਪ ਟਿਪ’ ਵਿੱਚੋਂ ਰਾਗਣੀਆਂ ਲੱਭੀਏ। ਸਮੁੰਦਰੀ ਲਹਿਰਾਂ ਗਿਣਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀਏ। ਫੈਜ਼ ਦੀ ਰੂਹ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾਈਏ। ਪੱਥਰ 'ਚ ਰੱਬ ਕੈਦ ਕਰਕੇ ਉਹਨੂੰ ਮਾਰਕਸ ਤੇ ਲੈਨਿਨ ਦੀਆਂ ਥਿਊਰੀਆਂ ਸੁਣਾਈਏ..।

ਕਮਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਤਾਰੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਗਿਣੀਏਂ?”

ਰੋਸ਼ਨ ਨੇ ਸਿਰ ਝਟਕ ਕੇ ਛੱਤ ਵੱਲ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਤਾਰੇ ਗਿਣਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ, “ਤਾਰੇ ਗਿਣਨਾ ਤਾਂ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ, ਮੁਹਾਵਰਾ ਕਿਤੇ ਘੜਿਆ-ਘੜਾਇਆ ਕਿੱਸਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਾ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਵਰਤਣਾ। ਹਾਂ! ਇਹ ਲਿਖ-ਕਲਾਸ਼ਨੀਕੋਵ ਤੋਂ ਪੁੱਛੀਏ, ਜਦ ਤੇਰੀ ਨਾਲੀ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਗੋਲੀ ਖੋਪਰੀ ਦੇ ਪਰਖਚੇ ਉਡਾਉਂਦੀ ਐ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਮਜ਼ਾ ਆਉਂਦੈ! ਆਓ! ਚਿੱਟੀ ਕੰਧ 'ਤੇ ਪਏ ਲਹੂ ਦੇ ਛਿੱਟਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛੀਏ, ਤੁਹਾਡਾ ਰੰਗ ਕੀ ਹੈ?...।”

ਕਮਾਲ ਨੇ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ, “ਲਹੂ ਦਾ ਰੰਗ ਚਿੱਟਾ ਕਰੀਏ?”

ਰੋਸ਼ਨ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ, “ਲਹੂ ਚਿੱਟਾ ਹੋਣਾ ਮੁਹਾਵਰੈ। ਹਾਂ ਲਿਖ- ਲਹੂ ਨੂੰ ਰੰਗ-ਹੀਣ, ਮਹਿਕ-ਵਿਹੂਣਾ, ਸਵਾਦ-ਰਹਿਤ ਬਣਾ ਦੇਈਏ...।”

ਕਮਾਲ ਨੇ ਝੁੰਜਲਾ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੋਚਦਾਂ, ਤੂੰ ਰੰਗ ਤਾਂ ਕਦੇ ਦੇਖੇ ਨਈਂ! ਰੰਗਾਂ 'ਚ ਫਰਕ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਲੈਨਾਂ? ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਤਸਬੀਹ ਵਰਤ ਕਿਵੇਂ ਲੈਨਾਂ?”

ਰੋਸ਼ਨ ਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਸੁੱਕੜੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਲਕੀਰਾਂ ਉਭਰਨ ਲੱਗੀਆਂ, “ਮੈਂ ਰੰਗ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾਂ। ਸਿਰਫ਼ ਰੱਬ ਹੀ ਸੈਂਸਾਂ ਦੀ ਪਕੜ 'ਚ ਨਹੀਂ ਐ।”

“ਤਾਂ ਅੱਜ ਤੂੰ ਮੁਕਸਤ ਨਦੀਮ¹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਆਇਐਂ” ਕਮਾਲ ਨੇ ਜੇਤੂ ਅੰਦਾਜ਼ 'ਚ ਸ਼ਾਇਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਆਪਣਾ ਅਧਿਐਨ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ।

“ਨਹੀਂ। ਸੁਣ ਕੇ ਆਇਆਂ... ਮੈਂ ਪੜ੍ਹ ਕਿੱਥੇ ਸਕਨਾਂ!”

ਕਮਾਲ ਫਿਰ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, “ਅੱਛਾ ਯਾਰ! ਇਹ ਪੜ੍ਹਨਾ-ਸੁਣਨਾ ਛੱਡ, ਅੱਗੇ ਲਿਖਾ।”

“ਇਸ ਸ਼ਰਤ 'ਤੇ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ 'ਚ ਮੇਰੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਦੇ ਤਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਲੰਗਰ ਨਹੀਂ ਸੁੱਟੇਂਗਾ।”

ਕਮਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਨਹੀਂ ਸੁੱਟਦਾ,” ਤੇ ਗੁਣਗੁਣਾਉਣ ਲੱਗਾ, “ਯੇ ਵਾਅਦਾ ਰਹਾ ਯੇ ਵਾਅਦਾ ਰਹਾ...।”

ਅਜੇ ਰੋਸ਼ਨ ਆਪਣੇ ਖ਼ਿਆਲ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਮਾਲ ਦੇ ਪੇਟ 'ਚ ਸੂਲ ਉੱਠਿਆ। ਉਸਦੀ ਚੁੱਪ ਨੇ ਰੋਸ਼ਨ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਇਆ ਕਿ ਕਮਾਲ ਤਕਲੀਫ਼ 'ਚ ਸੀ। ਕਮਾਲ ਨੇ ਢਿੱਡ ਫੜ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਯਾਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕਰਦਾਂ ਬਈ ਇਸ ਕੰਬਖ਼ਤ ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਫੋੜੇ ਦੀ ਪੀੜ ਮਹਿਬੂਬ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਦਰਦ 'ਚ ਬਦਲ ਦਿਆਂ ਪਰ ਕੰਬਖ਼ਤ ਵਿਛੋੜਾ ਤੇ ਮਿਲਾਪ ਸ਼ਾਇਰੀ 'ਚ ਈ ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਐ। ਇਹ ਜ਼ਾਲਮ ਚਿੱਟੀ, ਸੁਨਹਿਰੀ ਵਾਲਾਂ ਵਾਲੀ ਫ਼ਰੰਗਣ ‘ਕਾਸਟ੍ਰਿਕ ਕਾਰਸਿਨੋਮਾ’ ਆਪਣੇ ਨਹੁੰਆਂ ਨਾਲ਼ ਅੰਤੜੀਆਂ ਨੋਚਦੀ ਆ ਤਾਂ

ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਜਾਂਦੈ।”

ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਕੰਮ ਏਥੇ ਹੀ ਠੱਪ ਦਿੱਤਾ। ਕਮਾਲ ਨੇ ਦਵਾਈਆਂ ਵਾਲੀ ਅਲਮਾਰੀ 'ਚੋਂ ਗੋਲੀਆਂ ਵਾਲੀ ਸ਼ੀਸ਼ੀ ਕੱਢੀ, ਚਾਰ ਗੋਲੀਆਂ ਖਾਧੀਆਂ ਤੇ ਫੇਰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕਰ ਕੇ ਜੁਦਾ ਹੋ ਗਏ।

ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਰੋਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ, ਕਮਾਲ ਐਮਰਜੈਂਸੀ 'ਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਜੰਗ ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਸੱਪਾਂ ਨਾਲ ਲੜ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਰੋਸ਼ਨ ਨੇ ਤਿੰਨੇ ਤਹਿਆਂ ਖਿੱਚ ਕੇ ਡੰਗੋਰੀ ਲੰਬੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਧਰਤੀ ਵੱਲ ਸੁੱਟੀ। ਉਹ ਡੰਗੋਰੀ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗਾ, “ਤੂੰ ਤਾਂ ਮੂਸਾ ਦੀ ਲਾਠੀ² ਐਂ। ਕਮਾਲ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਫ਼ਿਰੋਨੀ ਤੂਫ਼ਾਨ 'ਚ ਪੁਲ ਬਣ ਕੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਦੇ। ਅਜਗਰ ਬਣ ਕੇ ਕਮਾਲ ਦੇ ਕੈਂਸਰ ਦਾ ਸੱਪ ਨਿਗਲ ਜਾ।”

ਪਰ ਕੈਂਸਰ ਦਾ ਸੱਪ ਬਹੁਤਾ ਹੀ ਤਾਕਤਵਰ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਵਿੱਸ ਕੰਮ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ।

ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਕਮਾਲ ਦੇ ਪੇਟ ਦਾ ਅਪ੍ਰੈਸ਼ਨ ਕਰਕੇ, ਪੇਟ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦੁਬਾਰਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਵਿੱਸ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ 'ਚ ਫੈਲ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਕਮਾਲ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਸੀ।

ਪਰ ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਨੇ ਵਸੀਅਤ ਕੀਤੀ- ‘ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਾਲ, ਰੋਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਦੀਵੇ, ਚਾਨਣ ਦੀ ਲਾਟ ਵਾਂਗ ਜਗਮਗਾ ਦਿਆਂਗਾ। ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਰੋਸ਼ਨ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਉ।’

ਰੋਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਲਈ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਾ ਦਾਨ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਬੇਲੀ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦੀ ਭਰਪਾਈ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਮੌਤ ਦੇ ਜ਼ਾਲਮ ਪੰਜਿਆਂ ਅੱਗੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਘੁੱਗੀ ਬੇਵੱਸ ਸੀ।

ਕਮਾਲ ਨੇ ਮਰਨ ਵੇਲੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਦੋਸਤੀ 'ਚ ਸਵਾਰਥੀ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਮਾਲ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਬਾ-ਕਮਾਲ ਮਿੱਤਰ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਲੈਣ ਦਿਆਂਗਾ। ਤੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਆਪ ਹੀ ਲਿਖੇਂਗਾ। ਬਾਕੀ ਦਾ ਨਾਵਲ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਪੂਰਾ ਕਰੇਂਗਾ। ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਕਮਾਲ ਬਣ ਕੇ ਤੇਰੇ ਖ਼ਿਆਲ ਕਾਗਜ਼ 'ਤੇ ਢਾਲਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ।”

ਕਮਾਲ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਰੋਸ਼ਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ।

ਆਖਿਰ ਰੋਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਅਪ੍ਰੋਸ਼ਨ ਸਫਲ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਦਿਨ ਵੀ ਆ ਪਹੁੰਚਾ ਜਦ ਰੋਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਪੱਟੀ ਖੁੱਲ੍ਹਣੀ ਸੀ। ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਮਾਲ ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਕਮਾਲ ਤਾਂ ਇਸ ਜਹਾਨ 'ਚ ਸੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਉਸਦੀ ਇੱਛਾ ਮੁਤਾਬਕ ਕਮਾਲ ਦੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਤਸਵੀਰ ਉਸਦੇ ਮੰਜੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪੱਟੀ ਦੀਆਂ ਤਹਿਆਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਲਪੇਟਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਰੋਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਤੇ ਰੂੰ ਦੇ ਦੋ ਫੈਹੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਚੁੱਕਦੇ ਕਿਹਾ, “ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਅੱਖਾਂ ਨਾ ਖੋਲ੍ਹਣਾ ਜਦ ਤੱਕ ਮੈਂ ਕਹਾਂ ਨਾ। ਪਲਕਾਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਖੋਲ੍ਹਣਾ। ਤੇਜ਼ ਚਾਨਣ ਤਕਲੀਫ਼-ਦੇਹ ਹੋਏਗਾ।”

ਡਾਕਟਰ ਦੇ ਕਹਿਣ ਮੁਤਾਬਕ ਰੋਸ਼ਨ ਨੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ। ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਧੁੰਦਲਾ ਸੀ। ਸਾਹਮਣੇ ਕਮਾਲ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਬਿਲਕੁਲ ਧੁੰਦਲੀ। ਉਹ ਕੁਝ ਨਾ ਦੇਖ ਸਕਿਆ। ਇਕਦਮ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਲਈਆਂ। ਦਿਮਾਗ ਦੇ ਪਰਦੇ 'ਤੇ ਕਮਾਲ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਤਸਵੀਰ, ਜਿਹੜੀ ਉਸਨੇ ਕਲਪਨਾ ਵਿਚ ਉਸਦੀ ਮਹਿਕ, ਉਸਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਕੇ ਬਣਾਈ ਸੀ, ਉਜਾਗਰ ਕੀਤੀ। ਉਹੀ ਹੱਸਦਾ-ਮੁਸਕਰਾਉਂਦਾ ਕਮਾਲ.. ਬਹਿਸ ਕਰਦਾ ਛਬੀਲਾ ਸਾਥੀ ਕਮਾਲ।

ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਉਸਨੂੰ ਫਿਰ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚੋਂ ਅਸਲੀ ਦੁਨੀਆ 'ਚ ਵਾਪਸ ਲੈ ਆਈ, ਜੋ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, “ਰੋਸ਼ਨ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੋ।”

ਰੋਸ਼ਨ ਨੇ ਫਿਰ ਪਲਕਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਪਾਇਆ। ਪਲਕਾਂ ਦੇ ਰੋਸ਼ਨਦਾਨਾਂ ਦੇ ਖਿੜਕ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ। ਰੋਸ਼ਨ ਬਿਲਕੁਲ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ ਪਰ ਕਮਾਲ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸਦੀ ਲੇਰ ਨਿਕਲ ਗਈ। ਉਸਦੀ ਕਲਪਨਾ ਦਾ ਕਮਾਲ ਬਿਲਕੁਲ ਵੱਖਰਾ ਸੀ। ਸਗੋਂ ਹਰ ਸ਼ੈਅ ਹਸਪਤਾਲ ਦਾ ਕਮਰਾ, ਉਸਦਾ ਬਿਸਤਰਾ, ਮੇਜ਼, ਕੰਧ 'ਤੇ ਟੰਗਿਆ ਕਲਾਕ। ਸਭ ਆਪਣੀ-ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਭੌਤਿਕੀ ਵਜੂਦ 'ਚ ਮੌਜੂਦ ਸਨ।

ਰੋਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ, ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅੱਖ ਦੇ ਕੋਰਨੀਆ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਅਕਸ ਉਲਟਾ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਉਲਟ ਅਕਸ ਦਿਮਾਗ ਦੇ ਪਰਦੇ 'ਤੇ ਸਿੱਧੀ ਤਸਵੀਰ ਖਿੱਚਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਠੀਆਂ ਤੇ ਸਿੱਧੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਧੋਖਾ ਲੱਗੀਆਂ। ਉਸਨੂੰ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ ਜੇਤੂ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਵੀ ਧੋਖਾ ਲੱਗੀ। ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਡੇਲਿਆਂ ਵਿਚ ਦੀ ਲੰਘਦੀਆਂ ਛਬੀਆਂ ਇਕ ਧੋਖਾ ਸਨ ਪਰ ਜੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ

ਕਲਪਨਾ ਵਿਚ ਬਣਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਹਕੀਕਤ ਸਨ। ਦਿਲ-ਦਿਮਾਗ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸਨ।

‘ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ’ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ, ਕਮਰੇ ਦੀ ਲਿਸ਼ਕ ਅਤੇ ਚਾਨਣ ਦੀ ਚਕਾਚੌਂਧ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਲੱਗੇ।

ਰੌਸ਼ਨ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ ਪਰ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਉਸਨੂੰ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸਲ ’ਚ ਹੁਣ ਉਹ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।

ਡਾਕਟਰ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਸਮਝ ਗਏ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਐਡਜਸਟ ਹੋਣ ਨੂੰ ਟਾਈਮ ਲੱਗਣਾ।”

ਅੰਨ੍ਹੇਪਨ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਚਾਲੀ ਬਹਾਰਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਰੌਸ਼ਨ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵੱਖਰੀ ਜਿਹੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ।

ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕਾਂ ਨੇ ਥੈਰੇਪੀ ਦੇਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਹ ਸਹਿਜ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲੱਗਾ।

ਰੌਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅੰਨ੍ਹੇਪਨ ’ਚ ਜੀਵਨ ਬਹੁਤ ਸੌਖਾ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜੁਬਾਨ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ। ਹੱਸਦੇ ਤੇ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਂਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੁੱਖ ਦਿੰਦੇ। ਅੰਨ੍ਹੇਪਨ ’ਚ ਉਹ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੋਹਣਾ-ਸੋਹਣਾ ਦੇਖਦਾ ਸੀ।

ਥੈਰੇਪੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਲਿਖਣ-ਪੜ੍ਹਨ ਦੀਆਂ ਕਲਾਸਾਂ ਵੀ ਲੈਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੇ ਬੜੀ ਛੇਤੀ ਲਿਖਣ ’ਚ ਰਵਾਨੀ ਆ ਗਈ।

ਜਦ ਉਹ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਕੁਝ ਸੰਭਲਿਆ ਤਾਂ ਨਾਵਲ ਦਾ ਖਰੜਾ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਠਾਣੀ।

ਲਿਖਣ ਬੈਠਾ ਤਾਂ ਕੁਝ ਲਿਖ ਹੀ ਨਾ ਸਕਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਉਸਦੀ ਸੋਚ-ਉਡਾਰੀ ਦੇ ਬੂਹੇ ਬੰਦ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣ। ਉਸਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਦੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਜਿੰਦਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਸੋਚ ’ਤੇ ਬਸ ਇਕ ਬੰਨ੍ਹ ਜਿਹਾ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ।

ਚਿਹਰੇ ’ਤੇ ਲੱਗੀਆਂ ਦੋ ਰੌਸ਼ਨ ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਦਿਲ ਤੇ ਰੂਹ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਹ ਲਈਆਂ ਸਨ। ਜਿੰਦਾ ਰਹਿਣ ਦਾ ਮਕਸਦ ਤਾਂ ਲਿਖਣਾ ਹੀ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਜੀਵਨ ਉਦੇਸ਼-ਹੀਣ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਦੋ ਮੋਤੀਆਂ ਬਦਲੇ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਦਾ ਸੌਦਾ ਮਹਿੰਗਾ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ।

ਉਹ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਇਆ। ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ’ਚ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ। ਬਾਹਰ ਕੁਝ ਬੱਚੇ ਬੰਟੇ ਖੇਡ ਰਹੇ ਸਨ। ਰੌਸ਼ਨ ਰੀਝ ਭਰੀਆਂ ਨਿਗਾਹਾਂ ਨਾਲ ਬੰਟੇ ਦੇਖਣ ਲੱਗਾ-‘ਜਦ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਬੰਟੇ ਬਾਹਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਸਨ,

ਮੇਰੇ ਮਨ ਤੇ ਦਿਮਾਗ਼ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਮੇਰੇ ਕਾਬੂ 'ਚ ਸੀ। ਹੁਣ ਅੰਦਰਲੀ ਦੁਨੀਆ ਬੰਟਿਆ ਵਾਂਗ ਮੇਰੀਆਂ ਉਂਗਲੀਆਂ 'ਚੋਂ ਖਿਸਕ ਗਈ ਐ। ਉਂਗਲੀਆਂ 'ਚ ਬੰਟੇ ਫਸਾ ਕੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਲਾਉਣ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਬੰਟੇ 'ਤੇ ਲੱਗਣ ਦਾ ਅਮਲ ਉਸਨੂੰ ਅਨੰਦ ਦੇਣ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਦੂਸਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਬੰਟੇ ਖੇਡਣ ਲੱਗਾ। ਖੇਡ ਮੁੱਕਣ ਤੱਕ ਰੌਸ਼ਨ ਦੇ ਬੰਟੇ ਜਿੱਤ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਦੋਵੇਂ ਬੰਟੇ ਇੰਝ ਲੱਗ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਡੇਲੇ ਹੋਣ। ਬੰਟੇ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਸੂਰਜ ਵਿਚਕਾਰ ਰੱਖ ਕੇ ਦੇਖੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਚਾਨਣ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦੇਣ ਲੱਗਾ। ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਬੰਟੇ ਲੈ ਕੇ ਘੁੰਮਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਤੇ ਬੰਟੇ ਉਂਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ਘੁਮਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ।

ਇਕ ਦਿਨ ਇੰਝ ਹੀ ਘੁੰਮਦਾ-ਘੁਮਾਉਂਦਾ ਸਿਨੇਮਾਘਰ ਲਾਗਿਓਂ ਦੀ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ, ਪੁਰਾਣੇ ਸਿਨੇਮਾਘਰ ਦੀਆਂ ਬਾਰੀਆਂ ਤੇ ਬੂਹੇ ਮੁਰੰਮਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਚਲਦੀ ਫ਼ਿਲਮ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸਾਫ਼ ਸੁਣ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਿਨੇਮਾਘਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਇਕ ਅੰਨ੍ਹਾ ਫ਼ਕੀਰ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਕੱਦ ਬਰਾਬਰ ਡੰਡਾ ਫੜੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਉਪਰਲੇ ਸਿਰੇ 'ਤੇ ਘੁੰਗਰੂ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਜਦ ਉਸਨੂੰ ਫ਼ਿਲਮ ਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਤਾਂ ਘੁੰਗਰੂ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਛਣਕਾਉਂਦਾ। ਲਗਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਫ਼ਿਲਮ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਅਨੰਦ ਦੇ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। ਦੂਸਰੇ ਹੱਥ ਦੀ ਤਲੀ ਕਾਸਾ ਬਣੀ, ਖੈਰ ਪੈਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।

ਰੌਸ਼ਨ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਬੰਟੇ ਉਸਦੀ ਕਾਸਾ-ਨੁਮਾ ਤਲੀ 'ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ।

ਅੰਨ੍ਹੇ ਫ਼ਕੀਰ ਨੇ ਬੰਟੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੇ ਤੇ ਉਂਗਲਾਂ 'ਚ ਘੁਮਾਉਣ ਲੱਗਾ।

ਰੌਸ਼ਨ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਬਲੌਰੀ ਡੇਲਿਆਂ 'ਚੋਂ ਕੁਝ ਦਿਸਦੈ?”

ਫ਼ਕੀਰ ਬੋਲਿਆ, “ਹਾਂ! ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਫ਼ਿਲਮ।”

“ਤਾਂ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾ।”

ਫ਼ਕੀਰ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਉਣ ਲੱਗਾ, “ਆਖ਼ਿਰੀ ਸੱਚ ਤਾਂ ਚਾਨਣ ਹੈ। ਚਾਨਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਹੋਂਦ ਨਈਂ। ਕਾਗ਼ਜ਼ ਦੀ ਬੇੜੀ ਐ। ਉਹਦਾ ਮਲਾਹ ਕਬੂਤਰ। ਜਹਾਨ ਤਾਂ ਫ਼ਨਾਹ ਦੀ ਝੋਕ ਐ। ਇਹ ਜੱਗ ਨੇ ਫ਼ਨਾਹ ਹੋਣੈ। ਫ਼ਨਾਹ ਤੇ ਨਿਰਵਾਣ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ 'ਚ ਨਿਕਲ। ਲੱਭ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ। ਗਿਆਨ ਦਾ ਰਾਹ ਭਾਲ।”

ਰੌਸ਼ਨ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਜ਼ੋਸ਼ 'ਚ ਬੋਲਿਆ, “ਬਸ! ਮੈਨੂੰ ਮਿਲ ਗਿਐ। ਮੇਰਾ

ਗਵਾਚਾ ਹੋਇਆ ਬਾ-ਕਮਾਲ ਦੋਸਤ। ਆਪਾਂ ਨਾਂ ਬਦਲ ਲੈਂਦੇ ਆਂ। ਤੂੰ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਏਂਗਾ ਤੇ ਮੈਂ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖਾਂਗਾ। ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੇਰਾ ਨਾਂ ਰੋਸ਼ਨ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਕਮਾਲ...।”

1. ਉਰਦੂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸ਼ਾਇਰ
2. ਹਜ਼ਰਤ ਮੂਸਾ ਦੀ ਲਾਠੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਫਰਹੋਨ ਦੇ ਬਣਾਏ ਸੱਪ ਅਜਗਰ ਬਣ ਕੇ ਖਾ ਲਏ ਸਨ ਤੇ ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਜਦੋਂ ਹਜ਼ਰਤ ਮੂਸਾ ਨੇ ਲਾਠੀ ਦਰਿਆ 'ਚ ਮਾਰੀ ਸੀ ਤਾਂ ਲੰਘਣ ਲਈ ਰਾਹ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ।

ਰੱਬ ਦੀ ਵਹੁਟੀ

ਜ਼ੀਨਤ, ਲੰਬਾ ਘੁੰਡ ਕੱਢੀ, ਦੁਲਹਨ ਬਣੀ, ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਏਸ ਉਡੀਕ 'ਚ ਬੈਠੀ ਸੀ ਕਿ ਹਸ਼ਮਤ ਖ਼ਾਨ ਆ ਕੇ ਉਸਦਾ ਘੁੰਡ ਚੁੱਕੇਗਾ।

ਅੱਜ ਤੋਂ ਦੋ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਏਸੇ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ੀਨਤ ਦੁਲਹਨ ਬਣੀ ਬੈਠੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਹਸ਼ਮਤ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਹਾਕਿਮ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਜ਼ੀਨਤ ਦਾ ਘੁੰਡ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਹਾਕਿਮ ਖ਼ਾਨ ਦੀ ਮੌਤ ਮਗਰੋਂ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਸੀ। ਜੇ ਜ਼ੀਨਤ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਰਦ ਦੇ ਨਾਂ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਹਾਕਿਮ ਖ਼ਾਨ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਸੋਲਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚਲਾ ਜਾਣਾ ਸੀ ਤੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਨੂੰ ਇਹ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਖ਼ਾਨਾਂ ਦੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ 'ਚ ਹਰ ਮਰਦ ਅੰਬਰ ਵਾਂਗ ਉੱਚਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਮੂੰਹ ਚੁੱਕੀ ਦੇਖਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਕਿ ਕਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਰਹਿਮਤ ਦਾ ਮੀਂਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖੜੇ 'ਤੇ ਬਰਸਾਏਗਾ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਉਸਦੀ ਮਰਦਾਨਗੀ, ਸੁੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਖੁੱਕ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ! ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਨੇਅਮਤ ਸਮਝ ਕੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ।

ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਮੁਤਾਬਕ ਅੰਤਿਮ ਰਸਮਾਂ ਮੁੱਕਣ 'ਤੇ ਉਸਦਾ ਨਿਕਾਹ ਹਸ਼ਮਤ ਖ਼ਾਨ ਨਾਲ ਹੋ ਗਿਆ।

ਜ਼ੀਨਤ ਸੋਚਣ ਲੱਗੀ, 'ਉਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦੇ ਮਰਦ ਦਾ ਹੱਥ ਅੱਜ ਰਾਤ ਉਸਦੇ ਨਿਰਵਸਤਰ ਤਨ ਨੂੰ ਛੂਹੇਗਾ!'

ਇਸ ਖ਼ਿਆਲ ਨਾਲ ਉਸਦੀਆਂ ਛਾਤੀਆਂ 'ਚ ਤਣਾਅ ਆ ਗਿਆ। ਲਾਲ ਕਮੀਜ਼ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਪਾਈ ਅੰਗੀ ਪਾਟੀ ਤਾਂ ਨਾ ਪਰ ਭਿੱਜ ਜ਼ਰੂਰ ਗਈ। ਭਿੱਜੀ ਹੋਈ ਅੰਗੀ ਕਾਮ-ਚੇਸ਼ਟਾ ਦੀ ਰਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਨਿਗਾਹ ਪਲੰਘ ਕੋਲ ਪਏ ਪੰਝੂੜੇ 'ਚ ਸੁੱਤੇ ਹੋਏ ਡੇਢ ਸਾਲ ਦੇ ਬੱਚੇ 'ਤੇ ਪਈ। ਉਸਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ-ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਜ਼ੀਨਤ ਦੀ ਛਾਤੀ ਦਾ ਦੁੱਧ ਚੁੰਘ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

ਜ਼ੀਨਤ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਟਨ-ਟਨ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆਉਣ ਲੱਗੀਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਤਾਰਕੋਲ ਤੋਂ ਨਿੱਖੜੀ ਬੱਜਰੀ ਦੀਆਂ ਬੱਟੀਆਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲੱਗੇ ਖੰਭੇ 'ਤੇ ਚੋਟਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

ਜ਼ੀਨਤ ਸਮਝ ਗਈ, 'ਇਹ ਟਕੋਰਾਂ ਪਲੰਘ ਕੋਲ ਪੰਝੂੜੇ 'ਚ ਪਿਆ ਮੇਰਾ ਬੇਟਾ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਮੇਰੇ ਮਰਹੂਮ ਪਤੀ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ, ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ ਮੇਰਾ

ਪਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਬੇਟਾ ਵੀ ਸਮਝਦੀ ਰਹੀ ਹਾਂ? ਔਰਤ ਦਾ ਕੀ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਮੂੰਹ ਤਾਂ ਅੰਬਰ ਵੱਲ ਹੀ ਉੱਠਦਾ ਹੈ। ਅੰਬਰ ਜਿਹੜਾ ਮਰਦ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮਰਦ ਉਹਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਵੜਦਾ ਹੈ।’

ਸਵੇਰੇ ਸੂਰਜ ਜਦੋਂ ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਜੋਸ਼ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਨਿਰਵਸਤਰ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਚੰਦ-ਤਾਰੇ ਸ਼ਰਮ ਦੇ ਮਾਰੇ ਪਰਦਾ ਖਿੱਚ ਕੇ ਲੁਕ ਗਏ। ਨਾ ਤਾਂ ਹਸ਼ਮਤ ਖ਼ਾਨ ਆਇਆ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸਨੇ ਜ਼ੀਨਤ ਦਾ ਘੁੰਡ ਚੁੱਕਿਆ। ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ, ਹਸ਼ਮਤ ਖ਼ਾਨ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਛੱਡ-ਛਡਾਅ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਵਕਤ ਦਰਜ਼ੀ ਦੇ ਗ਼ਜ਼ ਵਾਂਗੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਲੱਠਾ ਲਪੇਟਦਾ ਹੋਇਆ, ਬੀਤਦਾ ਗਿਆ। ਜਦ ਲੱਠਾ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਹਾਤਿਮ ਖ਼ਾਨ ਛੇ ਹੱਥ ਲੰਮਾ, ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਵਾਂਗੂੰ ਜਵਾਨ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਐਨ ਉਸ ਵਾਂਗ ਹੱਥ ਮਾਰ ਕੇ ਤੁਰਦਾ, ਉਹੀ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਦਾ ਢੰਗ, ਤੁਖ਼ਮ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਬੱਚਾ ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ ਨਾਲ ਕਿੰਨੀ ਸਮਾਨਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ! ਹਾਤਿਮ ਖ਼ਾਨ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਮੁਰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਟਿਕਾ ਕੇ ਦੇਖਦਾ ਸੀ।

ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਉਸਦੇ ਬਾਪ ਸਨ। ਇਕ ਬਾਪ ਦੁਨੀਆ ਛੱਡ ਗਿਆ, ਦੂਸਰਾ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ! ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਸਤਾਉਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਸੜਕੇ-ਸੜਕ ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ। ਤਾਰਕੋਲ ਨਾਲੋਂ ਨਿੱਖੜੀ ਬੱਜਰੀ ਦੀਆਂ ਬੱਟੀਆਂ ਚੁੱਕਦਾ ਤੇ ਖੰਭੇ ’ਤੇ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ। ਟਨ-ਟਨ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ।

ਰੋਸ਼ਨ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਕਿਸਮਤ ਦਾ ਤਾਰਾ ਓਹਾਇਓ ਸਟੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਫ਼ਾਈਨੈਂਸ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ’ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਟੁੱਟਿਆ।

ਮਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਗੀ ਤਾਂ ਗਲੇਫੂ ਭਰ ਕੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ, “ਮੈਂ ਕੌਣ ਹੁੰਨੀਂ ਆਂ ਤੈਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਾਲੀ? ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਮਰਦ ਆਏ। ਇਕ ਤਾਂ ਮਾਸ ਦਾ ਜੀਂਦਾ ਜਾਗਦਾ ਟੁਕੜਾ ਫੜਾ ਕੇ ਆਪ ਤਾਰਿਆਂ ’ਚ ਗਵਾਚ ਗਿਆ। ਦੂਜਾ, ਇਹ ਟੁਕੜਾ ਪਾਲਣ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਭੱਜ ਗਿਆ। ਤੀਜਾ, ਜਦੋਂ ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ, ਆਪਣੀ ਰੱਬ ਦੇ ਪਾਇਦਾਨ ’ਤੇ ਪੈਰ ਟਿਕਾਅ ਕੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਲਗਾਮ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਖਿੱਚਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।”

ਹਾਤਿਮ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾ ਲਈ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਮਾਂ ਏਸ ਮਾਸ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ’ਚ ਰੂਹ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਈ ਐ। ਮੈਂ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾ ਰਿਹਾਂ, ਦਿਲ ਤੋਂ ਨਹੀਂ। ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੂਰੀ ਕਰ ਕੇ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਈ ਆਉਂਗਾ।”

ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿਲ ਨਾਲ਼ ਲਾ ਕੇ ਹਾਤਿਮ ਖ਼ਾਨ ਦਿਲ ਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗਾ। ਦਿਲ ਨੇ ਜਦੋਂ ਹਾਰਮੋਨਜ਼ ਦੀਆਂ ਐਨਕਾਂ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਬਦਲੇ ਤਾਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੇ ਕਾਊਂਟਰ 'ਤੇ ਬੈਠੀ ਕਾਰਮਨ, ਥ੍ਰੀ ਡੀ ਫ਼ਿਲਮ ਵਾਂਗੂੰ ਹੀਰੋ ਵਾਂਗ ਸਾਫ਼, ਏਨੀ ਨੇੜੇ ਦਿਸਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਹਾਤਿਮ ਖ਼ਾਨ ਦਾ ਦਿਲ ਉਸਨੂੰ ਕਲੇਜ਼ੇ ਨਾਲ਼ ਲਾਉਣ ਲਈ ਮਚਲ ਉੱਠਿਆ। ਏਨੀ ਸੋਹਣੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਲਗਦਾ ਜਿਵੇਂ ਮੌਮ ਦੇ ਅਜਾਇਬ ਘਰ 'ਚ ਮਰਲਿਨ ਮੁਨਰੋ ਦਾ ਮੌਮੀ ਬੁੱਤ, ਜਿਹੜਾ ਹਵਾ ਦੇ ਬੁੱਲੇ ਨਾਲ਼ ਉੱਡਦੇ ਆਪਣੇ ਲਿਬਾਸ 'ਚ, ਆਪਣੇ ਲੱਕ ਹੇਠਲਾ ਹਿੱਸਾ ਛੁਪਾਉਣ ਜਾਂ ਦਿਖਾਉਣ ਦਾ ਅਸਫਲ ਯਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਮਰਲਿਨ ਮੁਨਰੋ ਵਾਂਗ ਗੱਲੂ 'ਤੇ ਤਿਣ। ਉਸਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ਾ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਰਦੂ ਦਾ ਘਸਿਆ-ਪਿਟਿਆ ਸ਼ਿਅਰ ਫੁਰਿਆ:

ਦੌਲਤੇ-ਹੁਸਨ ਪੇ ਦਰਬਾਨ ਬਿਠਾ ਰੱਖਾ ਹੈ...

ਹਾਤਿਮ ਨੇ ਸ਼ਿਅਰ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰ ਕੇ ਰੱਟਾ ਲਾ ਲਿਆ।

ਹਰ ਰੋਜ਼ ਕਿਤਾਬ ਲੈਣ ਜਾਂ ਦੇਣ ਬਹਾਨੇ ਉਸ ਨਾਲ਼ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕਾਰਮਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹਸਾਇਆ, “ਅੱਜ ਮੈਂ ਮਰਸਡੀਜ਼ ਗੱਡੀ ਦਾ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦੇਖਿਆ। ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਵਿਚ ਮਰਲਿਨ ਮੁਨਰੋ ਦਾ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ‘ਕਲੋਜ਼ ਅਪ ਪੋਟਰੇਟ’ ਸੀ। ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਤਿਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਮਰਸਡੀਜ਼ ਦਾ ਤਾਰੇ ਵਾਲ਼ਾ ਲੋਗੋ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ‘ਗਲੈਮਰ’।”

ਕਾਰਮਨ ਹੱਸਦੀ-ਹੱਸਦੀ ਬੇਹਾਲ ਹੋ ਗਈ।

ਹਾਤਿਮ ਨੇ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਖਾਣੇ 'ਤੇ ਬੁਲਾਇਆ ਤਾਂ ਕਾਰਮਨ ਝੱਟ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਈ। ਹਾਤਿਮ ਨੇ ਤਿਣ ਵਾਲ਼ੇ ਸ਼ਿਅਰ ਦਾ ਏਨਾ ਘਟੀਆ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਤਾਂ ਨਾ ਆਇਆ ਪਰ ਉਹ ਹੱਸੀ ਬਹੁਤ।

ਦੋਵੇਂ ਜਵਾਨ ਵੀ ਸਨ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਵੀ। ਕੁਦਰਤੀ ਖਿੱਚ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਦੂਰੀਆਂ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਪਹਿਲੀ ਖ਼ਾਸ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵੇਲ਼ੇ ਕਾਰਮਨ, ਮਰਲਿਨ ਮੁਨਰੋ ਵਰਗੀ ਸਫ਼ੈਦ ਫ਼ਰਾਕ ਪਾ ਕੇ ਹਾਤਿਮ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਗਈ ਤੇ ਹਾਤਿਮ ਨੂੰ ਕਾਰਮਨ ਦੀ ਚਿੱਟੀ ਫ਼ਰਾਕ ਉਡਾਉਣ ਲਈ ਹਵਾ ਦੇ ਬੁੱਲੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾ ਪਈ। ਦੋਵੇਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੁਲ-ਮਿਲ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਬਿਨਾ ਪਲ ਨਾ ਬੀਤਦਾ।

ਕਾਰਮਨ ਹਾਤਿਮ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ, “ਮੈਨੂੰ ਲਗਦੈ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਚਿਰਾਂ ਦੀ ਜਾਣਦੀ ਹਾਂ। ਤੇਰੀ ਸ਼ਕਲ ਜਾਣੀ-ਪਛਾਣੀ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਉੱਠਣ-ਬੈਠਣ ਦੇ ਤੌਰ-ਤਰੀਕਿਆਂ

ਤੋਂ ਲੱਗਦੈ, ਜਿਵੇਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਵਾਕਫ਼ ਹੋਵਾਂ।”

ਕਾਰਮਨ ਵੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ 'ਚ ਪੜ੍ਹਦੀ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਉਹ ਇਹੀ ਦੱਸਦੀ, “ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਕੱਟੜ ਧਾਰਮਿਕ ਹੈ। ਐਤਵਾਰ ਚਰਚ ਜਾਣ ਦਾ ਨਾਗਾ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੀ।”

ਹਾਤਿਮ ਧਰਮ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ‘ਢਿੱਲਾ’ ਹੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕਦੇ ਮਸੀਤ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਜੁੱਮੇ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਤਾਂ ਕੀ, ਈਦ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਵੀ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਹੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ।

ਪਰ ਹਾਤਿਮ ਤੇ ਕਾਰਮਨ ਦਾ ਪੱਕਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਮੁਹੱਬਤ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ‘ਧਰਮ’ ਹੈ।

ਦੋਵੇਂ ਮੁਹੱਬਤ ਦੀ ਉਸ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ, ਜਿੱਥੋਂ ਵਾਪਸੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ।

ਕਾਰਮਨ ਅਕਸਰ ਘਰੋਂ ਗਾਇਬ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਈ।

ਦੋਵੇਂ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਵਾਂਗ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ।

ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ।

ਕਾਰਮਨ ਦੀ ਮਾਂ ਸਮਝ ਗਈ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਜੇ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦੀ ਐਂ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਘਰ ਲੈ ਆ। ਮੈਂ ਤੇ ਤੇਰਾ ਪਿਤਾ ਤੈਨੂੰ ਸ਼ਾਨੋ-ਸ਼ੌਕਤ ਨਾਲ਼ ਵਿਦਾ ਕਰਾਂਗੇ।”

ਕਾਰਮਨ ਨੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਹਾਤਿਮ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ। ਸੁਪਨੇ ਪੂਰੇ ਹੁੰਦੇ ਦਿਸੇ। ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਆਖ਼ਰੀ ਸਾਲ ਉਸਨੂੰ ਕਈ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਆਈ।

ਸ਼ਨਿਚਰਵਾਰ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕਾਰਮਨ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਖਾਣੇ ਦੀ ਦਾਅਵਤ ਰੱਖੀ।

ਹਾਤਿਮ ਵੀ ਮਰਦਾਨਾ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਸੀ।

ਜੇ ਕਾਰਮਨ ਮਰਲਿਨ ਮੁਨਰੋ ਵਾਂਗ ਚੰਚਲ ਸੀ ਤਾਂ ਹਾਤਿਮ ਦੇ ਵਾਲ਼ ਵੀ ਫ਼ਲਾਈਨ¹ ਵਾਂਗ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਕੁੰਡਲ ਬਣਾਉਂਦੇ ਸਨ।

ਹਾਤਿਮ ਸਹੀ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਕਾਰਮਨ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਕਾਰਮਨ ਦੀ ਮਾਂ ਤੇ ਹਾਤਿਮ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠੇ, ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਕਾਰਮਨ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਦੇਰ ਰਾਤ ਤੱਕ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਉਸਨੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, “ਮੈਂ ਖਾਣੇ ਦੀ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਹੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਾਂਗਾ।”

ਸਾਰੇ ਖਾਣੇ ਦੀ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ। ਖਾਣਾ ਅਜੇ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਸਜਿਆ ਹੀ

ਸੀ ਕਿ ਕਾਰਮਨ ਦਾ ਪਿਤਾ ਕਮਰੇ 'ਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਹਾਤਿਮ ਨੇ ਕਾਰਮਨ ਦੇ ਪਿਉ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ, ਉਸਨੂੰ ਪਛਾਣਨ 'ਚ ਭੋਰਾ ਚਿਰ ਨਾ ਲੱਗਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਓਸੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਬਚਪਨ 'ਚ ਡਰਾਇੰਗ ਰੂਮ ਦੇ ਕਾਰਨਸ 'ਤੇ ਦੇਖਦਾ-ਦੇਖਦਾ ਜਵਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਹਾਤਿਮ ਖਾਨ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਲੱਗ ਗਈ। ਕਾਰਮਨ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪਰੀਚੈ ਦਿੱਤਾ, “ਹਸ਼ਮਤ ਖਾਨ ਨਾਂ ਏ ਮੇਰਾ।”

ਹਾਤਿਮ ਦੀ ਜਿਵੇਂ ਸੰਘੀ ਨੱਪੀ ਗਈ। ਰੰਗ ਬੱਗਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੀਭ ਸੁੱਕ ਗਈ। ਮਾਂ-ਬੇਟੀ ਨੇ ਸਮਝਿਆ, ਲੜਕਾ ਸ਼ਰਮੀਲਾ ਹੈ। ਚੰਗੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਲੜਕੇ ਏਦਾਂ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਇੰਝ ਹੀ ਰਤਾ ਕੁ ਘਬਰਾ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਤੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ।

ਖਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਹਾਤਿਮ ਖਾਨ ਤੇ ਹਸ਼ਮਤ ਖਾਨ ਨੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਚਮਚਾ ਚੁੱਕਿਆ। ਕਾਰਮਨ ਇਕਦਮ ਚਹਿਕ ਪਈ, “ਮੈਂ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਨਾ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਜਾਣਦੀ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਪਾ ਦੀਹਦੇ ਸਨ। ਹਰ ਲੜਕੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣਾ ਪਿਤਾ ਤਲਾਸ਼ਦੀ ਹੈ।”

ਕਾਰਮਨ ਦੀ ਮਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਧਾਰਮਿਕ ਔਰਤ ਸੀ, ਇਕਦਮ ਬੋਲ ਪਈ, “ਸਾਡਾ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਰੂਹਾਨੀ ਪਿਤਾ ਤਾਂ ਲਾਰਡ ਕਰਾਈਸਟ ਹੀ ਹੈ।”

ਹਾਤਿਮ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਵਕਤ ਕਿਸ ਮੌੜ 'ਤੇ ਲੈ ਆਵੇਗਾ? ਕਾਰਮਨ ਉਸਦੀ ਭੈਣ ਸੀ!

ਹਾਤਿਮ ਖਾਣੇ ਦੀ ਮੇਜ਼ ਤੋਂ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗ ਕੇ ਉੱਠ ਪਿਆ। ਬਹਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਤਬੀਅਤ ਅਚਾਨਕ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਕਾਰਮਨ ਨੇ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, “ਮੈਨੂੰ ਇਕੱਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਜਾਣ ਦਿਓ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਓ।”

ਜਿਉਂ ਹੀ ਹਾਤਿਮ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲਿਆ, ਉਸਦੀ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਏਨੀ ਵਧ ਗਈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਤਮ-ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਤਰੀਕਾ ਲੱਭਣ ਲੱਗਾ। ਗੁਨਾਹ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਨਾਲ ਜਿਉਂਦਾ ਰਹਿਣਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ। ਉਹ ਗੁਨਾਹ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਗੁਨਾਹ ਤਾਂ ਅਣਜਾਣੇ 'ਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਕੱਫ਼ਾਰਾ² ਕੀ ਹੈ? ਹਾਤਿਮ ਨੂੰ ਜਾਪਿਆ ਕਿ ਕੱਫ਼ਾਰਾ ਅਦਾ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਉਸਦੇ ਬੇਚੈਨ ਅਹਿਸਾਸ ਨੂੰ ਚੈਨ ਆ ਜਾਏਗੀ ਤੇ ਉਹ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਮਰ ਸਕੇਗਾ।

ਬਹੁਤ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਮੌਲਵੀ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰ ਲਵੇ। ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਖਿਆਲ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਅਨਪੜ੍ਹ ਮੌਲਵੀ ਦੇ ਗਲਤ ਮਸ਼ਵਰੇ ਨਾਲ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਗੁਨਾਹ ਦੀ ਦਲਦਲ ਵਿਚ ਨਾ ਫਸ ਜਾਵੇ।

ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਇਸਲਾਮੀਅਤ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁਖੀ ਕੋਲ ਗਿਆ। ਮੁੱਦਾ ਦੱਸਿਆ, “ਮੇਰਾ ਪਿਉ ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦਾ ਨਿਕਾਹ ਪਿਉ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੀ ਮੇਰੇ ਪਿਉ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਦੀ ਦੂਜੀ ਸ਼ਾਦੀ 'ਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਔਲਾਦ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ?”

ਇਸਲਾਮੀ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ ਬੜੇ ਤਹੱਮਲ ਨਾਲ ਸਮਝਾਇਆ, “ਨਾ ਤਾਂ ਲੜਕੀ ਦਾ ਪਿਉ ਤੇਰਾ ਸਕਾ ਪਿਉ ਐ ਤੇ ਨਾ ਈਂ ਲੜਕੀ ਦੀ ਮਾਂ ਤੇਰੀ ਸਕੀ ਮਾਂ ਹੈ। ਇਸਲਾਮ ਜਿੰਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਹਿ ਕੇ ਜੀਵਨ ਜਿਊਣ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ ਐ। ਤੁਹਾਡੀ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਜਾਇਜ਼ ਐ।’

ਹਾਤਿਮ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਜਿਵੇਂ ਪਹਾੜ ਜਿੰਨਾ ਜਾਨਲੇਵਾ ਬੋਝ ਲੱਥ ਗਿਆ।

ਇਸਲਾਮੀ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਫਤਵੇ ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨਕਲ ਲੈ ਕੇ ਬੜੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਉਹ ਕਾਰਮਨ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਕਾਰਮਨ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਇਸ ਸੰਗੀਨ ਮਜ਼ਾਕ 'ਤੇ ਯਕੀਨ ਹੀ ਨਾ ਆਇਆ। ਜਦ ਉਸਨੇ ਧਰਮ ਦਾ ਆਗਿਆ-ਪੱਤਰ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਦਿਲ ਧਰਮ ਦੇ ਆਗਿਆ-ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਤੇ ਹਾਤਿਮ ਵਿਚ ਤੁਲਨਾ ਕਰਨ ਲੱਗੀ।

ਉਸਦਾ ਬਾਪ ਹਾਤਿਮ ਦਾ ਮਤਰੇਆ ਪਿਉ ਸੀ ਤੇ ਹਾਤਿਮ ਉਸਦਾ ਮਤਰੇਆ ਭਰਾ। ਧਰਮ ਦਾ ਆਗਿਆ-ਪੱਤਰ ਤਾਂ ਠੀਕ, ਕੀ ਉਸਦਾ ਦਿਲ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ? ਕੀ ਹਾਤਿਮ ਦੀ ਮਾਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਭਰਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣਾ ਬੇਟਾ ਵੀ ਸਮਝਦੀ ਹੋਵੇ, ਪਤੀ ਕਬੂਲ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ? ਚਾਹੇ ਧਰਮ, ਸਮਾਜ, ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਹਰ ਕੋਈ ਆਗਿਆ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ! ਉਹ ਇਕ ਅਜੀਬ ਦੁਬਿਧਾ ਵਿਚ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਰੂਹ ਹਾਤਿਮ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਸੀ ਪਰ ਸਰੀਰ ਹਾਤਿਮ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਹੋਣ ਦਾ ਸੋਚ ਕੇ ਥਰ-ਥਰ ਕੰਬਣ ਲੱਗਦਾ।

ਉਹ ਹਾਤਿਮ ਨੂੰ ਦੇਖਦੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ-ਆਪ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਨਾ ਪਾ ਸਕਦੀ। ਕਾਰਮਨ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਛੱਡ ਦੇਵੇਗੀ।

ਉਹ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਚਲੀ ਗਈ।

ਹਾਤਿਮ ਲੱਭਦਾ ਰਿਹਾ।

ਉਸਨੇ ਹਰ ਸੰਭਵ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਭਾਲ ਕੀਤੀ। ਕੰਪਿਊਟਰੀ-ਯੁੱਗ ਦੇ ਤਰੱਕੀ-ਯਾਫ਼ਤਾ ਸਮਿਆਂ 'ਚ 'ਸੋਸ਼ਲ ਨੈੱਟ-ਵਰਕ' ਦੀ ਹਰ ਵੈੱਬਸਾਈਟ 'ਤੇ ਲੱਭਿਆ। ਹਾਤਿਮ ਕਾਰਮਨ ਨੂੰ ਦਿਲ-ਜਾਨ ਨਾਲ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਹਾਲਤ ਪਾਗਲਾਂ ਵਰਗੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਕਾਰਮਨ ਹੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਸੀ।

ਕਾਰਮਨ ਨੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਹਾਤਿਮ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖ ਸਕੇ ਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਉਸਨੇ ਚਰਚ ਜਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਆਖ਼ਿਰ ਕਾਰਮਨ ਨੇ ਹਾਤਿਮ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਕਰ ਹੀ ਲਿਆ।

ਇਕ ਦਿਨ ਕਾਰਮਨ ਨੇ ਹਾਤਿਮ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕੀਤਾ, “ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਸੈਂਟ ਜੌਹਨ ਕੈਥੀਡਰਲ ਵਾਲੀ ਗਲੀ ਵਿਚ ਦੁਲਹਨ ਬਣੀ ਮਿਲਾਂਗੀ।”

ਹਾਤਿਮ ਖੁਸ਼ੀ 'ਚ ਪਾਗਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਪਿਆਰ ਸੱਚਾ ਸੀ। ਸੱਚਾ ਪਿਆਰ ਹੀ ਰੱਬ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਉਡੀਕ ਦੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਬੀਤ ਨਹੀਂ ਸਨ ਰਹੀਆਂ।

ਠੀਕ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਉਹ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਸਿਰਨਾਵੇਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਾ।

ਸਾਹਮਣੇ ਕਾਰਮਨ ਨੰਨ ਦੇ ਬਾਣੇ 'ਚ ਖੁਦਾਵੰਦ ਮਸੀਹ ਦੀ ਦੁਲਹਨ ਬਣੀ ਖੜੀ ਸੀ...!

•••

1. 1940ਵਿਆਂ ਦਾ ਹਾਲੀਵੁੱਡ ਦਾ ਪ੍ਰਿੰਸਿਪ ਐਕਟਰ

2. ਗੁਨਾਹ ਮਿਟਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਦਾਨ

ਗਲੇ 'ਚ ਗੰਢ, ਕੰਨ ਵਿਚ ਤੇਲ

ਆਖਦੇ ਨੇ, ਮੈਨਹਾਟਨ ਅਜਿਹਾ ਟਾਪੂ ਐ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਹਰ ਕੋਨੇ ਦਾ ਆਦਮੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਂਦੈ। ਇਹ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਟਾਪੂ ਪੁਲਾਂ ਤੇ ਸੁਰੰਗਾਂ ਨੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਬਾਕੀ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੋਇਐ।

ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਟਾਪੂ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਪੀਲੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਏਦਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਕੀੜੀਆਂ ਆਪਣੇ ਖਾਣ ਦੇ ਬੰਦੋਬਸਤ ਵਿਚ ਇਕ ਥਾਂ ਤੋਂ ਸਾਮਾਨ ਚੁੱਕ ਕੇ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਲਾਹ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ। ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਚਾਹ-ਕੌਫੀ ਦੇ ਕਨੱਸਰੀ-ਨੁਮਾ ਝੱਪੜਿਆਂ 'ਤੇ ਲੱਗੀਆਂ ਲੰਬੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ। ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਨਾਸ਼ਤੇ ਦੇ ਖਾਕੀ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਝਪਟਣ 'ਚ ਇੰਢ ਫੁਰਤੀ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਨੇ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗੱਡੀ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੀ ਐ ਜਾਂ ਰਾਤੀਂ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਨੇ ਖਾਣਾ ਨਹੀਂ ਖਾਧਾ।

ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਲੱਗੀ ਕਤਾਰ ਦਿਸ ਪਏਗੀ। ਟਰੇਨ-ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਟਿਕਟ ਖ਼ਰੀਦਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਕਤਾਰ, ਬੱਸਾਂ 'ਚ ਸਵਾਰ ਹੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਕਤਾਰ, ਸਿਨੇਮਾਂ-ਘਰਾਂ ਤੇ ਬਿਏਟਰ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਕਤਾਰਾਂ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟਾਪੂ 'ਤੇ ਵਿਛੇ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਜਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਤੋਂ ਇੰਢ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਜੁਲਾਹਾ ਖੱਡੀ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਮਨੁੱਖੀ ਧਾਗਿਆਂ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ, ਦੂਜੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ 'ਚ ਜੋੜੀ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ। ਜਦ ਉਹ ਖੱਡੀ 'ਤੇ ਲੱਗਾ ਹੈਂਡਲ ਖੱਲੇ ਨੂੰ ਖਿੱਚਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ 'ਚ ਹਰ ਬੰਦਾ ਕਿਸੇ ਸ਼ਟਲ ਵਾਂਗ 'ਖਟ ਨਲੀ ਖਟ ਤਾਰ' ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਦੌੜਦਾ, ਜੀਵਨ ਦੀ ਚਾਦਰ ਬੁਣਨ ਦੇ ਯਤਨ 'ਚ ਜੁਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਬਸ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਅਜਿਹੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਬਾ-ਕਤਾਰ ਰੋਂਗਦੀਆਂ ਕੀੜੀਆਂ ਵਾਲਾ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਗਲ ਮੱਖੀਆਂ ਦੇ ਝੁੰਡ 'ਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਰੇਲ-ਗੱਡੀ ਦਾ ਬੂਹਾ। ਜਦ ਇਹ ਬੂਹਾ 'ਟੁੰ...ਨ ਥੜਕ' ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਮਾਨਵੀ ਮੱਖੀਆਂ ਦਾ ਝੁੰਡ ਬੂਹੇ 'ਤੇ ਇੰਢ ਝਪਟਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਹਲਵਾਈ ਨੇ ਗੁਲਾਬ ਜਾਮਣ ਸ਼ੀਰੇ 'ਚ ਡੁਬੋਅ ਕੇ ਕੱਢੀ ਹੋਵੇ। ਟਰੇਨ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਵਿਆਹ 'ਚ ਲੋਕ ਮੁਰਗੇ ਦੀ ਲੱਤ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਮਾਸ ਚਰੁੰਡਣ ਮਗਰੋਂ ਹੱਡੀ ਪਰ੍ਹਾਂ ਵਗ੍ਹਾ ਮਾਰਦੇ ਨੇ।

ਉਸ ਦਿਨ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੱਕੇ-ਮੁੱਕੀ 'ਚ ਦੋ ਦੇਸੀ ਇੰਝ ਟਰੇਨ ਦੇ ਬੂਹੇ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਡਿੱਗੇ, ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ, ਸਣੇ ਜੁੱਤੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਠੁੱਡ ਮਾਰਿਆ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਮੋਟਾ ਸੇਠ ਕਿਸੇ ਗਰੀਬ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਬਾਹਰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦਾ ਬੰਦਾ ਸੀ, ਜਿਸਦੇ ਕੰਨਾਂ 'ਚ ਉੱਚਾ ਸੁਣਨ ਵਾਲੀ ਦਕਿਆਨੂਸੀ ਮਸ਼ੀਨ ਸੀ, ਜਿਸਦੀ ਤਾਰ ਉਸਦੀ ਜੈਕਟ ਅੰਦਰ ਕਮੀਜ਼ ਤੇ ਬੁਨੈਣ ਦਰਮਿਆਨ ਪਹਿਨੀ ਕੁੜਤੀ ਦੀ ਸੱਜੀ ਜੇਬ 'ਚ ਰੱਖੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਬੈਟਰੀ ਵਾਲੀ ਡੱਬੀ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹ ਬਜ਼ੁਰਗ ਡਿੱਗਿਆ। ਕੁਝ ਗਜ਼ ਪਰ੍ਹਾਂ ਉਸਦੀ ਦਕਿਆਨੂਸੀ ਮਸ਼ੀਨ ਜਾ ਡਿੱਗੀ। ਉਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਇਕ ਦੇਸੀ ਜਵਾਨ, ਪਿੱਠ ਦੇ ਭਾਰ ਏਦਾਂ ਡਿੱਗਿਆ, ਜਿੰਦਾਂ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਹੈਲੀਕਾਪਟਰ 'ਲੈਂਡ' ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੇ ਮੁੰਡੇ ਵੱਲ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਘੂਰ ਕੇ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ 'ਚ ਇੰਝ ਕਿਹਾ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਵਾਂਗ ਮੁੰਡਾ ਵੀ ਉੱਚਾ ਜਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਨਾ ਸੁਣਦਾ ਹੋਵੇ। ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵੱਲ ਦੋ ਉਂਗਲੀਆਂ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਉਹ ਚੀਕਿਆ, “ਦੂਦਾ ਨਈਂ ... ?”

ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ ‘ਨਾਂਹ’ 'ਚ ਸਿਰ ਮਾਰਿਆ।

ਬੁੱਢਾ ਹੋਰ ਖਿੜ ਗਿਆ, “ਬੜਾ ਢੀਠ ਐਂ !”

ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੇ ਮਸ਼ੀਨ ਸੰਭਾਲੀ। ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਹੱਥ ਅਗਾਂਹ ਕੀਤਾ। ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਮੁੰਡਾ ਉਸ ਨੂੰ ਉਠਾਲਣ ਲਈ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਹੱਥ ਮਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੇ ਰੌਅ ਵਿਚਲੀ ਤਲਸ਼ੀ ਕੁਝ ਘਟ ਗਈ, ‘ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਮ-ਹਯਾ ਤਾਂ ਹੈ ਇਹਦੇ 'ਚ। ਦੇਸੀ ਲਗਦੈ।’

ਉਸਨੇ ਵੀ ਮਿਲਾਉਣ ਲਈ ਹੱਥ ਅੱਗੇ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ। ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਬਜਾਏ ਹੱਥ ਮਿਲਾਉਣ ਦੇ, ਉਸਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜ ਲਈ। ਕਮੀਜ਼ ਦਾ ਕਫ਼ ਲਪੇਟ ਕੇ ਬਾਂਹ ਨੰਗੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਆਪਣੀ ਉਂਗਲੀ ਨਾਲ ਬਾਂਹ 'ਤੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਲਿਖਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ— *ਭੂ ਯੂ ਨੋ ਇੰਗਲਿਸ਼ ?*

ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੇ ਟੁੱਟੀ-ਫੁੱਟੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ 'ਚ ਕਿਹਾ, “ਥੋੜ੍ਹੀ-ਥੋੜ੍ਹੀ। ... ਪਰ ਉਰਦੂ-ਪੰਜਾਬੀ ਆਉਂਦੀ ਐ।”

ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਫਿਰ ਬਾਂਹ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ— *ਮੈਂਨੂੰ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹੀ-ਥੋੜ੍ਹੀ ਉਰਦੂ ਆਉਂਦੀ ਐ।*

ਬਜ਼ੁਰਗ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਾਂਹ ਛੁਡਾ ਕੇ ਗਰਮਜੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾਇਆ

ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਇੰਡੀਆ ਤੋਂ ਆਂ। ਉਰਦੂ-ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖ ਵੀ ਲੈਨਾਂ ਤੇ ਬੋਲ ਵੀ ਲੈਨਾਂ।”

ਜਵਾਨ ਨੇ ਫਿਰ ਉਸਦੀ ਬਾਂਹ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ- ਮੈਂ ਬੰਗਲਾ ਦੇਸ ਤੋਂ ਆਂ।
ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਂਹ 'ਤੇ ਖਾਜ ਕੀਤੀ ਤੇ ਝੁਣਝੁਣੀ ਲਈ। ਉਸਨੂੰ ਕੁਤਕੁਤਾਰੀਆਂ ਨਿਕਲੀਆਂ ਸਨ। ਬੰਗਾਲੀ ਨੇ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਬਾਂਹ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ- ਮੈਂ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਬਜ਼ੁਰਗ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਦੇਖਣ ਲੱਗਾ। ਬੰਗਾਲੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਉਂਗਲਾਂ ਰੱਖੀਆਂ ਤੇ ਹੱਥ ਡੁਗ-ਡੁਗੀ ਬਣਾ ਕੇ ਘੁਮਾਇਆ। ਬਜ਼ੁਰਗ ਬੁੜਬੜਾਇਆ, “ਹਾਏ! ਕਿੰਨਾ ਸੋਹਣਾ ਗੱਭਰੂ ਐ ਪਰ ਵਿਚਾਰਾ ਹੈ ਗੁੰਗਾ।”

ਬੰਗਾਲੀ ਮੁੰਡਾ ਓਸੇ ਜਜ਼ਬੇ ਨਾਲ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਬੁਢਾਪੇ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਸੁਣਨ-ਸ਼ਕਤੀ ਖੋਹ ਲਈ ਐ।

ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ 'ਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਲਈ ਹਮਦਰਦੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ। ਦੋਵੇਂ ਕੁਝ ਪਲ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਦੇਖਦੇ ਰਹੇ। ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੂੰ ਖਿਆਲ ਹੀ ਨਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕੰਨ 'ਚ ਮਸ਼ੀਨ ਲਾਉਣੀ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਬੈਟਰੀ ਦਾ ਬਟਨ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਮਸ਼ੀਨ ਜੇਬ 'ਚ ਪਾ ਲਈ ਤੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ, ‘ਇਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਮਿਲਾਪ ਐ? ਇਹ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਮੈਂ ਸੁਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।’

ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਹੀਣ-ਅਹਿਸਾਸ ਦੇ ਬੂਹੇ ਬੰਦ ਕਰ ਲਏ। ਦੋਵੇਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੋ ਕੇ ਹੱਸਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਹੱਸਦੇ ਹੋਏ ਨੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ‘ਸਲੋ ਮੌਸ਼ਨ’ 'ਚ ਫਿਰ ਡਿੱਗਣ ਦੀ ਨਕਲ ਕੀਤੀ।

ਦੋਵੇਂ ਟਰੇਨ-ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲੇ। ਡਾਊਨ-ਟਾਊਨ ਦੇ ‘ਫਾਈਨੈਂਸ਼ਲ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ’ ਦੇ ਇਕ ਬਗੀਚੇ 'ਚ ਬੈਠ ਕੇ ‘ਗੱਲੀ ਜੁੱਟ’ ਗਏ। ਜਿਵੇਂ ਦੋਵੇਂ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਭਾਵੁਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣ। ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ-ਆਪਣੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਈ।

ਬਜ਼ੁਰਗ ਦਾ ਨਾਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਉਹ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਦੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਇਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਕਿਸਾਨ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਮਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਨੂੰਹ ਨਾਲ ਇਕ ਬੈਡਰੂਮ ਦੇ ਅਪਾਰਟਮੈਂਟ ਵਿਚ ਬਰੁਕਲਿਨ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।

ਨੂੰਹ-ਬੇਟਾ ਜੋਬ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਇਕੱਲਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਦਿਲ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਜੰਗਲ 'ਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਦਾ। ਉਹ ਆਪਣਾ ਪਿੰਡ ਯਾਦ ਕਰਦਾ। ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਪੈਲੀਆਂ, ਲਹਿ-ਲਹਿ ਕਰਦੇ ਖੇਤ-

ਖਲਿਆਣ ਰੋਣਕੀਲੇ ਲੱਗਦੇ ਸਨ। ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਵੀਰਾਨ ਜੰਗਲ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਦਿਲ-ਪਰਚਾਵੇ ਲਈ ਛੋਟੇ-ਮੋਟੇ ਕੰਮ ਦੀ ਭਾਲ 'ਚ ਉਹ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ।

ਬੰਗਾਲੀ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਨਾਂ ਨਜ਼ਰੁਲ ਇਸਲਾਮ ਸੀ। ਉਹ ਸਿਲਟ ਦੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਸੀ। ਇਸ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ 'ਚ ਸਕੂਲ ਤਾਂ ਸੀ ਪਰ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਅਦਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ 'ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀ ਬੋਲੀ' ਸਿੱਖ ਸਕਦਾ। ਸੁਣ ਤਾਂ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ। ਲਿਖਣ-ਪੜ੍ਹਨ 'ਚ ਬਹੁਤ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਕੰਮ ਲੱਭਣ ਲਈ ਹੀ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ।

ਪੀਲੀ ਟੈਕਸੀ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਨਜ਼ਰੁਲ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਬਹੁਤ ਤਮੰਨਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਵਾਕਫ਼ ਟੈਕਸੀ ਚਲਾ ਕੇ ਵਧੀਆ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਸਟੋਰਾਂ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਪਰ ਗੁੰਗੋਪਨ ਕਾਰਨ ਛੇਤੀ ਹੀ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਵਿਹਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਉਹ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਫਲਾਂ ਦੀ ਰੇੜ੍ਹੀ ਲਾਉਣ ਦਾ ਸੀ ਪਰ ਸਿਟੀ ਦੇ ਹੈਲਥ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਤੇ ਮੈਂਟਲ ਹਾਈਜਿਨ ਤੋਂ ਫਲਾਂ ਦੀ ਰੇੜ੍ਹੀ ਦਾ ਲਾਈਸੈਂਸ ਮਿਲਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਰਾਹ 'ਚ ਨਕਾਰਾ ਜੀਭ ਰੋੜਾ ਬਣ ਰਹੀ ਸੀ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ, “ਜੀਭ 'ਤੇ ਜੋਕਾਂ ਲਵਾ ਲੈ। ਜੀਭ 'ਚ ਜਿਹੜਾ ਭੈੜੇ ਬੋਲਾਂ ਦਾ ਮਾੜਾ ਲਹੂ ਐ, ਜੋਕਾਂ ਚੂਸ ਲੈਣਗੀਆਂ ਤੇ ਤੂੰ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਏਂਗਾ।”

ਨਜ਼ਰੁਲ ਇਸਲਾਮ ਨੇ ਵੀ ਬਾਂਹ 'ਤੇ ਲਿਖ ਕੇ ਮਸ਼ਵਰਾ ਦਿੱਤਾ- ਕੰਨਾਂ ਕੋਲ ਸੋਨੇ ਦੇ ਢੋਲ ਵਜਵਾ। ਕੰਨਾਂ 'ਚ ਜਿਹੜਾ ਕੰਨ-ਖਜੂਰਾ ਵੜਿਆ ਹੋਇਐ, ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਉਗਾ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਸੁਣਨ ਲੱਗ ਪਊਗਾ।

ਦੋਵੇਂ ਪਾਗਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੱਸਦੇ-ਹੱਸਦੇ ਬੇਹਾਲ ਹੋ ਗਏ।

ਨਜ਼ਰੁਲ ਇਸਲਾਮ ਨੇ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ- ਨਾ ਤਾਂ ਏਥੇ ਜੋਕਾਂ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਸਦੇ ਐ, ਨਾ ਹੀ ਸੋਨੇ ਦਾ ਢੋਲ ਘੜਨ ਵਾਲੇ ਸੁਨਿਆਰੇ। ਇੰਝ ਕਰਦੇ ਆਂ ਦੋਵੇਂ ਮਿਲ ਕੇ ਕੋਹਲੂ ਖਰੀਦਦੇ ਆਂ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਕੋਹਲੂ ? ਤੇਲ ਕੱਢਣ ਵਾਲਾ ?” ਕੁਝ ਸੋਚ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਫਿਰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਕੋਹਲੂ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਕੰਨਾਂ 'ਚ ਤੇਲ ਪਾਏਂਗਾ ?”

ਨਜ਼ਰੁਲ ਇਸਲਾਮ ਨੇ ਫਿਰ ਲਿਖਿਆ- ਨਹੀਂ! ਨੌਂ ਮਣ ਤੇਲ ਇਕੱਠਾ ਕਰਾਂਗਾ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਹੱਸ-ਹੱਸ ਕੇ ਲੋਟ-ਪੋਟ ਹੋ ਗਿਆ, “ਤਾਂ ਆਪਾਂ ਰਾਧਾ ਦਾ

ਨਾਚ ਦੇਖਾਂਗੇ।”

ਹੱਸਦਾ-ਹੱਸਦਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਇਕਦਮ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਬੋਲਿਆ, “ਰਾਧਾ ਦੇ ਨਾਚ ਲਈ ਨੌਂ ਮਣ ਤੇਲ ਅਤੇ ਤੇਲ ਲਈ ਕੋਹਲੂ।” ਕੁਝ ਚਿਰ ਚੁੱਪ ਰਹਿ ਕੇ ਫਿਰ ਬੋਲਿਆ, “ਕੋਹਲੂ! ਗੱਲ ਤਾਂ ਪਤੇ ਦੀ ਐ। ਮੈਂ ਕੋਹਲੂ ਅੱਗੇ ਜੋਤਿਆ ਹੋਇਆ ਬਲਦ, ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਬਲਦ ਹਿੱਕਣ ਵਾਲਾ।”

ਨਜ਼ਰੁਲ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਦੇ ਭਾਵ ਉੱਭਰੇ। ਉਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸਮਝਾਇਆ, “ਜਦੋਂ ਆਪਾਂ ਰੇੜ੍ਹੀ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਅਰਜ਼ੀ ਲਈ ਜਾਵਾਂਗੇ, ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਵੀਂ। ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਮੇਰੀ ਕਮੀਜ਼ ਅੰਦਰ। ਮੇਰੀ ਪਿੱਠ ਨੂੰ ਬਲਦ ਦੀ ਪਿੱਠ ਸਮਝ ਲੈਣਾ। ਆਪਣੀ ਉਂਗਲੀ ਨੂੰ ਪਰੈਣੀ ਬਣਾ ਕੇ ਜੋ ਕੁਝ ਸੁਣੇਂ ਲਿਖੀ ਜਾਈਂ। ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਦੇਈ ਜਾਊਂਗਾ।”

ਨਜ਼ਰੁਲ ਇਸਲਾਮ ਨੇ ਐਤਕੀਂ ਬਾਂਹ ਦੀ ਥਾਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੱਕ ਕੋਲੋਂ ਕਮੀਜ਼ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੱਥ ਪਾ ਕੇ ਲਿਖਿਆ- *ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਜਿਹੜੀ ਕੰਨ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨ ਐ, ਉਸ ਨਾਲ ਤੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ-ਬਹੁਤਾ ਸੁਣ ਤਾਂ ਸਕਦੈਂ!*

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਹੱਸਣ ਲੱਗ ਪਿਆ, “ਭਾਈ ਇਹ ਮਸ਼ੀਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਲਈ ਲਾਉਂਨਾਂ ਬਈ ਕੰਨਾਂ 'ਤੇ ਪਏ ਢੱਕਣ 'ਤੇ ਇਹ ਲਟਕਦੀ ਤਾਰ ਦੇਖ ਕੇ ਲੋਕ ਇਹ ਸਮਝਣ ਜਾਂ ਤਾਂ ਬੁੱਢਾ ਗਾਣੇ ਸੁਣ ਰਿਹੈ ਜਾਂ ਇਹ ਸਮਝਣ ਕਿ ਇਹਨੂੰ ਸੁਣਦਾ ਨਈਂ। ਤਦੇ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ। ਭਾਈ ਮੈਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਨਈਂ ਸੁਣਦਾ।”

ਨਜ਼ਰੁਲ ਇਸਲਾਮ ਨੇ ਕੁਝ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਤੇ ਕੁਝ ਬਾਂਹ 'ਤੇ ਲਿਖ ਕੇ ਕਿਹਾ- *ਚਲੋਂ! ਪਹਿਲਾਂ ਲਾਈਸੈਂਸ ਲੈਂਦੇ ਆਂ।*

ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਆਸ ਭਰੀਆਂ ਨਿਗਾਹਾਂ ਨਾਲ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ। ਨਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਹਿੱਲੇ, ਨਾ ਹੀ ਨਜ਼ਰੁਲ ਇਸਲਾਮ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਨੇ ਹਰਕਤ ਕੀਤੀ ਪਰ ਦੋਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹੰਝੂ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ, ‘ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇਕ ਦਿਨ ਡਾਕਟਰ ਕੋਲ ਇਲਾਜ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਊਂਗਾ।’

ਦੋਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੇ ਉਹ ਮਾਂ ਲੱਭ ਹੀ ਲਈ, ਜਿਸ ਨੇ ਫਲਾਂ ਦੀ ਰੇੜ੍ਹੀ ਦਾ ਲਾਇਸੈਂਸ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਅਜੀਬੋ-ਗਰੀਬ ਤਰੀਕਾ ਲੱਭਿਆ ਸੀ। ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਲਾਇਸੈਂਸ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਕਤਾਰ 'ਚ ਉਹ ਵੀ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਚਾਲ 'ਚ ਵੱਕਾਰ ਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੀ

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਉਂਦਾ, ਆਖਦਾ, “ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਫਰੋਮ ਲੁਧਿਆਣਾ।
ਲਾਇਸੈਂਸ ਹੋਲਡਰ ਬਿਜਨਸਮੈਨ।”

ਉਸਨੇ ‘ਗੁੱਡ ਮੌਰਨਿੰਗ ... ਹੋਅ ਆਰ ਜੂ ... ਮੇਅ ਆਈ ਹੈਲਪ ਜੂ’
ਵਰਗੇ ਫ਼ਿਕਰੇ ਸਿੱਖ ਲਏ। ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਗਵਾਂਢੀ ਰਾਮੀ ਦਰਜ਼ੀ ਦੇ
ਹੱਥਾਂ ਦਾ ਸੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੂਟ ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਤੋਂ ਮੰਗਵਾ ਲਿਆ।

ਦੋਵੇਂ ਏਨੀ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਲਗਨ ਨਾਲ ਕੰਮ ‘ਤੇ ਜੁੱਟ ਗਏ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ
ਵੀ ਨਾਗਾ ਨਾ ਪਾਉਂਦੇ। ਰੇੜ੍ਹੀ ‘ਤੇ ਪਈਆਂ ਨਾਰੰਗੀਆਂ, ਸੇਬ, ਸੰਤਰੇ ਏਦਾਂ
ਚਮਕਾਉਂਦੇ ਕਿ ਲੰਘ ਰਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਪੈਂਦੀ ਕਿ ਸੱਚਮੁਚ ਫਲ ਐ ਕਿ
ਸੋਨੇ-ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਗਹਿਣੇ ਰੇੜ੍ਹੀ ‘ਤੇ ਵਿਕ ਰਹੇ ਐ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸੂਟ-ਟਾਈ
ਪਹਿਨੀ ਅੱਗੇ ਜੁਟਿਆ ਬਲਦ ਤੇ ਨਜ਼ਰੁਲ ਇਸਲਾਮ ਉਸਦੇ ਲੱਕ ਨਾਲ
ਚਿੰਬੜਿਆ ਬਲਦ ਹਿੱਕਣ ਵਾਲਾ ਤੇਲੀ। ਜੀਵਨ ਦੇ ਕੋਹਲੂ ‘ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਜੁੱਟ ਗਏ ਜਿਵੇਂ ਨੌਂ ਮਣ ਤੇਲ ਨਾਲ ਰਾਧਾ ਦਾ ਨਾਚ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਹੀ
ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਨ ਤੇ ਗਲ ਦਾ ਇਲਾਜ ਹੋਵੇ।

ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਰੇੜ੍ਹੀ ਫ਼ਾਈਨੈਂਸ਼ਲ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਵਿਚ ਏਨੀ ਹਰਮਨ-ਪਿਆਰੀ ਹੋ
ਗਈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਫਲ ਖ਼ਰੀਦਦੇ ਪਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਸਿਰਫ਼ ‘ਹੋਅ ਆਰ ਜੂ ... ਮੇਅ ਆਈ ਹੈਲਪ ਜੂ ... ਐਪਲ
ਬਨ ਡਾਲਰ ਈਚ ... ਔਰੇਂਜ ਨਾਈਨਟੀ ਨਾਈਨ ਸੈਂਟ ਦੇ ਟੂ’ ਹੀ ਰਿਹਾ।

ਇਕ ਦਿਨ ਅੱਧ-ਖੜ੍ਹ ਉਮਰ ਦੀ ਔਰਤ ਰੇੜ੍ਹੀ ਕੋਲ ਦੀ ਲੰਘੀ। ਫਲਾਂ ‘ਤੇ
ਨਿਗਾਹ ਪਈ ਤਾਂ ਰੁਕ ਗਈ। ਔਰਤ ਨੇ ਸੰਤਰਿਆਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ‘ਚ
ਪੁੱਛੀ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੂੰਹ ‘ਚੋਂ ‘ਡਾਲਰ’ ਦੀ ਬਜਾਏ ‘ਇਕ ਰੁਪਏ ਦੇ ਦੋ’
ਨਿਕਲਿਆ ਤਾਂ ਔਰਤ ਦਾ ਹਾਸਾ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਉਰਦੂ ‘ਚ ਜਰਨੈਲ
ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਲਈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਉਰਦੂ-ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ
ਮਿਲਗੋਭੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ‘ਚ ਫਲਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਤੇ ਮਿਠਾਸ ਘੋਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਅੱਧ-ਖੜ੍ਹ ਉਮਰ ਦੀ ਔਰਤ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਨਾਂ ਜ਼ਾਹਿਦਾ
ਸੀ। ਨੇੜੇ ਹੀ ਚਰਚ ਸਟਰੀਟ ‘ਤੇ ਨਹੁੰ ਸੰਵਾਰਨ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ‘ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੀ
ਸੀ। ਉਸ ਇਕਲੌਤੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਮਾਂ, ਜਿਸ ਨੇ ਕੁਝ ਹੀ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਊਯਾਰਕ
ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਗ੍ਰੈਜੂਏਸ਼ਨ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ‘ਵਰਲਡ ਟਰੇਡ ਸੈਂਟਰ’ ਦੀ ਇਕ
ਇਮਾਰਤ ‘ਚ ਨੌਕਰੀ ਲੱਭ ਲਈ ਸੀ।

ਜ਼ਾਹਿਦਾ ਦਾ ਹਰ ਪਲ ਆਪਣੇ ਬੇਟੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਸੀ। ਹਰ
ਇਕ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ‘ਚ ਉਸਦਾ ਬੇਟਾ ਜਹਾਂਗੀਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦਾ, “ਮੇਰਾ

ਹੈਂਡਸਮ ਜਹਾਂਗੀਰ।”

ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨਾਲ਼ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਬਾਰੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ।

ਆਪਣੇ ਲਈ ਇਕ ਕੋਲਾ, ਇਕ ਸੰਤਰਾ ਅਤੇ ਕੁਝ ਅੰਗੂਰ ਖ਼ਰੀਦਣਾ, ਬਸ ਰੋਜ਼ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਬਹਾਨਾ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਜੇ ਨਜ਼ਰੁਲ ਇਸਲਾਮ ਪਿੱਛੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸਿੱਧੇ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਾ। ਜੇ ਕਦੇ ਨਜ਼ਰੁਲ ਇਸਲਾਮ ਏਧਰ ਓਧਰ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਪੁੱਠੇ-ਸਿੱਧੇ ਜਵਾਬਾਂ ਨਾਲ਼ ਜ਼ਾਹਿਦਾ ਨੂੰ ਹਸਾਉਂਦਾ।

ਫਲਾਂ ਦੀ ਇਹ ਰੇੜ੍ਹੀ ਟਵਿਨ ਟਾਵਰਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਤਾਂ ਸੀ ਪਰ ਰੇੜ੍ਹੀ ਤੋਂ ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਹਦੇ ਸਨ। ਜ਼ਾਹਿਦਾ ਜਦ ਵੀ ਆਪਣੇ ਬੇਟੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੀ, ਮੂੰਹ ਉਸ ਇਮਾਰਤ ਵੱਲ ਹੁੰਦਾ, ਜਿਸ 'ਚ ਉਸਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜਹਾਂਗੀਰ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਨਜ਼ਰੁਲ ਇਸਲਾਮ ਤੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਵੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਤੋਂ ਵਾਹਵਾ ਸੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੋਵੇਂ ਬੱਚਤ ਅੱਧੀ-ਅੱਧੀ ਵੰਡ ਲੈਂਦੇ। ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ, ਕਿਉਂ ਨਾ ਆਪਣਾ ਇਲਾਜ਼ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਜਾਏ। ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਇਲਾਜ਼ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਇਕ ਹੀ ਸੀ। ਗਲ਼ ਤੇ ਕੰਨਾਂ ਦੀ ਕਲੀਨਿਕ। ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਵਾਰੀ-ਵਾਰੀ ਅੱਧੀ ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਕੇ ਕਲੀਨਿਕ ਤੋਂ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਐਕਸਰੇ ਤੇ ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ਼ ਦੇ ਕਾਗਜ਼-ਪੱਤਰ ਲੈ ਆਂਦੇ। ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ 'ਅਵੈਲਿਯੂਏਸ਼ਨ' ਲਈ ਦਿਮਾਗ਼ੀ ਡਾਕਟਰਾਂ ਕੋਲ਼ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ।

ਜਦ ਦੋਵੇਂ ਵਾਪਸ ਆਏ ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਹੰਝੂ ਸਨ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਥਿਰਕਦੇ ਹੋਏ ਬੁੱਲ੍ਹ ਨਜ਼ਰੁਲ ਇਸਲਾਮ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਰਹੇ ਸਨ, 'ਕੀ ਮੇਰੇ ਵਾਂਗੂੰ ਤੇਰੀ ਵੀ ਦਿਮਾਗ਼ੀ ਸਦਮਾ ਪਹੁੰਚਣ ਨਾਲ਼ ਬੋਲਣ-ਸ਼ਕਤੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਐ।'

ਨਜ਼ਰੁਲ ਇਸਲਾਮ ਨੇ ਜਦੋਂ ਰਿਪੋਰਟ ਪੜ੍ਹੀ ਤਾਂ ਸਮਝ ਗਿਆ ਕਿ 'ਕੈਂਡਲਿਨ ਨਰਵ' ਉਹ ਸਿਗਨਲ਼ ਫੜਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਦਿਮਾਗ਼ ਤੋਂ ਕੰਨ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਹਿੱਸੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ। ਤੰਤੂਆਂ ਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਲੱਗਣ ਵਾਲ਼ਾ ਝਟਕਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਿਮਾਗ਼ ਝੱਲ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ, ਸਰੀਰ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਅੰਗ ਨਕਾਰਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਨਜ਼ਰੁਲ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਗੂੰਗੋਪਨ ਦੀ ਵੀ ਇਹੀ ਵਜ੍ਹਾ ਸੀ। ਨਜ਼ਰੁਲ ਇਸਲਾਮ ਨੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਾਂਹ ਨੰਗੀ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ- *ਕੀ ਹੋਇਆ ਸੀ?*

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਹਿਚਕੀ ਲੱਗ ਗਈ, “ਮੈਂ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਉਮਰ ਵੀ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿੱਡਾ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਦੀ ਵੰਡ ਹੋ

ਰਹੀ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਖਾਨਦਾਨ ਸਿਆਲਕੋਟ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਿੰਡ 'ਚ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਤਾਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਉਸਦੀ ਅਜਿਹੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲੀ ਕਿ ਅੱਜ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਭੁਗਤ ਰਹੇ ਆਂ। ਮੇਰਾ ਪਿਉ ਪਿੰਡ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛੱਡਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ।”

“ਜਦ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੀ ਭਰੀ ਗੱਡੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਘਰ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਬਾਹਰ ਵੱਡੇ ਬੂਹੇ ਨੂੰ ਜਿੰਦਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਪਿਉ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਖਿੜਕੀ ਥਾਣੀਂ ਬਾਹਰ ਸਿੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਮੌਮ ਵਾਂਗ ਪਿਘਲਦੇ ਦੇਖੇ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਸੁਣ ਨਾ ਸਕਿਆ। ਉਹ ਦਿਨ ਤੇ ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ, ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਹਿਲਦੇ ਆ ਤਾਂ ਮੂੰਹ ਖੁੱਲ੍ਹਦਾ ਦੀਹਦਾ ਪਰ ਹਿਲਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੀ।”

ਨਜ਼ਰੁਲ ਇਸਲਾਮ ਵੀ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਰਿਪੋਰਟ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰੁਲ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਦੋ ਹੰਝੂ ਡਿੱਗੇ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਹੰਝੂਆਂ ਦੀ ਟਿੱਪ-ਟਿੱਪ ਤਾਂ ਨਾ ਸੁਣ ਸਕਿਆ ਪਰ ਹੰਝੂਆਂ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੀ ਇਬਾਰਤ ਪੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਦੋ ਸਤਰਾਂ ਸਨ- ਆਵਾਜ਼ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੰਤੂਆਂ ਦੀ ਕੰਪਨ ਦਾ ਮੁਰਦਾਪਨ ਆਵਾਜ਼ ਬੰਦ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਦਿਲ 'ਚ ਕੋਈ ਦਹਿਲ/ਡਰ ਬਹਿ ਜਾਣ ਨਾਲ ਵੀ ਇਹ ਅਫੋਨੀਆ ਬਿਮਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਜ਼ਰੁਲ ਇਸਲਾਮ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਨਜ਼ਰੁਲ ਇਸਲਾਮ ਨੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਾਂਹ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ-

ਸੰਨ 1971 'ਚ, ਜਦ ਪੂਰਬੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਬੰਗਲਾ ਦੇਸ਼ ਬਣਨ ਦੀ ਲਹਿਰ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਭਰਾ ਨੇ ਭਰਾ ਵੱਢਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਬਗ਼ਾਵਤ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਖਾਨਦਾਨ ਤਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਮੇਰਾ ਮਾਮਾ 'ਮੁਕਤੀ ਵਾਹਿਨੀ' ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਸੀ। ਪੱਛਮੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਇਕ ਬੰਦੇ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਪੂਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾ ਦਿੰਦੇ। ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਮਾਮੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਗੱਠੜੀ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਆਪ ਭੱਜ ਗਿਆ। ਮੁਖ਼ਬਰ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਫ਼ੌਜ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਛੋਟਾ ਸੀ। ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਫ਼ੌਜੀ ਮੇਰੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੇ ਬਾਪ ਵੱਲ ਬੰਦੂਕ ਤਾਣੀ। ਮੈਂ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ ਪਰ ਮੇਰੇ ਗਲੇ 'ਚੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਬਾਪ ਦੇ ਗੋਲੀ

ਮਾਰਨ ਮਗਰੋਂ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ਼ ਭੁੰਨ ਦਿੱਤੇ। ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਮੇਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਅਜਿਹੀ ਬੰਦ ਹੋਈ, ਮੈਂ ਮੁੜ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ।

ਦਿਨ ਲੰਘਦੇ ਗਏ ਪਰ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ 'ਚ ਫ਼ਰਕ ਨਾ ਆਇਆ।

ਓਹੀ ਆਮ ਵਰਗੇ ਦਿਨ।

ਓਹੀ ਜ਼ਾਹਿਦਾ ਬੇਗਮ ਤੇ ਉਸਦੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ।

ਦੋਵੇਂ ਸੱਤੇ ਦਿਨ ਕੰਮ ਕਰਦੇ। ਰੋਜ਼-ਮੱਰਾ ਦੇ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਤਲਖੀਆਂ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਦੋਵੇਂ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਦੀ ਲੋੜ ਦਾ ਮਜ਼ਾ ਲੈਣ ਲੱਗੇ। ਸਗੋਂ ਸੁਣਨ ਤੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਕਮੀ, ਇਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਮੰਨਾ, ਚੰਗਿਆਈ ਬਣ ਕੇ ਮੋਹਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਜ਼ਾਹਿਦਾ ਬੇਗਮ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ਼ ਘੁਲ-ਮਿਲ ਗਈ।

ਨਜ਼ਰੁਲ ਇਸਲਾਮ ਤੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤੈਅ ਕੀਤਾ- ਅੱਜ ਆਪਾਂ ਛੇਤੀ ਰੇੜ੍ਹੀ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਸਿੱਧੇ ਜ਼ਾਹਿਦਾ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਾਂਗੇ। ਰਾਤ ਦੀ ਰੋਟੀ ਓਥੇ ਹੀ ਖਾਵਾਂਗੇ। ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰੁਲ ਇਸਲਾਮ ਛੇਵੇਂ ਐਵਿਨਿਊ ਤੋਂ ਕੁਝ ਗਹਿਣੇ ਖ਼ਰੀਦ ਲਿਆਵੇਗਾ। ਜ਼ਾਹਿਦਾ ਬੇਗਮ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ 'ਚ ਉਸਦੀ ਮਾਸੀ ਦੀ ਕੁੜੀ ਨਾਲ਼ ਪੱਕੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਸੋਚ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਅੱਜ ਉਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੀ ਮੰਗਣੀ ਕਰ ਦੇਣਗੇ।

ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਕੰਮ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਕੰਮ 'ਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਫਲ ਖ਼ਰੀਦ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਾਹਿਦਾ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਰਤਾ ਦੇਰ ਨਾਲ਼ ਖੁੱਲ੍ਹਦੀ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਨੌਂ ਵਜੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਅਜੇ ਸਵੇਰ ਦੇ ਨੌਂ ਵੱਜ ਕੇ ਦੋ ਮਿੰਟ ਹੀ ਹੋਏ ਸਨ ਕਿ ਫ਼ਾਈਨੈਂਸ਼ਲ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਵਿਚ ਭੱਜ-ਦੌੜ ਮਚ ਗਈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਵਰਲਡ ਟਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਦੀ ਇਕ ਇਮਾਰਤ ਦੇ ਉੱਪਰਲੇ ਹਿੱਸੇ 'ਚੋਂ ਅੱਗ ਵਰ੍ਹ ਰਹੀ ਸੀ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਫ਼ਾਇਰ ਬ੍ਰਿਗੇਡ ਦੇ ਸਾਇਰਨ ਵੱਜ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਰੇੜ੍ਹੀ ਤੱਪੜ ਨਾਲ਼ ਢਕ ਕੇ ਬੰਨ੍ਹੀ। ਉਹ ਗਲ਼ੀ ਦੇ ਕੋਨੇ 'ਚ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਸੜਕ 'ਤੇ ਜ਼ਾਹਿਦਾ ਮੋਬਾਇਲ ਫੋਨ 'ਤੇ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਭੱਜ ਕੇ ਜ਼ਾਹਿਦਾ ਕੋਲ਼ ਪਹੁੰਚੇ। ਜ਼ਾਹਿਦਾ ਘਬਰਾਈ ਹੋਈ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ, “ਬੇਟਾ ਨਾਲ਼ ਵਾਲ਼ੀ ਉਸ ਬਿਲਡਿੰਗ 'ਚ ਐ। ਰੱਬ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ, ਉਹ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਹੈ।”

ਨਜ਼ਰੁਲ ਇਸਲਾਮ ਨੇ ਫੋਨ ਜ਼ਾਹਿਦਾ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਫੜ ਕੇ ਕੰਨ ਨੂੰ ਲਾਇਆ। ਜ਼ਾਹਿਦਾ ਵਰਲਡ ਟਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਦੀ ਉਸ ਇਮਾਰਤ ਵੱਲ ਦੇਖਣ ਲੱਗੀ ਜਿਸ 'ਚ

ਜਹਾਂਗੀਰ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਫੋਨ ਦਾ ਮਾਊਥ-ਪੀਸ ਮੂੰਹ ਕੋਲ ਕਰ ਕੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਪੁੱਤਰਾ ਠੀਕ ’ਤੇ ਹੈ ਨਾ!”

ਨਜ਼ਰੁਲ ਇਸਲਾਮ ਨੇ ਸੁਣਿਆ, “ਹਾਂ ਅੰਕਲ! ਬਿਲਡਿੰਗ ਖਾਲੀ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਹੇ ਐ। ਫਾਇਰਮੈਨ ਸਾਨੂੰ ਥੱਲੇ ਲਿਜਾ ਰਹੇ ਐ। ਮੈਂ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਆਂ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਾ।”

ਓਸੇ ਪਲ ਦੂਸਰਾ ਜਹਾਜ਼ ਜਹਾਂਗੀਰ ਵਾਲੀ ਇਮਾਰਤ ਵੱਲ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਜਹਾਜ਼ ਜਹਾਂਗੀਰ ਵਾਲੀ ਇਮਾਰਤ ਨਾਲ ਟਕਰਾਇਆ, ਨਜ਼ਰੁਲ ਇਸਲਾਮ ਗੂੰਗੇ ਦੇ ਗਲੇ ’ਚੋਂ ਚੀਕ ਨਿਕਲ ਗਈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਬੋਲੇ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਕੰਨ ਢਕ ਲਏ ...।

•••

ਮੁਮਤਾਜ਼ ਹੁਸੈਨ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ...

ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਬਹੁ-ਪੱਖੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਹੁਸੈਨ ਦਾ ਜਨਮ 1954 ਵਿਚ ਝੰਗ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਮੁੱਢਲੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ 1981 ਵਿਚ ਉਹ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਲਜ ਆਫ਼ ਆਰਟ ਲਹੌਰ 'ਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਇਆ। 1987 'ਚ ਉਹ ਯੂਰਪੀ ਆਰਟ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਲੰਡਨ ਆ ਗਿਆ। 1988 'ਚ ਉਹ ਨਿਊਯਾਰਕ ਪਹੁੰਚਾ ਤੇ 'ਸਕੂਲ ਆਫ਼ ਵਿਜੂਅਲ ਆਰਟ' 'ਚ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਨਿਖਾਰੀ। ਉਸਨੇ 'ਫਿਲਮ ਮੇਕਿੰਗ' ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ। ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲਾਂ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ ਉਸ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕੰਪਨੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਕਲਵਿਨ ਕਲੇਨ, ਰਾਲਫ਼ ਲੌਰੇਨ ਆਦਿ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹਨ, ਵਿਚ ਆਰਟ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਵਜੋਂ ਨੌਕਰੀ ਕੀਤੀ। ਚੈਨਲ 9 'ਤੇ Ask a Lawyer ਸ਼ੋਅ ਦੇ 13 ਐਪੀਸੋਡ ਡਾਇਰੈਕਟ ਕੀਤੇ।

ਉਰਦੂ 'ਚ ਉਸਦੇ ਤਿੰਨ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਗੋਲ ਐਨਕ ਕੇ ਪੀਛੇ', 'ਲਫ਼ਜ਼ੋਂ ਮੇਂ ਤਸਵੀਰੇਂ' (ਹਰੇਕ ਕਹਾਣੀ ਨਾਲ਼ ਉਸਦੀ ਆਪਣੀ ਇਕ ਪੇਂਟਿੰਗ) ਅਤੇ 'ਪੀਲੀ ਪੱਤੀ ਚੂਨਾ ਕਮ' ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਏ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ 'ਪੋਟਰੇਟ ਆਫ਼ ਵਰਡਜ਼' (ਹਰੇਕ ਕਹਾਣੀ ਨਾਲ਼ ਉਸਦੀ ਆਪਣੀ ਇਕ ਪੇਂਟਿੰਗ) ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਛਪਿਆ। ਚਿਤਰਕਾਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ਼-ਨਾਲ਼ ਉਹ ਇਨਾਮ-ਯਾਫ਼ਤਾ ਫਿਲਮਸਾਜ਼ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ, ਕਿਤਾਬ ਜੋਗੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵੀ ਲਿਖੀ ਬੈਠਾ ਹੈ।

ਮੁਮਤਾਜ਼ ਹੁਸੈਨ ਦੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ-

- ਬਟਰਫਲਾਈ ਸਕਰੀਮਜ਼ (9/11 ਬਾਰੇ ਲਘੂ ਫਿਲਮ)
- ਪੁਸ਼ ਬਟਨ ਫਾਰ (ਗੁਲਾਮ ਅੱਬਾਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਓਵਰ ਕੋਟ' 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਟੈਲੀ ਫਿਲਮ)
- ਇਨਸਾਈਡ ਯੂ (ਜਲਾਲੂਦੀਨ ਰੂਮੀ ਦੀ ਫਿਲਾਸਫੀ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ)
- ਸੋਲ ਆਫ਼ ਸਿਵਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ (ਸਿੰਧੂ ਘਾਟੀ ਦੀ ਸਭਿਅਤਾ ਬਾਰੇ)
- Art = (Love)² (ਇੰਗਲਿਸ਼ ਫੀਚਰ ਫਿਲਮ)
- ਦਿਸ ਇਜ਼ ਮਾਈ ਪਾਕਿਸਤਾਨ (ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਟੀ ਵੀ ਚੈਨਲ GEO ਵਾਸਤੇ)

‘ਸੋਲ ਆਫ਼ ਸਿਵਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ’ ਮੈਟਰੋਪੋਲੀਟਨ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ ਆਫ਼ ਆਰਟ (ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਸਿਟੀ), ਕੁਈਨਜ਼ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ ਆਫ਼ ਆਰਟ (ਕੁਈਨਜ਼), ਸਟੋਨੀ ਬਰੁੱਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਆਫ਼ ਵਿਸਕਾਂਸਨ-ਮੈਡੀਸਨ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਆਫ਼ ਕਨੈਟੀਕਟ ’ਚ ਦਿਖਾਈ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।

Art=(Love)² ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ, ਭਾਰਤ, ਅਮਰੀਕਾ ’ਚ ਫਿਲਮ-ਮੇਲਿਆਂ ’ਚ ਕਈ ਇਨਾਮ ਹਾਸਲ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।

ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਵਿਚ ਉਸਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ’ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ‘ਦ ਬਾਰਕਿੰਗ ਕ੍ਰੋ’ ਤੇ ‘ਲੀਗਲ ਏਲੀਅਨ’ ਨਾਟਕ ਵੀ ਖੇਡੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

‘ਹਾਲੀਵੁੱਡ ਸਕਰੀਨ-ਪਲੇਅ ਕੌਨਟੈਸਟ’ ਅਤੇ ‘ਜੈਪੁਰ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਫਿਲਮ ਫੈਸਟੀਵਲ’ ’ਚ ਉਸਦੀ ਸਕ੍ਰਿਪਟ ‘ਦ ਕਾਈਂਡ ਐਗਜ਼ੀਕਿਊਸ਼ਨਰ’ ਪਹਿਲਾ ਇਨਾਮ ਹਾਸਲ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।

•••